
Reclasseren met adolescenten en jongvolwassenen

Een methodische handreiking voor de jeugdreclassering en reclassering

Bas Vogelvang
Esther Rutten
Bart de Jong
Joost van den Braak

Van Montfoort | Collegio

November 2012

Colofon

Reclasseren met adolescenten en jongvolwassenen. Een methodische handreiking voor de jeugdreclassering en reclassering.

Tekst: Bas Vogelvang, Esther Rutten, Bart de Jong, Joost van den Braak.

In opdracht van: Reclassering Nederland, namens het Ministerie van Veiligheid en Justitie.

De auteurs zijn veel dank verschuldigd aan de begeleidingscommissie en een panel van geraadpleegde wetenschappers.

© 2012 Van Montfoort | Collegio. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

DEEL 1: ACHTERGRONDEN

1	<i>Inleiding</i>	9
1.1	Achtergrond van deze handreiking	9
1.2	Reclasseren met jongvolwassenen: krachten en werkpunten voor een bijzondere professionaliteit	10
1.3	De belangrijkste methodische keuzes in deze handreiking	11
1.4	Opbouw en leeswijzer	13
2	<i>Adolescentenstrafrecht en (jeugd)reclassering</i>	15
2.1	Achtergrond en uitgangspunten van het adolescentenstrafrecht	15
2.2	Jeugdstrafrecht en gewoon strafrecht	16
2.2.1	Verschillen op hoofdlijnen	16
2.2.2	Jeugdstrafrecht	16
2.2.2.1	Pedagogisch karakter jeugdstrafrecht	17
2.2.2.2	Specifiek strafvorderlijke bepalingen	17
2.2.2.3	Specifiek materieelrechtelijke bepalingen	17
2.2.3	Het gewone strafrecht	18
2.2.3.1	Strafvorderlijke bepalingen	18
2.2.3.2	Materieelrechtelijke bepalingen	18
3	<i>Ontwikkeling en criminaliteit in de late adolescentie en jongvolwassenheid</i>	19
3.1	Ontwikkelingsaspecten en ontwikkelingstaken voor adolescenten en jongvolwassenen	19
3.1.1	Emotionele en cognitieve ontwikkeling	19
3.1.2	(Neuro)biologie	20
3.1.3	Ontwikkelingstaken en competenties	20
3.1.3.1	Taken voor 6-12 jarigen	21
3.1.3.2	Gevaar van overbelasting door veel taken en stress	21
3.1.3.3	Een technische, relationele en authentieke laag	22
3.2	Criminaliteit bij adolescenten en jongvolwassenen	23
3.2.1	Ernst van de criminaliteit	24
3.2.2	Urgentie voor aanpak	25
3.2.3	Complexiteit van de problematiek	25
3.2.4	Subgroepen van jongvolwassen delictplegers	26
3.2.4.1	Kwetsbare jongeren	26
3.2.4.2	Jongvolwassenen met een licht verstandelijke beperking (LVB)	26
3.2.4.3	Jongvolwassenen met psychiatrische problemen	27
3.2.4.4	Jongvolwassenen met een verslaving	28
3.2.4.5	Delinquentie bij meiden	28
3.2.4.6	Etnische minderheidsgroepen	29
3.2.4.7	Overlastgevende en criminele jeugdgroepen	31
3.3	De levensloopbenadering in de criminologie: trajecten en <i>desistance</i> van adolescenten en jongvolwassenen	32
3.3.1	Criminele trajecten: vroege, late en zeer late starters	32
3.3.1.1	Vroege starters	32
3.3.1.2	Late starters	33
3.3.1.3	Zeer late starters	33

3.3.1.4	De bijzondere rol van beschermende factoren	34
3.3.2	Uitdoving van criminele trajecten nader bekeken: <i>Desistance from crime</i>	35
3.3.3	Samenhang met criminogene en beschermende factoren	37
3.3.3.1	Trajecten en criminogene factoren	37
3.3.3.2	Criminogene factoren, beschermende factoren, ontwikkelingstaken en competentie	37
3.3.3.3	Criminogene factoren en desistance	38
3.4	Evidence-based elementen voor de aanpak	38
3.4.1	Aangrijpen op de risico's	39
3.4.2	Aangrijpen op criminogene en beschermende factoren	39
3.4.3	Oproepen van responsiviteit	39
3.4.4	Methodische keuzes voor het reclasseren met jongvolwassenen	40
3.4.4.1	Geen puber meer, maar nog niet volwassen	40
3.4.4.2	Een effectieve werkalliantie als basis	40
3.4.4.3	Desistance, levensdoelen en ontwikkelingstaken	40
3.4.4.4	Wat werkt bij wie	40
3.4.4.5	Het verhaal	41
3.4.4.6	Sociaal netwerk en kansen	41
3.4.4.7	Kern: zelfeffectiviteit en verdienste	42
3.4.4.8	Samengevat	42

DEEL 2: AANPAK

4	<i>Diagnostiek: verhaal, competentie en risicotaxatie</i>	44
4.1	Diagnostiek is een gezamenlijk inspanning	44
4.2	Een regulatieve cyclus	44
4.3	Doelen en stappen	45
4.4	Op zoek naar het narratief van de jongvolwassene en ouders	46
4.4.1	Wie ben ik en wie wil ik worden? Het verhaal van de jongvolwassene	46
4.4.1.1	Achterliggende theorie van de narratieve benadering	47
4.4.2	Wie zijn wij? Het verhaal van de ouders en familie	48
4.4.2.1	Ouders en familie moeten (weer) in beeld komen	48
4.4.2.2	Benadruk de moeite waard zijn	49
4.4.2.3	Focus op ontwikkeling en gezin	50
4.4.2.4	Extra kwetsbare gezinnen	50
4.4.3	Systemisch kijken en werken	50
4.4.4	De toekomst centraal: focus op ontwikkeling, risico's en desistance	51
4.5	Gestructureerde risicotaxatie: LIJ en RISc	52
5	<i>Ontwerpen van de aanpak</i>	55
5.1	Inleiding	55
5.2	Aansluiten op het traject	55
5.2.1	Vroege starters	55
5.2.2	Late starters	56
5.2.3	Zeer late starters	56
5.3	Aansluiten bij de specifieke doelgroep	56
5.4	Doelen, middelen en indicaties	57
5.4.1	Pedagogische insteek	57
5.4.2	Ontwerpen van de vorm van het werk dat voorligt	58
5.4.3	Intensiteit van de begeleiding	61
5.4.4	Herstelgerichte interventies	61
5.4.4.1	Mogelijkheden herstelrecht voor jongvolwassenen	62

5.4.4.2	Aandachtspunten voor (jeugd)reclassingswerker	62
5.4.5	Gedragsinterventies	63
6	<i>De werkalliantie met jongvolwassenen.....</i>	66
6.1	Definitie en uitwerking	66
6.1.1	Is de werkalliantie anders bij jongvolwassenen?	66
6.1.2	Verbintenis of 'pact' met de jongvolwassene	67
6.1.3	Doel- en taakgerichtheid	68
6.1.4	Het machtsverschil staat verandering niet (meer) in de weg	68
6.2	Middelen voor het versterken van de werkalliantie	70
6.2.1	Een band kweken.....	70
6.2.2	Motiveren van jongvolwassenen	71
6.2.3	Doel- en taakgericht aan nieuw gedrag werken	72
6.2.3.1	De Kolb-leercyclus	73
6.2.3.2	Situationeel leidinggeven	74
6.2.4	De betrokkenheid van ouders en familie intensiveren	76
6.2.5	Systemisch werken met de bredere omgeving	78
6.2.6	Aansluiten op gedragsinterventies	79
7	<i>Het combineren van handhaven en tegemoetkomen bij jongvolwassenen.....</i>	81
7.1	Inleiding: een onmogelijke combinatie?	81
7.2	Mogelijkheden en grenzen van handhaven	82
7.2.1	Voorkómen van een nadruk op handhaven	82
7.2.2	Aanpassen van gemaakte afspraken.....	83
7.2.3	Omgaan met het niet nakomen van afspraken	84
7.2.4	Terugmelden van de jongvolwassene	85
7.2.5	Elektronisch Toezicht.....	86
7.3	Mogelijkheden en grenzen van tegemoetkomen.....	88
7.3.1	Inleiding: jongvolwassene, (jeugd)reclasseerder en netwerk.	88
7.3.2	Grenzen bij de jongvolwassene	89
7.3.2.1	Is de begeleiding een draagkracht of draaglast?	89
7.3.2.2	Afstand en nabijheid	89
7.3.2.3	Eerste en tweede orde veranderingen van de jongvolwassene	89
7.3.2.4	Vluchten	90
7.3.2.5	Vechten	91
7.3.3	Grenzen bij de (jeugd)reclasseerder zelf.....	92
7.3.3.1	Behoeftte aan 'nodig zijn'.....	92
7.3.3.2	Parallel proces	93
7.3.4	Grenzen in het sociale netwerk.....	93
8	<i>Samenwerken in de keten</i>	95
8.1	Gelijktijdige continuïteit.....	95
8.2	Volgtijdelijke continuïteit	95
8.2.1	Veiligheidshuis	95
8.2.2	De ZSM-methode.....	96
8.3	Doorverwijzing naar.....	97
8.3.1	Voorliggende voorzieningen	97
8.3.2	Geïndiceerde hulpverlening	97
8.3.3	(Voortgezet) speciaal onderwijs	97
8.4	Doorverwijzing hoe... ..	98
8.5	Overdracht Jeugdreclassering naar Reclassering en vice versa	98
8.6	Hoofdpunten bij overdracht	99

9	<i>Reclasseren met jongvolwassenen: professionele competenties</i>	100
9.1	Houding, kennis, vaardigheden	100
9.2	Specifieke competenties voor het reclasseren met jongvolwassenen	100
9.3	Opleiding 'reclasseren met jongvolwassenen'	101
	Literatuur	103
	Bijlage 1: Ontwikkelingstaken en competentie van jongvolwassen delictplegers	108
	Bijlage 2: Psychosociale ontwikkeling van mensen met een LVB	114
	Bijlage 3: Werken met jongvolwassenen met een licht verstandelijke beperking	115
	Bijlage 4: Ouders in geweldloos verzet	117
	Bijlage 5: Leren kennen van het narratief van de jongvolwassene	119
	Bijlage 6: Ketenpartners	123
	Bijlage 7: Begeleidingscommissie en geraadpleegde wetenschappers	129

Er is altijd een ogenblik in de jeugdijaren dat
de deur opengaat en de toekomst binnenkomt.

Graham Greene

Brits schrijver (1904-1991)

DEEL 1: ACHTERGRONDEN

1 Inleiding

Om overlap met bestaande handleidingen te voorkomen wordt in deze handreiking veelvuldig verwezen naar de bestaande methodische handleidingen van de jeugdreclassering en de reclassering.

Deze verwijzingen worden gegeven met behulp van grijs gearceerde pijlen en bijbehorende voetnootnummers (voorbeeld: → nummer).

Hierbij geldt:

MT = Het Model Toezicht van de reclassering (RN/SVG/LJ&R 2009). Daarbij wordt, tenzij anders vermeld, altijd verwezen naar het deel 'Begeleidingsactiviteiten in de Reclassering' (Krechtig, Lans & Andreas, 2012).

HMJ = Handboek Methode Jeugdreclassering (Vogelvang, 2005).

1.1 Achtergrond van deze handreiking

In het wetsvoorstel van de staatssecretaris Veiligheid en Justitie voor de invoering van het zogenoemde *adolescentenstrafrecht*¹ wordt de term *adolescentenreclassering* geïntroduceerd.

Een gevolg van dit wetvoorstel is dat de jeugdreclassering en de reclassering hun begeleiding kunnen richten op jongvolwassenen in de leeftijd van 16 t/m 22 jaar². De begeleiding van jongeren van 12 t/m 15 jaar blijft voorbehouden aan de jeugdreclassering, en (jong)volwassenen van 23 jaar en ouder worden alleen begeleid door de reclassering. In de praktijk betekent dit dat de jeugdreclassering naar verwachting in toenemende mate zal gaan werken met 18 t/m 22 jarigen (voor een deel doet zij dit al), de reclassering kan nu ook gaan werken met 16- en 17-jarigen.

Het wetsvoorstel adolescentenstrafrecht heeft zowel een wetenschappelijke als een politieke basis. De wetenschappelijke basis wordt gevormd door verschillende onderzoeken, waaruit steeds duidelijker blijkt dat de jongvolwassenheid een specifieke leeftijdsfase is waarin men, dus ook delictplegers, nog in ontwikkeling is, en dus niet als volwassen mag worden beschouwd. Dat heeft

1 Zie: <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2011/12/16/wetsvoorstel-en-memorie-van-toelichting-adolescentenstrafrecht.html>

2 Formeel benoemen we deze leeftijdsgroep als "late adolescentie en jongvolwassenheid". In het vervolg van deze handreiking spreken we (gemakshalve) alleen over **jongvolwassenen**. Bakker (2006) definieert de adolescentie als de periode van twaalf tot achttien jaar (vroeg adolescentie 12 t/m 15 jaar, late adolescentie 16 t/m 17 jaar) en noemt dit een overgangperiode van de kindertijd naar de jongvolwassenheid. Voor de jongvolwassenheid verwijst hij naar de leeftijdsgroep van ruwweg achttien- tot vijfentwintig jarigen, die zich bevindt tussen de adolescentie en de volwassenheid. In de internationale literatuur wordt de jonge volwassenheid veelal vertaald als *emerging adulthood*, een periode waarin er geen sprake meer is van afhankelijkheid zoals in de kindertijd, maar men kan er ook nog niet (geheel) voldoen aan de verantwoordelijkheden behorende bij de volwassenheid (Arnett, 2000). De overgang naar volwassenheid wordt gemarkeerd door een groei in verzelfstandiging ten aanzien van het gezin van herkomst (Liefbroer & Puy, 2005).

gevolgen voor het strafrecht en voor de begeleiding. De politieke basis wordt gevormd door het wetsvoorstel dat de rechterlijke macht de mogelijkheid biedt strenger op te treden tegen 16- en 17-jarigen. Deze politieke achtergrond heeft tot veel reacties en discussie geleid. In deze methodische handreiking gaan we niet op deze discussie in, we beschouwen deze mogelijkheid als een gegeven.

Naar aanleiding van het wetsvoorstel adolescentenstrafrecht is door het Ministerie van Veiligheid en Justitie aan Reclassering Nederland gevraagd een handreiking te ontwikkelen voor het reclasseren van 16- t/m 22-jarigen, met als voorwaarde, dat de handreiking bruikbaar is voor alle drie de reclasseringsorganisaties, de organisaties voor jeugdreclassering en de Raad voor de Kinderbescherming (verder: Raad).

De keuze voor de onderwerpen die in deze handreiking worden behandeld is samen met de begeleidingscommissie van het project adolescentenreclassering gemaakt (zie Bijlage 7). In deze commissie waren alle betrokken ketenpartners vertegenwoordigd. De keuze is vooral gemaakt op basis van een analyse van verschillen en de overeenkomsten tussen de methoden jeugdreclassering en reclassering, gesprekken met (jeugd)reclasseerders, en interviews met wetenschappers³. Van deze analyse is een apart document opgesteld (Vogelvang, Rutten, De Jong, & van den Braak, 2012), waarin is aangegeven wat specifiek van belang is bij het reclasseren van jongvolwassenen.

De jeugdreclassering, de Raad en de reclassering beschikken al over eigen handboeken, handreikingen, protocollen en richtlijnen. In deze handreiking gaan we er vanuit dat men deze kent en toepast in de praktijk. We zullen er regelmatig naar verwijzen. Sommige hoofdstukken en handreikingen van de jeugdreclassering zijn geschikt voor de reclassering, en omgekeerd geldt hetzelfde. Ook daarvan maken we melding in deze handreiking. Bij het verschijnen van deze handreiking komen deze stukken voor zowel de jeugdreclassering als de reclassering beschikbaar.

1.2 Reclasseren met jongvolwassenen: krachten en werkpunten voor een bijzondere professionaliteit

Werken met jongvolwassenen is een vak apart. De ernst, urgentie en complexiteit van de problemen in deze leeftijdsgroep (waarover meer in Hoofdstuk 3), stellen bijzondere eisen aan de professional ⁴. Er is over deze bijzondere groep al veel kennis en kunde aanwezig bij (jeugd)reclasseerders (en beleidsmedewerkers), maar naast deze krachten zijn er ook aandachtspunten en enkele regelrechte knelpunten. Deze komen naar voren in een recent uitgevoerde analyse (Vogelvang, Rutten, De Jong, & van den Braak, 2012), waaraan uitvoerend (jeugd)reclasseerders en gedragsdeskundigen van alle betrokken (jeugd)reclasseringsorganisaties hebben meegewerkt. In Tabel 1 wordt een samenvatting gegeven van de bevindingen met betrekking tot de gezamenlijk ervaren krachten (kennis en kunde), uitdagingen en knelpunten bij de reclasseringsorganisaties.

De tabel laat zien dat het de (jeugd)reclasseerder doorgaans lukt om een redelijk tot goed contact met de jongvolwassene op te bouwen. Er is een energieke, volhardende en optimistische aanpak en die betaalt zich doorgaans uit in een toegenomen diepgang en veranderkracht van de werkalliantie⁵. Ook lukt het goed om een beeld te vormen van wat er aan de hand is, wat de kansen zijn en wat er moet gebeuren. Het gebruik van wetenschappelijke inzichten en instrumenten komt daarbij goed van pas.

3 Zie Bijlage 7.

4 MT p.5; HMJ p.23.

5 Voor een definitie: zie volgende §, tweede bullit.

Tabel 1. Krachten, uitdagingen en knelpunten van uitvoerend werkers bij het reclasseren met jongvolwassenen.

Krachten	★ Pedagogische insteek ★ Diagnostiek ★ Contact leggen en motiveren ★ Werken op basis van combinatie What Works, levensloopbenadering en systemisch denken / werken
Aandachtspunten	★ Werkalliantie doorzetten naar echte gedragsverandering ★ Aandacht voor specifieke groepen (LVB, psychiatrie) en (langdurige) verslaving ★ Afstemming van diagnostiek op controle en begeleiding ★ Onderlinge afstemming van controle en begeleiding (hybride werken) ★ Flexibel omgaan met eisen / handhaven, vooral bij kwetsbare jongeren ★ Grenzen van outreachend werken ★ Jeugd- en volwassen kaders lopen sterk uiteen ★ Huisvesting
Knelpunten	★ Aandacht voor en beschikbaarheid van arbeid en scholing schiet nog tekort ★ Kennis van en respect voor werkwijze van ketenpartners ★ Inzet slachtoffer-dader gesprekken / mediation ★ Te weinig mogelijkheden voor inzet NPT (cognitieve gedragsinterventie nazorg) ★ Bestaande gedragsinterventies sluiten niet goed aan op de belevingswereld en leerstijl

De eerste grote uitdaging die vervolgens uit de tabel kan worden afgeleid, is het *doorpakken*: welke technieken en interventies leiden (in de diverse specifieke groepen) tot werkelijk anders denken en gedrag? Welk tempo hoort daarbij, hoe krijg je daarbij de ouders en het netwerk actief, en hoe voorkom je dat doorpakken langzaam onttaardt in doormodderen? Hiermee hangt samen, dat het bij jongvolwassenen lastig kan zijn tegemoetkomend werken en handhaven te combineren.

De tweede uitdaging die kan worden afgeleid betreft het *organiseren van continuïteit*. Om zijn levensdoelen te bereiken heeft de jongvolwassene kansen nodig op gebied van werk, scholing, maar ook geschikte en beschikbare behandeling of training. Die kansen zijn lang niet altijd aanwezig (denk aan werkervaringsplaatsen of beschikbare gedragsinterventies), of het zijn kansen die de (jeugd)reclasseerder niet kan beïnvloeden (bijvoorbeeld het krijgen van een relatie). Ook de continuïteit in termen van samenwerking met ketenpartners is voor uitvoerend werkers regelmatig een knelpunt.

1.3 De belangrijkste methodische keuzes in deze handreiking

Deze handreiking heeft tot doel de professionaliteit van het werken met jongvolwassenen te versterken. In aanvulling op de bestaande *best practices* willen we met deze handreiking een antwoord geven op de aandachtspunten en de knelpunten voor de reclasseringsorganisaties. Hiertoe zijn de volgende uitgangspunten, overwegingen en keuzes gezamenlijk vastgesteld door de begeleidingscommissie, daarbij ondersteund door specifiek geraadpleegde wetenschappers (zie Bijlage 7):

- *Geen puber meer, maar nog niet volwassen*

Jongvolwassenen zijn nog niet volledig ontwikkeld. Van hen mag nog niet hetzelfde worden verwacht als van volwassenen. Zij hebben meer hulp, inbreng en sturing van de (jeugd)reclasseerder nodig. Tegelijkertijd komen de eisen van de volwassenheid snel naderbij. De tijd dringt, en hoe eerder de jongvolwassene positieve toekomstkeuzes maakt en zich daaraan verbindt, des te beter. De (jeugd)reclasseerder dringt hierop aan en helpt de jongvolwassene daarbij. Hij verbindt deze keuzes aan concrete, haalbare plannen voor de toekomst. Dat is een eis, omdat de jongvolwassene zelf vaak helemaal niet zo rustig, rationeel en weloverwogen kan navigeren tussen de diverse mogelijkheden en kansen. Beginnen met veranderen is voor deze jongvolwassenen in eerste instantie dan ook vaak een gok.

- *Een effectieve werkaliantie als basis*

Een effectieve werkaliantie is een noodzakelijke basis voor het zich houden aan de (bijzondere) voorwaarden door de jongvolwassene, en het oproepen en benutten van de motivatie tot gedragsverandering en een leven zonder criminaliteit. Een effectieve werkaliantie van de jongvolwassene en de (jeugd)reclasseerder betekent dat zij allebei de ervaring hebben dat er 1) doelgericht wordt gewerkt, 2) taakgericht wordt gewerkt, 3) dat er tussen hen een samenwerkingsverbond / -verbintenis bestaat, en 4) dat de onvermijdelijke en specifieke machtspositie van de (jeugd)reclasseerder toegelicht is en verandering niet in de weg staat⁶.

- *Desistance, What Works, levensdoelen en ontwikkelingstaken worden verbonden*

De (jeugd)reclasseerder is een bruggenbouwer naar volwassenheid. Werken aan levensdoelen die voor de jongvolwassene persoonlijk belangrijk zijn staat voorop. Dit appelleert, stimuleert, geeft hoop, en draagt bij aan het afzien van criminaliteit (*desistance* →⁷) en daarmee aan een veiliger samenleving. De (jeugd)reclasseerder vertaalt deze levensdoelen in *ontwikkelingstaken* en de bijbehorende *competenties* →⁸. Hij werkt aan de ontwikkelingstaken, met inachtneming van de *What Works* beginselen →⁹ en op basis van een effectieve werkaliantie. Dit is de rode draad van de begeleiding.

- *Van een probleemverhaal naar een succesverhaal*

Voor het versterken van de werkaliantie en het plannen van concrete, haalbare doelen besteedt deze handreiking aandacht aan de inzet van narratieve interventies¹⁰. De (jeugd)reclasseerder (re)construeert met de jongvolwassene niet alleen de belangrijkste gebeurtenissen, keuzes en personen in zijn levensverhaal tot nu toe, maar ook het scenario voor de toekomst. De narratieve benadering is geschikt om de jongvolwassene goed te leren kennen (diagnostiek en planning), en het bevordert een toekomstgerichte, oplossingsgerichte insteek. Jongvolwassene en (jeugd)reclasseerder geven het “probleemverhaal” een andere wending. Hierbij gaat de (jeugd)reclasseerder er vanuit dat niemand het levensverhaal zo goed kent als de jongvolwassene zelf (hij is de expert), en dat de jongvolwassene al minstens over een deel van de competenties beschikt die hem uit de problemen kunnen helpen. Dit motiveert en versterkt de werkaliantie. Een aanbod van herstelrecht kan noodzakelijk zijn om het eigen levensverhaal een nieuwe start of andere wending te geven.

6 Zie ook Hoofdstuk 6.

7 MT 1.4.1.

8 HMJ 2.2.3.

9 HMJ 2.3; MT 1.4.1.

10 Afkomstig uit de oplossingsgerichte therapie. Zie o.a. White (2008).

- *Wat werkt bij wie*

Om de ontwikkeling naar volwassenheid veilig te stellen is maatwerk vereist. De verscheidenheid in de leeftijdsgroep is enorm. Risico's, criminogene behoeften, responsiviteit, criminele trajecten (carrières) en kwetsbaarheid laten in verschillende groepen verschillende patronen zien. Deze patronen worden besproken en ook in het perspectief van ontwikkelingstaken geplaatst. Ze worden verbonden aan doelstellingen en aandachtspunten op maat.

- *Sociaal netwerk en kansen*

"Regel één: de jongvolwassene kan het niet alleen". Een actieve rol is nodig van ouders, familie en de vriendengroep, en ook het hebben van een opleiding en/of werk is nodig om een positieve transitie naar volwassenheid te bevorderen. Ook het organiseren van een dagbesteding is vereist.

- *Kern: zelfeffectiviteit en verdienste*

Vanuit diverse invalshoeken - de desistance-benadering, de cognitieve leertheorie, en ook uit inzichten over de werkalliantie - komt naar voren dat de jongvolwassene *zelfeffectiviteit* moet ervaren om verder te komen in zijn ontwikkeling. De jongvolwassene moet kunnen zeggen: "*dit is mij gelukt, door mijn eigen beslissing, mijn plan en mijn inzet*". Naast zelfeffectiviteit is een tweede noodzakelijke ervaring, dat de jongvolwassene merkt dat hij ergens voor nodig is, dat hij iets kan bijdragen, dat hij zich *verdiensteijk kan maken*, dat anderen verwelkomen wie hij is en wat hij doet. Deze positieve ervaringen versterken de intrinsieke motivatie, zij zijn een innerlijk vliegwiel voor verandering.

- *Samengevat*

Het werken aan persoonlijke levensdoelen draagt bij aan het afzien van criminaliteit. Vanuit een narratieve invalshoek is de begeleiding vanuit een positieve insteek gericht op het expliciet maken van levensdoelen. Bij deze doelen horen ontwikkelingstaken en vaardigheden die voor de transitie naar volwassenheid nodig zijn. Bij het werken aan deze vaardigheden is het ervaren van zelfeffectiviteit en verdiensteijk zijn vereist. Het versterken van steun en veerkracht, maar ook het beheersen van risico's en het terugdringen van stress en pathologie staan in dienst van deze ontwikkeling. Controle en inzet op de criminogene factoren worden dus niet weggepoetst maar zijn instrumenten voor de gevraagde ontwikkeling. Op deze manier wordt in een breder kader gewerkt aan het terugdringen van recidive en het bijdragen aan een veiliger samenleving. Deze rode draad wordt op maat gebracht met jongvolwassenen in verschillende criminele trajecten (zoals vroege en late starters) en specifieke groepen (zoals jongvolwassenen met een licht verstandelijke beperking).

1.4 Opbouw en leeswijzer

In dit inleidende hoofdstuk zijn de gezamenlijk door de (jeugd)reclasseringsorganisaties vastgestelde uitgangspunten voor de opzet van deze handreiking voor adolescentenreclassering besproken.

We vervolgen deze handreiking in Hoofdstuk 2 met een beschrijving van het adolescentenstrafrecht en de (jeugd)reclassering.

In Hoofdstuk 3 staan de late adolescentie en jongvolwassenheid centraal, met speciale aandacht voor criminaliteit, specifieke groepen delictplegers, criminaliteitstrajecten, *desistance from crime*, beschermende- en risicofactoren en *evidence based* elementen voor de aanpak. Het hoofdstuk bestaat uit twee delen: tot en met §3.3.1 bespreken we wetenschappelijke kennis die crimineel gedrag van jongvolwassenen beschrijft en verklaart, vanaf §3.3.2 gaan we in op de kennis over aanpak en verandering van dit gedrag.

Hoofdstuk 4 is gericht op diagnostiek met jongvolwassenen en ook hun ouders en familie. De narratieve benadering, maar ook de noodzakelijke risicotaxatie en delictanalyse komen aan bod.

Het maken van een plan van aanpak staat centraal in Hoofdstuk 5, waarna in Hoofdstuk 6 het belang en de versterking van een effectieve werkaliantie worden besproken. Hier komt de uitdaging van het 'doorpakken' naar gedragsverandering aan bod.

Hoofdstuk 7 biedt een methodisch antwoord op een andere uitdaging: het combineren en de mogelijkheden en grenzen van handhaven en tegemoetkomen.

Samenwerking met ketenpartners en het (door)verwijzen van jongvolwassenen worden besproken in Hoofdstuk 8, waarna de handreiking wordt afgesloten met Hoofdstuk 9, dat is gericht op professionele voorwaarden en competenties voor het reclasseren met jongvolwassenen.

2 Adolescentenstrafrecht en (jeugd)reclassering

2.1 Achtergrond en uitgangspunten van het adolescentenstrafrecht

In dit hoofdstuk wordt het juridisch kader besproken waarbinnen het adolescentenstrafrecht is geplaatst en wat dit betekent voor de werkwijze van de (jeugd)reclasseerders.

Criminele adolescenten hebben een stevig aandeel in de criminaliteitscijfers. Dit vormde voor het kabinet Rutte I aanleiding om deze groep te gaan benaderen als een afzonderlijke groep in de strafrechtspleging, als één van de maatregelen om recidive terug te dringen. In het voornemen om tot deze afzonderlijke benadering te komen ziet het kabinet zich gesteund in recente wetenschappelijke inzichten (zie Hoofdstuk 3) die betrekking hebben op de ontwikkeling van belangrijke hersenfuncties tijdens de adolescentie. Deze inzichten komen voort uit de ontwikkelingspsychologie en vinden bevestiging in meer recent neurobiologisch onderzoek.

Onder adolescenten worden, krachtens het wetsvoorstel, verstaan: jeugdigen en jongvolwassenen in de leeftijd van 15 t/m 22 jaar. Doordat het adolescentenstrafrecht vorm krijgt binnen de grenzen die worden gesteld door het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind (IVRK) hebben enkele maatregelen in het voorstel betrekking op de groep 16- t/m 22-jarigen. Op dit moment worden 15 t/m 17-jarigen berecht volgens het jeugdstrafrecht. Indien zij toezicht opgelegd krijgen, voert de jeugdreclassering dat uit. De groep 18 t/m 22-jarigen wordt berecht volgens het gewone strafrecht en krijgt toezicht van de reclassering.

Momenteel is het mogelijk dat 16- en 17-jarigen bij uitzondering veroordeeld kunnen worden volgens het gewone strafrecht, en dat 18 t/m 20 jarigen volgens het jeugdstrafrecht worden veroordeeld. Met het adolescentenstrafrecht wordt deze grens opgerekt naar 22 jaar (art. 77c Sr). Daardoor ontstaat een flexibel systeem van leeftijdsgrenzen. Bij zeer ernstige feiten of als kenmerken van de jongvolwassene daartoe aanleiding geven, kan het gewone strafrecht worden toegepast bij 16- t/m 17-jarigen. Anderzijds kan bij 18 t/m 22-jarigen het jeugdstrafrecht worden toegepast als kenmerken van de jongvolwassene daartoe aanleiding geven.

De exacte wettekst voor het adolescentenstrafrecht is nog niet gereed. Daarom wordt in dit kader niet dieper ingegaan op de wettekst en de veranderingen die op stapel staan door het adolescentenstrafrecht. Voor de (jeugd)reclasseerder is het wel van belang op de hoogte te zijn van de mogelijkheden die het adolescentenstrafrecht biedt over de toepassing van het jeugdstrafrecht of volwassenenstrafrecht en de daarbij horende mogelijkheden tot begeleiding door de jeugdreclassering of de reclassering. Onderstaand schema geeft deze mogelijkheden weer.

1. Keuze Strafrecht → 2. Keuze Begeleiding ↓	Jeugdstrafrecht	Gewone strafrecht
Jeugdreclassering	Mogelijk voor 16- t/m 22-jarigen	Niet mogelijk
Reclassering	Mogelijk voor 16- t/m 22-jarigen	Mogelijk vanaf 16 jaar

Daarnaast is basale kennis over de achtergronden van het jeugdstrafrecht en het gewone strafrecht voor een (jeugd)reclasseringsmedewerker essentieel. Daarom volgt hieronder een korte toelichting op beide systemen.

2.2 Jeugdstrafrecht en gewoon strafrecht

2.2.1 Verschillen op hoofdlijnen

Het verschil in karakter tussen het jeugdstrafrecht en gewone strafrecht is goed te zien als we kijken naar de strafdoelen die er in algemene zin zijn:

- vergelding (straf met als doel leedtoevoeging);
- speciale preventie (opdat de gestrafte zijn leven betert);
- generale preventie (opdat wij het wel uit ons hoofd zullen laten ons net zo te misdragen als de gestrafte).

Uitgangspunt van het jeugdstrafrecht is dat de jongere nog niet is volgroeid en daarom niet volledig voor zijn delictgedrag verantwoordelijk mag worden gesteld. In het jeugdstrafrecht staat daarom het strafdoel speciale preventie voorop en jeugddetentie wordt zoveel als mogelijk voorkomen. Vergelding moet altijd met speciale preventie worden gecombineerd.

Het gewone strafrecht maakt strenger straffen mogelijk. Speciale preventie is belangrijk, maar er is geen eis dat de sanctie mede dienstbaar is aan heropvoeding of gedragsverandering. In de praktijk van de reclassering wordt echter altijd op gedragsverandering ingezet. De jeugdreclassering en reclassering verschillen op dit punt niet van elkaar. Wel wordt een meerderjarige delictpleger geacht zelf meer (dan een minderjarige) initiatief te nemen tot gedragsverandering en mee te werken aan begeleiding. De speciale preventie is dan ook vaker gericht op de persoon van de delictpleger zelf.

2.2.2 Jeugdstrafrecht

Ruim een eeuw geleden kwam een apart jeugdstrafrecht tot stand, als onderdeel van de kinderwetten van 1901. De kinderwetten introduceerden zowel de burgerlijke kinderwet, als de strafrechtelijke kinderwet en de kinderbeginselenwet. Met de introductie van de strafrechtelijke kinderwet ontstond er iets nieuws, namelijk de introductie van een apart jeugdstrafrecht met eigen sancties en eigen procedures. Met invoering van de strafrechtelijke kinderwet stond de wetgever een drietal doeleinden voor ogen:

1. De bestraffing en behandeling van de jongere meer richten op verbetering van het individu;
2. Straffen en maatregelen aanpassen aan de beperkte gezichtskring van het kind;
3. Verminderen van de grote mate van recidive en het groot aantal recidivisten onder jongeren (De Jonge & Van der Linden, 2004).

De kinderbeginselenwet stelde vast dat de tenuitvoerlegging van de maatregelen en sancties afgestemd moest worden op de bescherming en heropvoeding van de minderjarigen. In de strafrechtelijke kinderwet was niet het delict de leidraad voor de rechterlijke beslissing, maar de toekomst van het kind. Vergelding had daarin geen plaats. De keuze tussen straf en maatregel diende bepaald te worden door de inschatting van het gewenste effect bij het kind en niet door diens schuld en verantwoordelijkheid (Weijers & Liefwaard, 2007). Jeugddelinquentie zag men voor een belangrijk deel als een gevolg van falende opvoeding van het kind. Alle aandacht richtte zich dus op de mogelijkheden van bescherming en (her)opvoeding van bedreigde kinderen en jongeren (De Jonge & Van der Linden, 2004).

Op 1 september 1995 is het huidige jeugdstrafrecht tot stand gekomen. Het beoogde consequenties te trekken uit de toegenomen mondigheid van de jongeren. Daarnaast is een algemene vereenvoudiging en modernisering nagestreefd. De grotere mondigheid is terug te zien in de versterking van de rechtspositie van jongeren ten koste van bepalingen die bevoogdend kunnen werken. De vereenvoudiging laat zich zien door een beperking van de sanctiesoorten en de modernisering slaat terug op de wettelijke regeling van de alternatieve sancties. Ook wil het wetsvoorstel de jongeren meer als rechtssubject bejegenen. Toch gaat dit niet ten koste van het pedagogische element van het jeugdstrafrecht. De rechtsgrond voor een afzonderlijk jeugdstrafrecht blijft dat de jongere nog niet volledig verantwoordelijk geacht kan worden voor zijn handelen (De Jonge & Van der Linden, 2004).

2.2.2.1 Pedagogisch karakter jeugdstrafrecht

'Het jeugdstrafrecht onderscheidt zich van het commune strafrecht vanwege zijn pedagogische inzet' (Weijers, 2000, p. 13). Wat behelst deze pedagogische inzet? Het Programma Aanpak Jeugdcriminaliteit geeft aan dat het pedagogisch karakter inhoudt dat een strafrechtelijke interventie ten aanzien van jeugdigen alleen legitiem en zinvol is als deze mede in het teken van de opvoeding van de jeugdige staat (Ministerie van Justitie, 2008, p.8) → ¹¹. Kruissink en Verwers (2001, p.77) geven aan dat in algemene zin gesteld kan worden dat er sprake is van een zodanige aanpak dat de negatieve ontwikkeling van het kind stopt en wordt omgebogen in een positieve. Dit kan zich op diverse manieren manifesteren. Een voorbeeld is het zoveel mogelijk buiten het justitiële circuit proberen te houden van minderjarigen door toepassing van het politiesepot, afdoening door middel van Halt-projecten of door het aanbieden van transacties. Het stellen van bijzondere voorwaarden aan de schorsing in preventieve hechtenis¹² past binnen de pedagogische aanpak. Ook kan de tenuitvoerlegging van vrijheidsstraffen pedagogische elementen in zich dragen, zoals het aanbieden van opleidingen, sportbeoefening en de begeleiding bij vrijetijdsbesteding.

2.2.2.2 Specifiek strafvorderlijke bepalingen

Het jeugdstrafrecht is van toepassing op jongeren van 12 t/m 17 jaar. In het jeugdstrafrecht staat het heropvoedende aspect voorop. Dit betekent dat het strafdoel *speciale preventie* voorop staat in het jeugdstrafrecht. Op het jeugdstrafprocesrecht ziet Boek 4, titel II van het Wetboek van Strafvordering. De artikelen in deze titel treden in de plaats van andere artikelen die genoemd staan in het Wetboek van Strafvordering. Voor de rest is het gewone strafrecht van overeenkomstige toepassing (zie art. 488 Sv).

De afwijkingen van het strafprocesrecht in het gewone strafrecht laten het specifieke karakter van het jeugdstrafrecht zien. Zo treedt de kinderrechter op als rechter-commissaris (art 492 Sv), gaat de rechter na of de voorlopige hechtenis kan worden geschorst (art. 493 Sv), worden er inlichtingen ingewonnen bij de Raad (art. 494 Sv), vindt de behandeling van de zaak achter gesloten deuren plaats (art. 495b Sv) en worden de ouders/voogd opgeroepen de zitting bij te wonen (art. 496 Sv).

2.2.2.3 Specifieke materieelrechtelijke bepalingen

De materieelrechtelijke bepalingen in het jeugdstrafrecht zien op de straffen en maatregelen. Dit wordt uiteengezet in titel VIII van het Wetboek van Strafrecht. Net als in bij de strafvorderlijke bepalingen komen de artikelen in titel VII in plaats van diverse artikelen van het Wetboek van Strafrecht. Voor de rest is het gewone strafrecht van overeenkomstige toepassing (zie art. 77a Sr). De hoofdstraffen in

¹¹ HMJ 2.2.1.

¹² Bijvoorbeeld begeleiding door de jeugdreclassering door middel van de maatregel Hulp en Steun en de in dat kader gestelde verplichting om naar school te gaan.

het jeugdstrafrecht zijn in geval van een misdrijf jeugddetentie, taakstraf of een geldboete. In geval van een overtreding is de hoofdstraf een taakstraf of een geldboete. De duur van de jeugddetentie is in het jeugdstrafrecht begrensd. Het huidige artikel 77i Sr bepaalt dat 12- t/m 16-jarigen maximaal één jaar jeugddetentie opgelegd kunnen krijgen en 16- en 17-jarigen maximaal twee jaar. De maatregelen zijn 1) plaatsing in een inrichting voor jeugdigen; 2) maatregel betreffende het gedrag van een jeugdige; 3) onttrekking aan het verkeer; 4) ontneming van wederrechtelijk verkregen voordeel; 5) schadevergoeding en 6) de vrijheidsbeperkende maatregel (zie art. 77h Sr.).

In dit verband moet tenslotte nog worden genoemd dat de ouders tot en met het 17^e levensjaar wettelijk verantwoordelijk zijn voor hun kind, en daarna niet meer. Tot en met het 17^e levensjaar bestaat daardoor de mogelijkheid tot (voorlopige) ondertoezichtstelling van de jongere. In dat kader kunnen de ouders worden verplicht tot deelname aan bijvoorbeeld een vorm van gezinsbehandeling. Daarna kan dat niet meer worden verplicht.

2.2.3 Het gewone strafrecht

Op het gewone strafrecht zijn het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering van toepassing. Het gewone strafrecht is van toepassing op personen van 18 jaar en ouder. Strafdooelen in het gewone strafrecht zijn:

1. vergelding (straf met als doel leedtoevoeging).
2. speciale preventie (opdat de gestrafte zijn leven betert).
3. generale preventie (opdat wij het wel uit ons hoofd zullen laten ons net zo te misdragen als de gestrafte).

2.2.3.1 Strafvorderlijke bepalingen

De strafdorderlijke bepalingen zijn opgenomen in het Wetboek van Strafvordering. Hierin is opgenomen hoe het strafproces vormgegeven wordt en wie de actoren in het strafproces zijn. Het voert in het kader van deze handreiking te ver het gehele strafprocesrecht te behandelen.

2.2.3.2 Materieelrechtelijke bepalingen

In het gewone strafrecht is het volgens art. 9 Sr. mogelijk om verschillende straffen op te leggen: 1) gevangenisstraf; 2) hechtenis; 3) taakstraf en 4) geldboete. De maximale strafdreiging hangt af van het ten laste gelegde delict. De hoogste straf die opgelegd kan worden in Nederland in het gewone strafrecht is de levenslange gevangenisstraf.

Naast het opleggen van straffen bestaat de mogelijkheid tot het opleggen van maatregelen: 1) TBS; 2) plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis; 3) plaatsing in een inrichting voor stelselmatige dader; 4) de onttrekking aan het verkeer; 5) de ontneming van het wederrechtelijke verkregen voordeel; 6) de schadevergoedingsmaatregel, en 7) de rechterlijke vrijheidsbeperkende maatregel.

3 Ontwikkeling en criminaliteit in de late adolescentie en jongvolwassenheid

Dit hoofdstuk bestaat uit twee delen. Tot en met §3.3.1 staat de *beschrijving en verklaring* van criminaliteit van jongvolwassene centraal. We beantwoorden op basis van wetenschappelijke kennis de vraag: hoe ziet criminaliteit van jongvolwassenen er uit, en hoe kunnen we dit begrijpen? Om deze vraag goed te kunnen beantwoorden, gaan we ook in op de ontwikkeling van jongvolwassenen. Vanaf §3.3.2 staat het *veranderen* van het delictgedrag en het opbouwen van een leven zonder criminaliteit op de voorgrond. We bespreken hier de wetenschappelijke kennis over strategieën en concrete interventies die het stoppen met crimineel gedrag bevorderen.

3.1 Ontwikkelingsaspecten en ontwikkelingstaken voor adolescenten en jongvolwassenen

De periode van adolescentie en jongvolwassenheid brengt specifieke ontwikkelingsaspecten met zich mee. Bijbehorend kunnen we diverse ontwikkelingstaken onderscheiden voor een gunstige ontwikkeling. Deze taken zijn opgaven waar de adolescent of jongvolwassene voor staat, en die worden bepaald door zijn lichamelijke ontwikkeling en ook de cultuur om hem heen. Hoe meer vaardigheden (competentie) de adolescent of jongvolwassene heeft om die opgaven aan te pakken, des te beter zal hij in het dagelijks leven functioneren. Naast vaardigheden spelen daarbij uiteraard andere factoren die 'mee' of 'tegen' kunnen zitten: bij de adolescent of jongvolwassene zelf (zoals een beperking of stoornis, waaronder we ook het delictgedrag kunnen rekenen) en in zijn omgeving (steun, of juist stress). Stoppen met delictgedrag betekent in dit model dus vanzelf: meer kansen voor je ontwikkeling.

3.1.1 Emotionele en cognitieve ontwikkeling

Ontwikkelingspsycholoog Arnett beschrijft de '*emerging adulthood*' (opkomende volwassenheid) als een nieuwe ontwikkelingsfase tussen de adolescentie en de volwassenheid (in: Krechtig 2012). Hij constateert dat het leven van mensen tussen de 18 en ongeveer 29 jaar dramatisch veranderd is in de laatste eeuw. De leeftijd waarop mensen trouwen en kinderen krijgen is naar achteren geschoven, twintigers zijn vaak nog bezig met 'het zoeken van zichzelf'. Er is een flinke periode van relatieve vrijheid, maar ook van onzekerheid. Vergeleken met de adolescentie is de vrijheid in deze fase groter, er is minder controle door de ouders en er zijn meer mogelijkheden vanwege de formele volwassenheid. Vergeleken met de volwassenheid zijn de verantwoordelijkheden minder groot.

Arnett noemt de volgende 5 kenmerken voor deze ontwikkelingsfase:

1. Het is de fase van identiteitsonderzoek, wie ben ik en wie wil ik zijn, uitproberen van verschillende mogelijkheden, in het bijzonder wat betreft liefde en werk.
2. Het is de leeftijd van instabiliteit, van een plan maken voor de toekomst en daar dan weer op terugkomen, van starten met een studie en merken dat dat het toch niet is.
3. Het is de leeftijd waarin de mens het meest op zichzelf gefocust is.
4. Het is de leeftijd van je-overal-tussenin voelen, van overgang.

5. Het is de leeftijd van de mogelijkheden, 'when hopes flourish', wanneer er mogelijkheden zijn om je leven nog radicaal te transformeren.

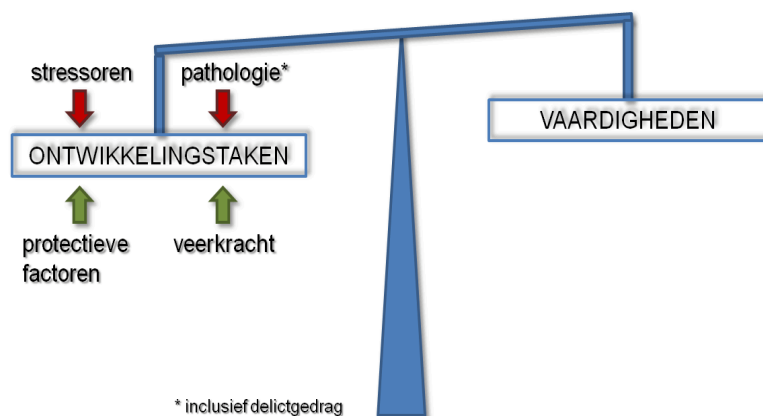
3.1.2 (Neuro)biologie

Onderzoek naar de hersenontwikkeling van adolescenten en jongvolwassenen is nog tamelijk nieuw. Gedurende de laatste decennia is onderzoek naar biologische processen die mede ten grondslag liggen aan sociaal en antisociaal gedrag, waaronder crimineel gedrag, in een stroomversnelling geraakt. (De Kogel, 2008). Nieuwe hersenscantechnieken hebben het mogelijk gemaakt de hersenen van levende personen te bestuderen (Westenberg, 2008). Een belangrijke bevinding is dat de ontwikkeling van de hersenen pas rond het vijftiengste levensjaar is voltooid (Crone, 2009). Bovendien blijkt de ontwikkeling van de verschillende delen van de hersenen niet gelijktijdig te verlopen. Het regulerende en prosociale deel van het brein blijkt zich langzamer te ontwikkelen dan het emotionele en motivationele brein. Dit zou een verklaring kunnen geven voor het risicogedrag dat zo kenmerkend is voor adolescenten en jongvolwassenen en voor de toename van prosociaal gedrag op latere leeftijd (Westenberg, 2008; Crone & Westenberg, 2009). Voortschrijdende (neuro)biologische inzichten zullen in de toekomst meer duidelijkheid geven over de specifieke ontwikkelingsaspecten voor adolescenten en jongvolwassenen.

3.1.3 Ontwikkelingstaken en competenties

Of adolescenten en jongvolwassenen goed of minder goed functioneren is altijd een (subjectieve) bevinding tegen de achtergrond van de verwachtingen en eisen van de betrokkenen en de beoordelaars. In §3.1.1 werd duidelijk dat er vanuit wetenschappelijke inzichten is besloten een nieuwe ontwikkelingsfase te benoemen - *emerging adulthood* - aangezien de eisen en verwachtingen in de samenleving enorm zijn veranderd. Niet alleen in deze fase, maar ook in de fasen daarvoor (kindertijd, adolescentie) zijn er eisen en verwachtingen. Ouders, de school, en de samenleving verwachten dat kinderen en jongeren praktische, sociale en cognitieve vaardigheden leren. Deze eisen en verwachtingen worden in de loop van de ontwikkeling complexer en de jongvolwassene moet hier steeds meer zelf aan doen. Door Slot (1988) zijn deze opgaven ontwikkelingstaken genoemd. Ontwikkelingstaken zijn prikkels die kinderen, adolescenten en jongvolwassenen, maar ook volwassenen en bejaarden, stimuleren om zich nieuw gedrag eigen te maken. Ontwikkelingstaken kennen naast verwachtingen vanuit de maatschappij ook biologische invloeden ('ergens lichamelijk aan toe zijn', zoals de geslachtsrijpheid). Slot benadrukt: het gaat hierbij niet altijd om een 'moeten': ontwikkelingstaken kunnen ook kansen zijn.

Het goed vervullen van ontwikkelingstaken maakt dat iemand zich tevreden voelt over zichzelf en positieve reacties uit de omgeving krijgt. Als ontwikkelingstaken niet goed worden uitgevoerd voelen mensen zich ongelukkig en krijgen ze negatieve reacties vanuit de omgeving omdat hun gedrag niet past of storend is. Bij ernstig ongepast of storend gedrag kan dit ook een reactie van politie en Justitie zijn. Bij het niet of slecht afronden van ontwikkelingstaken wordt de kans groter dat iemand het met *latere* taken ook moeilijk krijgt.

Figuur 1. Sociaal competentiemodel (gebaseerd op: Slot, 1988)

Volgens Slot (1988) is iemand competent als hij over voldoende vaardigheden beschikt om de taken te vervullen waarvoor het dagelijks leven hem stelt. Bijlage 1 geeft een beschrijving van ontwikkelingstaken van kinderen, adolescenten en jongvolwassenen en het bijbehorende begrip *competentie*. In Figuur 1 is competentie weergegeven als een balans tussen taken en vaardigheden: hoe beter de (bijbehorende) vaardigheden om de ontwikkelingstaken aan te kunnen, des groter de competentie. Maar dat is niet het hele verhaal: er zijn twee extra steunbronnen en ook twee kapers op de kust, die de balans in hoge mate kunnen beïnvloeden. In positieve zin zijn dit protectieve factoren en veerkracht, in ongunstige zin stressoren en pathologie, waaronder het *delictgedrag*.

Voor de (jeugd)reclasseerder gelden de volgende aandachtspunten bij dit model:

3.1.3.1 Taken voor 6-12 jarigen

Een deel van de jongvolwassenen die met justitie in aanraking komen is nog bezig met (de afronding van) taken voor 6-12 jarigen. Dit komt vooral voor bij jongvolwassenen met een licht verstandelijke beperking. Er is bijvoorbeeld nog geen competentie aanwezig voor het rekening houden met anderen, behoeften uitstellen, of zich kunnen concentreren op een taak, ontwikkelingstaken die rond het 12^e jaar voltooid zouden moeten zijn. Voor 16- t/m 22-jarigen worden deze vaardigheden echter in de samenleving als zo basaal en vanzelfsprekend beschouwd dat zij door dit tekort aan competentie in grote sociale problemen kunnen komen. Daarnaast kan dit competentietekort ook direct criminogeen zijn, dat wil zeggen, een directe aanleiding voor delictgedrag.

3.1.3.2 Gevaar van overbelasting door veel taken en stress

Voor alle adolescenten en jongvolwassenen geldt dat zij de ontwikkelingstaken voor 12-24 jarigen als huidige opgave hebben, en voor een deel van hen zijn de taken voor jonge ouders al aan de orde. Dat is bij elkaar een hele opgave. Als er dan ook nog ontwikkelingstaken voor 6-12 jarigen afgerond moeten worden, kan men zich voorstellen dat een deel van de delinquente jongvolwassenen wordt *overvraagd*. De samenleving doet daar nog een schep bovenop, omdat zij van de jongvolwassene verlangt dat deze zich *extra inzet* om delictvrij te leven. De bemoeienis van Justitie betekent daarom voor de jongvolwassene in eerste instantie alleen maar: *nog meer stress*... Het is vanuit dit perspectief niet meer dan logisch dat (jeugd)reclasseerders veel jongvolwassenen 'grillig in de contacten' noemen. Wie zich zijn eigen adolescentie en jongvolwassenheid herinnert, beseft ongetwijfeld hoe enorm veel er op delinquente jongvolwassenen afkomt die onder toezicht van de (jeugd)reclassering staan. De jongvolwassene moet tegen deze overbelasting *in bescherming* worden genomen. Het is de taak van de (jeugd)reclasseerder om dat te doen, en – tot en met 17 jaar - de taak van de Raad om te monitoren of dat gebeurt.

3.1.3.3 Een technische, relationele en authentieke laag

De vaardigheden die bij de diverse ontwikkelingstaken horen bevatten drie 'lagen' of dimensies (Vogelvang 2009, 2012). De (jeugd)reclasseerder probeert bij de jongvolwassene alle drie de lagen te leren kennen omdat zij aangrijpingspunten bieden voor zijn ontwikkeling.

- *Technische laag*

Op het meest 'platte', gedragsmatige niveau vinden we de *technische* vaardigheid van de jongvolwassene om adequaat gedrag te laten zien (bijvoorbeeld: je werkgever laten uitpraten voor je antwoord geeft). Dit is het eerste en meest concrete aangrijpingspunt voor de (jeugd)reclasseerder en jongvolwassene. Hierbij hoort de vraag: hoe goed doet de jongvolwassene het? Daarbij past training, oefening, instructie. Daarbij kan de (jeugd)reclasseerder ook ingaan op cognities en emoties (bijvoorbeeld, hoe bereid je je voor, hoe ga je om met spanning). De technische laag van het gedrag wordt beïnvloed door twee andere lagen.

- *Relationele laag*

Ten eerste een relationele laag, die bestaat uit meer fundamentele opvattingen van de jongvolwassene over zichzelf en de mensen met wie hij te maken heeft. De relationele laag bevat overtuigingen over zelfeffectiviteit (kan ik dingen gedaan krijgen bij anderen), macht (kan ik dwingen, kan ik gedwongen worden, kan ik macht delen) en verantwoordelijkheid (moet ik helpen of zorgen, heb ik recht op steun of zorg). Deze opvattingen bepalen niet zozeer hoe goed de jongvolwassene iets doet, maar wat hij (niet) doet, waar hij voor kiest ten opzichte van anderen. Bijvoorbeeld: een chef is iemand om respect voor te hebben; een chef is iemand om bang voor te zijn; een chef wil alleen maar de baas spelen, en dat pik ik niet.

De relationele laag wordt ook wel aangeduid met de term interactieschema (Sun 2008, in meer intieme relaties ook wel relatieschema genoemd). Het interactieschema is een cognitieve blauwdruk die de omgang met anderen aanstuurt. Een interactieschema is een cognitieve 'blauwdruk' waarmee ieder van ons bij voorbaat al uitgaat van bedoelingen en wensen van anderen en van de mate waarin wij denken dat we met of bij anderen resultaten kunnen bereiken. Een dergelijk schema kan steunend zijn, maar ook tegenwerken. Het schema zorgt er daardoor voor dat bepaalde sociale informatie gemakkelijk wordt opgepikt en aan conclusies en communicatie / gedrag wordt verbonden, en andere informatie minder. Dat is over het algemeen handig voor een soepele sociale omgang, maar cognitieve vervormingen of denkfouten kunnen hier roet in het eten gooien. Vooral bij delinquente jongvolwassenen zien we deze denkfouten. Bijvoorbeeld: de jongvolwassene interpreteert een lach van zijn chef meteen als pesterig en overweegt niet eens meer dat het ook vriendelijk bedoeld kan zijn. Deze interpretatie van de lach van de baas valideert (bevestigt) het interactieschema en dat leidt (in dit geval) tot negatieve emoties die tot delictgedrag kunnen leiden. We zien dit vooral bij geweldsdelicten, seksuele delicten en *hate-crime*. Deze denkfouten ontstaan door combinaties van negatieve jeugdervaringen, groepsdruk, de noodzaak om delictgedrag achteraf voor jezelf weer goed te praten (bijvoorbeeld: het slachtoffer heeft het aan zichzelf te wijten), eventueel in combinatie met psychiatrische problemen.

De relationele laag maakt voor de (jeugd)reclasseerder duidelijk hoe het gedrag van de jongvolwassene samenhangt met zijn overtuigingen. Deze relationele laag moet de (jeugd)reclasseerder ook leren kennen. Het is immers niet zinvol om de jongvolwassene alleen in 'technische' zin te leren zijn werkgever te laten uitpraten en dan een duidelijk antwoord te geven, als hij geen respect voor leidinggevers wil opbrengen of angst voor autoriteiten heeft. In de begeleiding gaat het er om dat de (jeugd)reclasseerder de interactieschema's van de jongvolwassene die steeds leiden tot problemen *invalideert* en nieuwe, prosociale

interactieschema's *valideert*. Dat gebeurt in de begeleiding (zie Hoofdstuk 6 en 7), maar ook, en meer fundamenteel, in het contact van de jongvolwassene met zijn ouders, en andere belangrijke anderen. De (jeugd)reclasseerder werkt hieraan door de jongvolwassene te laten zien wat de grote waarde is van goed communiceren, omdat de jongvolwassene daardoor positief wordt bevestigd door anderen. Het stapsgewijs leren denken bij sociale probleemoplossing hoort hier ook bij.

Door het leren kennen van de relationele laag / interactieschema's kan de (jeugd)reclasseerder ook een brug slaan tussen de gedragsinterventies die zich met 'algemene' voorbeelden en oefeningen op aanpassing van denkpatronen richten, en het 'echte leven' van de jongvolwassene. Ook wordt het verhaal (narratief) van de jongvolwassene pas goed duidelijk als de (jeugd)reclasseerder deze laag heeft leren kennen.

- *Authentieke laag*

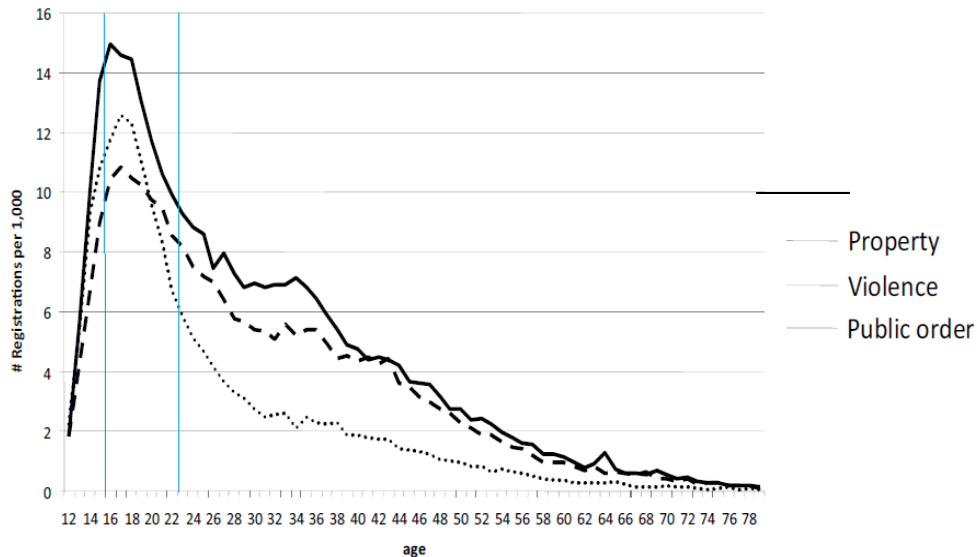
De derde authentieke laag stuurt ook het gedrag van de jongvolwassene aan en is het meest fundamenteel. Weet en ervaart de jongvolwassene echt wat hij wil (waar gaat hij voor?) en laat hij dat ook echt zien (is hij open en eerlijk hierover?) De (jeugd)reclasseerder kan deze authentieke laag leren kennen door met de jongvolwassene vast te stellen welke levensdoelen hij heeft en welke waarden daarbij horen (prestaties neerzetten, vechten voor een goed bestaan, genieten, zorgen voor anderen, om elke voorbeelden te noemen). Hier is de vraag of de jongvolwassene (moreel) trouw blijft aan zichzelf, zijn principes, toekomstbeeld, levensdoelen, als de buitenwereld andere eisen stelt of tegenwerkt. Hoe 'hard' of *waarachtig* is de (identiteit van de) jongvolwassene dan? Waait hij mee of blijft hij staan? Als de jongvolwassene dan niet trouw blijft aan zichzelf, leidt dat tot terugval in onecht gedrag waar hij eigenlijk niet (meer) achter staat, zoals sociaal wenselijk gedrag of zelfs delictgedrag. Authentiek zijn is daarmee ook een keuze voor zelfwaarde, voor waardigheid, voor respect voor jezelf. De (jeugd)reclasseerder leert ook deze authentieke laag kennen en zal in deze levensfase vaak ook deze laag *helpen ontwikkelen*. Het reconstrueren van het levensverhaal is daarvoor een belangrijke interventie. Het heeft geen zin de jongvolwassene te leren zijn werkgever uit te laten praten voor hij antwoord geeft, als hij dat type werk en dat type werkgever echt niet ziet zitten. De (jeugd)reclasseerder vraagt de jongvolwassene dan eigenlijk om zichzelf geweld aan te doen.

3.2 Criminaliteit bij adolescenten en jongvolwassenen

Bij 16- t/m 22-jarigen die door het plegen van delicten in contact zijn gekomen met de (jeugd)reclassering, vallen drie zaken op: de ernst van de delinquentie in deze groep, de urgentie voor aanpak en de complexiteit van de problematiek.

3.2.1 Ernst van de criminaliteit

In leeftijds-criminaliteitscurves vinden we een piek bij jongvolwassenen. In Figuur 2 zijn voor 2008 de geregistreerde aantallen delicten met betrekking tot vermogen, geweld en openbare orde per 1000 inwoners afgezet tegen de leeftijd (Blokland & Palmen, 2012, p.17). In blauw hebben we lijnen getrokken voor de leeftijdsgrenzen van onze doelgroep 16- tot en met 22-jarigen.

Figuur 2. Geregistreerde delicten vermogen, geweld en openbare orde per 1000 inwoners afgezet tegen de leeftijd (Blokland & Palmen, 2012, p.17, met beperkte bewerking van auteurs onderhavige handreiking).

Van der Laan e.a. (2012) concluderen: “Bestudering van de officiële statistieken leert dat jongvolwassenen meer dan adolescenten en volwassenen betrokken zijn bij criminaliteit. In 2007 was de kansverhouding om verdachte te zijn van een misdrijf voor jongvolwassenen anderhalf keer hoger dan voor adolescenten en volwassenen.” (2012, p.113). En: “Van alle strafzaken die het OM in 2007 afhandelde, betrof bijna de helft (49%) een jongvolwassene. (...) Van alle strafzaken die de rechter in 2007 afhandelde, betrof de helft (51%) een jongvolwassene. (...). Het OM en de rechter doen meer strafzaken af tegen jongvolwassenen dan tegen andere leeftijdsgroepen, zowel in absolute aantallen als relatief. Vooral boetes komen onder jongvolwassenen veel voor, hoewel ook andere sancties, zoals taakstraffen en vrijheidsstraffen, veel voorkomen. De recidive onder jongvolwassenen is lager dan onder adolescenten in de leeftijd van 12 tot en met 17 jaar, maar hoger dan onder volwassenen. Deze bevindingen ondersteunen de gedachte om de jongvolwassenen als een separate groep in het strafrecht te onderscheiden.” (2012, p.108). Vanuit de praktijk komen dezelfde signalen. Een werkgroep van Reclassering Nederland die zich in de regio Den Haag heeft gericht op de interventie outreachend werken, stelt bijvoorbeeld dat de jongvolwassenen die zij begeleiden in meer of mindere mate gekenmerkt worden door het volgende (Krechtig, 2012):

- Het delictgedrag is niet incidenteel maar een structureel gedragspatroon.
- De drempel voor normoverschrijdend gedrag is laag.
- De jongeren ontkennen het delict.

- Een veelvoorkomend gedragskenmerk bij deze jongeren is '*coercive behaviour*' (je zin krijgen door dwingen of geweld). (We tekenen hierbij aan dat het daarbij ook kan gaan om seksueel geweld en oudermishandeling¹³)

3.2.2 Urgentie voor aanpak

De jongvolwassenheid betreft een specifieke leeftijdsfase. De transitie naar volwassenheid staat voor de deur, *juist* in de leeftijdsfase waarin de meeste en meest ernstige delicten worden gepleegd. De verwachtingen in de samenleving en ook het netwerk van de jongvolwassene zelf nemen toe, er wordt zelfstandigheid verwacht (werk, wonen, beslissingen nemen). De urgentie om het tij nu nog te keren is daarom hoog: de (jeugd)reclasseerder staat voor de taak recidive van de jongvolwassene te helpen voorkomen en hem tegelijkertijd richting een zo veel mogelijk gewoon leven te verleiden / begeleiden.

De urgentie is ook in professioneel opzicht hoog, omdat juist jongvolwassenen moeite hebben met gedwongen begeleiding. Voor alle jongvolwassenen geldt dat zij nog niet volledig zijn ontwikkeld en dat zij daarom nog niet als volwassenen kunnen worden benaderd. Dit uit zich op allerlei manieren. Jongvolwassenen zijn bijvoorbeeld grillig in de contacten met de (jeugd)reclasseerder. Onderzoek van Van der Laan e.a. (2012) laat zien dat jongvolwassenen het toezicht minder vaak succesvol af sluiten dan volwassenen. Ook blijkt dat een derde van de jongvolwassenen niet start met het reclasseringstoezicht of dat zij er om allerlei redenen mee stoppen. Dit aandeel is veel hoger dan onder volwassenen cliënten. Praktijkwerkers uit eerder genoemde werkgroep in Den Haag stellen vast:

- Er is geen of een beperkt probleembesef, gebrek aan motivatie en gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel.
- De jongeren voelen zich slachtoffer in plaats van dader en maken zichzelf daarmee passief en onmachtig. Ze wijzen begeleiding af.

Deze opmerkingen moeten we plaatsen in het perspectief van de fase van jongvolwassenheid. Daar hoort immers bij, dat de mate van probleembesef of het denken in termen van een toekomstbeeld voor de langere termijn nog minder ontwikkeld (kunnen) zijn. Dit onderstreept nog eens dat het werken met jongvolwassenen specifieke eisen stelt aan competenties van (jeugd)reclasseerders voor het contact (de bron voor motiveren en het construeren van een toekomstvisie).

3.2.3 Complexiteit van de problematiek

De criminaliteitsproblematiek in de late adolescentie en jongvolwassenheid is erg divers. Onderzoek naar criminaliteit in deze leeftijdsfase laat wel allerlei combinaties van vroegere oorzaken en huidige risico's, criminogene behoeften en responsiviteit zien (Loeber e.a., 2012). Bij een deel van de jongvolwassenen wordt het functioneren en het delictgedrag bovendien beïnvloed door diverse vormen van kwetsbaarheid, zoals LVB-problematiek, psychiatrische problemen of verslaving, of samenloop (co-morbiditeit) hiervan. Deze combinaties van factoren zorgt er voor dat we in deze leeftijdsfase verschillende trajecten zien van start, opbouw en uitdoving van de criminele loopbaan (Blokland & Palmen, 2012). Vanuit de regio Den Haag komt de praktijk van Reclassering Nederland met gelijksoortige berichten over de complexiteit van de problematiek:

- Meervoudige problematiek (veelal licht verstandelijk beperkt en psychische problematiek).
- Het dag- en nachtritme is vaak omgedraaid.

¹³ In deze handreiking worden seksueel geweld en oudermishandeling niet apart besproken omdat zij niet specifiek zijn voor jongvolwassenen..

- Een impulsieve levensstijl is een opvallend gedragskenmerk.
- Het belangrijkste referentiekader is de groep leeftijdsgenoten.
- Er is weinig binding met school en/of thuis.
- Er is vaak sprake van een onderbroken schoolloopbaan.

3.2.4 Subgroepen van jongvolwassen delictplegers

In deze § staan de bekendste subgroepen centraal die (jeugd)reclasseerder in de jongvolwassenheid onderscheiden. We bespreken ze kort, met het oog op de betekenis voor de competentie van de jongvolwassene.

3.2.4.1 Kwetsbare jongeren

Kwetsbare jongeren nemen over het algemeen de 'horde' naar volwassenheid al later, en met meer moeite. Deze moeite neemt toe als er ook delictgedrag in het spel is. Onderzoek van vooral Bijleveld, van der Geest en Hendriks (2012) maakt dat bijzonder duidelijk. We gaan daar hieronder dieper op in. Het effect van een baan / werk op recidive blijkt voor kwetsbare jongvolwassenen bijzonder sterk. De onderzoekers adviseren dat *alle* kwetsbare jongvolwassenen delictplegers werk of een opleiding aangeboden krijgen.

3.2.4.2 Jongvolwassenen met een licht verstandelijke beperking (LVB)

Van een lichte verstandelijke beperking (LVB) →¹⁴ wordt gesproken bij een IQ tussen de 50 en 70 of een IQ tussen de 70 en 85 in combinatie met een verminderd sociaal aanpassingsvermogen en psychosociale problemen (Schalock et al, 2010). Deze beperking wordt in het competentiemodel een vorm van pathologie genoemd, een individueel kenmerk van de jongvolwassene waardoor het voltooien van ontwikkelingstaken moeilijker wordt. Daarnaast zien we een beperking in de vaardigheden. Voor een overzicht: zie Bijlage 2. Hoeveel jongvolwassenen met een LVB cliënt zijn bij de (jeugd)reclassering, weten we eigenlijk niet, omdat de beperking niet altijd wordt ontdekt. Schattingen lopen uiteen van 25% bij de (jeugd)reclassering tot liefst 50% in het gevangeniswezen (Popma, Blaauw, & Bijlsma, 2012; Došen, 1990; Van Marle, 2004; Endicott, 1991).

Een LVB is geen oorzaak van delictgedrag, en dus geen criminogene factor, maar de vaardigheidstekorten die bij een LVB komen kijken, zijn dat zeker wel. Ook het effect van het gemis aan kansen en de moeite of weigering te accepteren dat je een beperking hebt, of de wens geaccepteerd te worden, kunnen bijdragen aan delictgedrag (Valenkamp e.a. 2010). Tenslotte moet worden genoemd dat LVB en psychiatrische problematiek ook samen kunnen voorkomen (co-morbiditeit) en op die manier tot delictgedrag aanleiding kunnen geven.

Bunting, White, Smeaton en Martin (2000) onderscheiden twee categorieën van delinquenten met een verstandelijke beperking. De ene groep kenmerkt zich door het plegen van impulsieve, kleine maar frequente delicten; de andere groep pleegt een enkel, zwaar, gewelddadig misdrijf. Een middencategorie komt minder voor. Jongvolwassenen met een LVB plegen eerder delicten op basis van onvoorbereid en impulsief gedrag / gebrek aan zelfbeheersing (brandstichting, inbraak, autodiefstal), geweldsmisdrijven (doodslag, bedreiging), en seksuele delicten. Misdrijven die planning en vooruitzien vereisen, zoals handel in drugs en beroving, zijn weinig frequent (Law Reform Commission, 1996).

Jongvolwassenen met een LVB gaan, in vergelijking met normaal begaafde delictplegers, langer door met het plegen van delicten. Zij zijn vaker *persisters*. We kunnen zeggen: zij zijn met het leren van

14 HMJ Handreiking 4.6.

alles wat trager, ook met het leren afzien van criminaliteit. Wanneer het delictgedrag van normaal begaafde delictplegers rond 22, 23 jaar duidelijk begint af te nemen, neemt dat voor de LVB-ers helemaal niet af en later zelfs nog wat toe. Op hun 32e jaar wordt rond de 40% van deze jongeren nog veroordeeld voor een delict. Voor de normaal begaafde delictplegers is dat percentage dan afgenomen tot 10% (Van Bijleveld, van der Geest, & Hendriks, 2012).

Jongvolwassenen met een LVB zijn vaak 'volgers'. Zij zijn gemakkelijk beïnvloedbaar door anderen (Van Marle, 2004). Immers, zij begrijpen de volledige consequenties van hun daden niet, dus kunnen gemakkelijk ertoe worden verleid dingen te doen, die anderen niet zouden doen (Stephens, 1982; bij Endicott, 1991). Zij doen dan ook vaak mee zonder te beseffen zelf iets crimineels te doen en zonder besef van de gevolgen (Davis, 2005). Omdat jongvolwassenen met een LVB sterke behoefte hebben om geaccepteerd te worden zullen zij volgens Davis meedoen om daarmee vriendschap te verkrijgen.

De praktijkervaring van de William Schrikker Groep is, dat zolang jongeren met een LVB onder begeleiding staan, zij niet snel zullen recidiveren/terugvallen. Wanneer zij echter weer zelfstandig moeten functioneren en de begeleiding wegvalt, neemt het risico op recidive aanzienlijk toe. Een verklaring hiervoor kan gelegen zijn in de *gewetensfunctie* van mensen met een LVB. Deze is sterk afhankelijk van externe invloeden, zij zijn volgers en dus gezagstrouw. Als het 'externe' geweten wegvalt, is er voor hen dus een verminderde reden om niet te recidiveren. Sterker nog, als hun omgeving ten opzichte van de omgeving voorafgaand aan het reclasseringscontact niet is veranderd, zal bij wegvallen van het externe geweten van de reclasseringsmedewerker deze gewetensfunctie weer worden overgenomen door personen uit hun directe context. Als deze personen, de zogenaamde vrienden zijn met wie de persoon voorheen delicten pleegde, dan geldt de norm van 'meedoen en erbij willen horen' weer en zal de persoon dus eerder terugvallen in delictgedrag.

De transitie naar volwassenheid voor jongvolwassen delictplegers met een LVB is moeilijk. Onderzoek laat zien dat de kans dat deze jongvolwassenen op hun 32^e een baan hebben ongeveer 25% lager ligt dan in de samenleving, voor zowel de mannen als vrouwen. In de jaren daarvoor is het verschil nog groter, maar rond 24, 25 jaar begint een deel van deze jongvolwassenen aan een inhaalslag (Bijleveld, Van der Geest, & Hendriks, 2012). Meiden met een LVB (al dan niet delictpleger) zijn uiteindelijk als volwassene weinig actief op de arbeidsmarkt (45%, bij jongens is dat 85%). Meiden met een LVB blijven op dit gebied achter, ook als zij geen delicten plegen. Meiden met een LVB die delicten plegen trouwen wel significant vroeger dan normaal begaafde meiden die geen delicten plegen. Voor delinquente LVB-jongens is dat andersom: zij trouwen juist later.

3.2.4.3 Jongvolwassenen met psychiatrische problemen

Psychiatrische problemen →¹⁵ vormen, net als een LVB, een vorm van pathologie die het werken aan ontwikkelingstaken verzaamt. De schattingen over het vóórkomen van psychiatrische problemen lopen uiteen omdat er verschillende definities zijn van de reikwijdte van deze problemen¹⁶. In de methodieken jeugdreclassering en reclassering staat veel informatie over psychiatrische problemen van delictplegers, vooral over stoornissen die duidelijk delictgerelateerd zijn (zoals de antisociale en narcistische persoonlijkheidsstoornis, en sommige vormen van autisme). We verwijzen verder naar deze handboeken. Het vaststellen van psychiatrische problemen vereist een professionele diagnose. Op basis van signalen – eventueel systematisch verzameld met het instrument BOOG - kan de Raad

15 HMJ Handreiking 16.

16 Soms worden ook de gedragsproblemen van jongvolwassene meegeteld als psychiatrische problemen. In dat geval heeft bijna elke jongvolwassene bij de (jeugd)reclassering psychiatrische problemen. Dat kan onnodig stigmatiserend werken en leidt mogelijk ook tot inzet van wellicht te zware gedragsinterventies en/of GGZ-behandelingen. Daarom kunnen we beter uitgaan van psychiatrische problemen in engere zin, ook wel 'As I en As II problematiek' genoemd, wat duidt op de assen 'klinische syndromen' en 'persoonlijkheidsstoornissen' in de DSM-IV systematiek. De DSM-IV plaats overigens ook LVB-problematiek op As II.

of adviseur van de reclassering een psychodiagnostisch onderzoek aanvragen bij (bijvoorbeeld) het NIFP.

Wat is de prognose? Van de jongvolwassen delictplegers met psychiatrische problemen die (op basis van die problemen) in de *Jeugdzorg Plus* opgenomen zijn geweest, heeft rond de 40% op het 32^e jaar een baan. In de gehele Nederlandse populatie is dat 90%. In de jaren daarvoor is het verschil nog groter. Net als bij jongvolwassene met een LVB begint echter rond 24, 25 jaar een deel van deze jongeren aan een inhaalslag (Bijleveld e.a., 2012).

In vergelijking met niet-delictplegers krijgen relatief weinig jongeren met psychiatrische problemen een vaste partner. Op 33-jarige leeftijd is ongeveer 25% getrouwd, maar op 38-jarige leeftijd bijna 50%. Er lijkt ook hier sprake van een late inhaalslag. Veel van deze jongvolwassenen trouwen dus niet of registreren geen partnerschap, maar dat wil natuurlijk niet zeggen dat zijn geen relaties hebben of nooit samenwonen.

3.2.4.4 Jongvolwassenen met een verslaving

Ook verslaving is een vorm van pathologie die de voltooiing van ontwikkelingstaken verzwaart. Hoe het met de verslavingen bij *jongvolwassen* delictplegers zit weten we eigenlijk nog niet goed. De meeste problemen lijken vooral bij de *oudere* jongvolwassenen (21- 22 jaar) een rol te spelen. Niet qua aantal, maar wel qua impact, spannen echter de jongeren de kroon die op 10-12 jaar al beginnen met drugs en alcohol. Zij vormen het grootste probleem voor Justitie. De ontwikkeling van deze jongeren verloopt moeizaam en kan ook de vorm van stoornissen aannemen, waardoor a) er vragen ontstaan over de toerekeningsvatbaarheid bij delictgedrag en b) de identiteitsontwikkeling stagneert (Popma, Blaauw, & Bijlsma, 2012). Bijvoorbeeld: na intensief cannabisgebruik is pas na 3 jaar sprake van volledig herstel (maar alleen als er dan een gezonde basis is, en die is er vaak niet). Ondertussen zijn negatieve interacties zichtbaar met ernstige concentratiestoornissen en het nadelige effect van plaatsing op het speciaal onderwijs.

Verslaving gaat samen met problemen in de neurocognitieve processen (informatieverwerking), die ook bijdragen aan criminaliteit. Een *gelijktijdige* aanpak van delictgedrag en verslaving is daarom essentieel.

NB: Het is van belang helder onderscheid te maken tussen middelenmisbruik en verslaving. Beide verschijnselen vragen om een fundamenteel andere aanpak, ook bij jeugdigen.

3.2.4.5 Delinquentie bij meiden

De criminele trajecten van meiden en jongvolwassen vrouwen zijn over het algemeen korter en minder ernstig (Loeber e.a., 2012). In algemene zin neemt het delictgedrag van meiden eerder af dan dat van jongens, ook voor meiden met een LVB (Bijleveld e.a., 2012). Tot zover het 'goede' nieuws.

Een kleine groep gaat wél door met delictgedrag, en in die groep zijn in vergelijking met jongens meer dynamische criminogene factoren en minder beschermende factoren in de omgeving aanwezig (Van der Put, *in press*).

Onderzoek laat steeds vaker zien dat voor jongens en meiden andere criminogene factoren en beschermende factoren gelden (zie bijvoorbeeld Slotboom e.a., 2011, Moffitt & Caspi, 2002; Silverthorn & Frick, 1999). Bij meiden blijken vooral problemen van ouders van belang (alcoholgebruik/politiecontacten) en hun eigen zorgen zoals ontwikkelingsproblemen en mentale gezondheidsproblemen (Van Domburgh e.a., 2009), vooral internaliserende gedragsproblemen zoals depressiviteit en posttraumatische stress stoornissen. Slotboom e.a. concluderen dat vooral in het individuele domein (psychische klachten, vroege rijping) en gezinsdomein (problemen met de moeder) unieke factoren voor criminaliteit van meisjes zichtbaar zijn, aangevuld met de mate van criminaliteit

van vrienden en de relatie met leerkrachten (2011, p.73). We benadrukken hierbij ook dat meiden vaak zowel slachtoffer als dader zijn. Deze dubbele rol hebben zij bovendien vaker dan jongens, wat aandacht vereist bij het maken van een plan van aanpak. Gezien de problematiek is het geen toeval dat er verhoudingsgewijs veel meer delinquente meiden in de Jeugdzorg Plus zijn opgenomen dan in Justitiële Jeugdinrichtingen (JJl's).

Een gedwongen kader is ook bij criminele jongvolwassen meiden en vrouwen belangrijk. Niet alleen omdat de kansen aanwezig zijn dat zij zichzelf schade toebrengen als gevolg van de psychiatrische problemen (en daarom controle nodig hebben), maar vooral als er sprake is van agressie en geweld. Agressie van meiden zet zich hardnekkig door tot in de volwassenheid en ontwikkelt zich dan vaak door tot meer heimelijk huiselijk geweld tegen partner en/of kinderen. Daardoor neemt ook de kans op herhaald slachtofferschap van de vrouw zelf weer toe (Odgers & Moffit, 2009). In combinatie daarmee zijn de internaliserende problemen vaak nog aanwezig en zij worden versterkt door het geweld en het falen van de opvoeding. Preventie van toekomstig geweld is daarom voor deze delinquente meiden van groot belang: voor de meiden zelf, maar ook voor herhaling van de opvoedings- en opgroei-problemen en criminaliteit in de volgende generatie. De (jeugd)reclasseerder heeft hiervoor een belangrijke rol en het gedwongen kader biedt een enorme kans!

Los van de kwestie van huiselijk geweld moet aandacht worden besteed aan vroege zwangerschap van delinquente meiden, vooral in combinatie met een LVB of psychiatrische problemen. Delinquente meiden worden relatief vaak (veel te) vroeg zwanger, omdat zij zich 'verkopen' aan jongens of makkelijke seks regelen om status te verwerven of om dingen gedaan te krijgen. In vergelijking met de gehele populatie in Nederland én met de gehele groep kwetsbare delinquente jongvolwassenen, worden kwetsbare meiden opvallend vaak op jonge leeftijd al moeder. Het verschil begint al op het 16e jaar en neemt vervolgens enorm toe. Op haar 21e heeft *de helft* van deze delinquente meiden een kind. Voor de mannen geldt dat verschil helemaal niet (al wil dat niet zeggen dat zij geen kinderen hebben, zij zijn echter niet als vader geregistreerd). Onderzoek laat ook zien dat van deze groep slechts 20% is getrouwd op 33-jarige leeftijd. Veel van deze moeders staan er dus al heel vroeg alleen voor, en/of hebben nog steeds meer dan gemiddeld steun nodig van familie (Bijleveld e.a., 2012).

Niet veel delinquente meiden met een LVB en/of psychiatrische problemen worden uiteindelijk op de arbeidsmarkt actief (mede door het vroege ouderschap). Zij blijven op dit gebied ver achter bij de percentages van anderen in de samenleving (Bijleveld e.a., 2012).

De moraal: Het belang van voorlichting voor meiden over seksualiteit, zwangerschap, gezinsvorming en ouderschap in combinatie met geschikte opleiding en dagbesteding kan nauwelijks worden overschat. Delinquente meiden staan op de drempel naar de volwassenheid en kunnen op dat moment zeer veel baat hebben bij bemoeienis van de (jeugd)reclasseerder.

3.2.4.6 Etnische minderheidsgroepen

Voor jongeren van diverse etnische afkomst gelden wellicht ook andere, cultureel specifieke, risico- en beschermende factoren voor delinquentie. Een mogelijke aanwijzing hiervoor kan worden gevonden in het feit dat allochtone jongeren minder vaak in jeugdzorginstellingen terecht komen en psychiatrische- en gezinsproblematiek vaker pas door middel van het strafrecht naar boven komen, aldus Van Domburgh e.a. (2009), die ook aangeven dat er wellicht minder bekend is terwijl er meer aan de hand is.

De bestaande handboeken van de jeugdreclassering en ook reclassering besteden veel aandacht aan de etnische of culturele achtergrond van de cliënt. Vooral Marokkaanse, Antilliaanse en Surinaamse jongens maken meer kans om met politie en Justitie in aanraking te komen, plegen in de adolescentie en jongvolwassenheid ongeveer 10% meer delicten (Bijleveld e.a., 2012), krijgen strengere straffen

dan Nederlandse jongvolwassenen, en recidiveren vaker. Het gaat bij deze groepen (doorgaans jongens) om een complex van opvoedingsproblemen, taal- en ontwikkelingsachterstanden (soms versterkt door slecht onderwijs), armoede en slechte woonomstandigheden, gebrek aan maatschappelijke kansen, soms regelrechte discriminatie, en tenslotte ook groepsvorming die wordt versterkt door de *drie gescheiden werelden* van thuis, de straat en de Nederlandse instellingen (zoals de school).

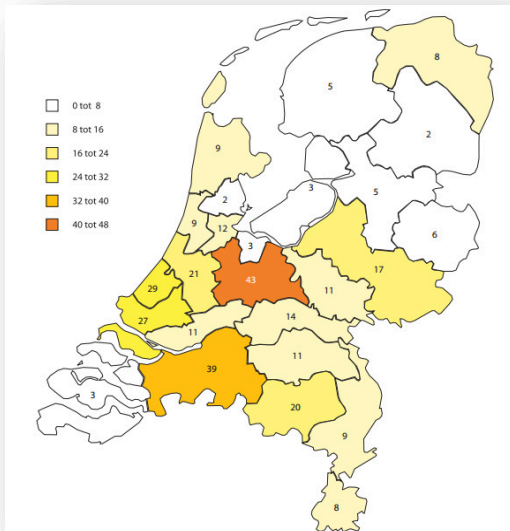
De “culturele achtergrond” van deze jongvolwassenen is geen duidelijke verklarende factor voor hun crimineel gedrag. Het begrip cultuur is daarvoor te vaag en mag ook niet statisch worden opgevat. Cultuur wordt immers samen gemaakt, en niet meegedragen als een persoonlijk kenmerk of risico. We moeten kijken naar meer specifieke uitingsvormen van cultuur, zoals religie en omgangsvormen. We zien dan twee ‘culturele’ factoren:

- Er is een machocultuur, waarin de jongvolwassene geen tegenspraak duldt, waarin schuld of verantwoordelijkheid erkennen gelijk staat aan zwakheid en gezichtsverlies, en waarin het eerst krijgen van respect een voorwaarde is om de ander respect te geven. Deze ‘hardheid’ moet de (jeugd)reclasseerder beschouwen als *authentiek*. De allochtone jongvolwassene is op die manier trouw aan zichzelf. Vanuit dat perspectief beschouwen Marokkaanse, Antilliaanse en Surinaamse jongens de Nederlanders (die deze waarden niet, of niet zo sterk hanteren) als slappelingen of watjes. Ook de Nederlandse (jeugd)reclasseerder mag er rekening mee houden dat de jongvolwassene hem zal zien als iemand die genegeerd moet worden (vooral de vrouwelijke (jeugd)reclasseerders) of gemakkelijk kan worden geïntimideerd. De Nederlandse (jeugd)reclasseerder zal vanuit ook dat perspectief de werkalliantie moeten opbouwen: jij kunt mij niet negeren, ik dring aan op jouw respect en geef het jou ook. Het heeft vanuit deze houding niet veel zin meteen te escaleren naar een terugmelding, als de jongvolwassene enkele keren te laat komt of zich op een andere manier niet aan de regels houdt. Veel beter is het om dan eerst een stevig correctiegesprek te voeren en na te gaan hoe het komt dat het niet lukt, en daar eventuele hulp bij te bieden (zonder de regels en afspraken zelf ter discussie te stellen).
- De binding in het bredere familieverband is in de meer traditionele (niet ‘verwesterde’) families belangrijker dan die in het kleinere kerngezin. Belangrijke personen in de familie (gezagsdragers) nemen soms ook voor het gezin beslissingen, bijvoorbeeld over huwelijk, geld, een opleiding of zelfs de woonplek van de jongvolwassene. Gezichtsverlies van één familielid klinkt door in de gehele familie en wordt als zeer ernstig opgevat (schaamtecultuur). Als één van de jongvolwassenen in de familie delicten pleegt en wordt opgepakt, moet de reactie van de familie dus van daaruit worden begrepen. Er wordt dan ontkend (“het is niet waar”, dus er is geen gezichtsverlies), of de jongvolwassene wordt uitgestoten (“het is *ons* gezichtsverlies niet meer”). Vaak is er dan via de moeder toch nog een contact of steun voor de jongvolwassene mogelijk.

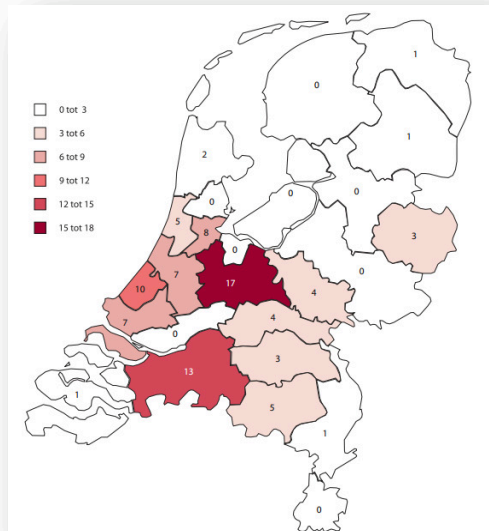
De transitie naar volwassenheid is voor deze jongvolwassenen moeilijker dan met een Nederlandse achtergrond. De kansen op werk zijn voor de niet-westerse delinquente jongeren duidelijk lager. Op het gebied van huwelijk en ouderschap zien we echter geen verschillen bij de jongens. Voor delinquente meiden ligt dat anders: omdat er veel afkomstig zijn uit de Surinaamse en Antilliaanse cultuur, zien we minder huwelijken, ook als zij (doorgaans vroeg) kinderen krijgen.

3.2.4.7 Overlastgevende en criminele jeugdgroepen

Veel criminaliteit – naar schatting 75% - wordt gepleegd in groepsverband (Schuit 1993, in Ferwerda & Van Ham, 2010). Op basis van de *shortlistmethode* van de Beke Groep (Beke, Van Wijk, & Ferwerda, 2000; Ferwerda & Van Ham, 2010) worden groepen jongeren en jongvolwassenen die zich met lichte tot zware criminaliteit bezig houden door de Politie ingedeeld in hinderlijke, overlastgevende en criminele jeugdgroepen.

Figuur 3. Overlastgevende groepen in 2010

Figuur 4. Criminele groepen in 2010

De hinderlijke groepen bespreken wij hier niet – leden vanuit deze groepen komen op basis van hun incidentele delictgedrag niet bij de (jeugd)reclassering terecht.

- *Overlastgevende groep*

Deze groep kan af en toe provocerend optreden, valt omstanders wel eens lastig (uitschelden of zelfs intimideren), vernielt regelmatig allerlei zaken en trekt zich niet zoveel aan van andere mensen. Geweldsgebruik wordt niet geschuwd en de groepsleden zijn ook minder goed te corrigeren. Ook de lichtere vormen van criminaliteit waar de groep zich schuldig aan maakt, worden – in vergelijking met hinderlijke jeugdgroepen – doelbewuster gepleegd en de groepsleden zijn ook meer bezig om te zorgen dat ze niet gepakt worden. De term ‘overlastgevend’ wordt daarom ook wel als te licht beschouwd (Beke, Van Wijk, & Ferwerda, 2000). Figuur 3 laat het aantal overlastgevende groepen in 2009 zien (uit: Ferwerda & Van Ham, 2010).

- *Criminele jeugdgroep*

Deze groep bestaat (in ieder geval voor een deel) uit jongeren die behoorlijk op het criminele pad zijn geraakt. Ze zijn al vaker met de politie in aanraking gekomen. Kenmerkend voor dergelijke groepen is dat ze meer en meer criminaliteit plegen voor het financiële gewin in plaats van voor de kick of het aanzien. Deze jongeren scoren ook hoog op de delicten waar de andere twee typen groepen hoog op scoren. De feiten zijn echter ernstiger en ze schrikken ook n

Figuur 3. Overlastgevende groepen in 2010

Figuur 4 laat het aantal criminele jeugdgroepen in 2009 zien (uit: Ferwerda & Van Ham, 2010).

In 2010 werden 89 criminele groepen vastgesteld. Er is de afgelopen jaren zwaar ingezet op de aanpak van vooral criminele groepen. Hierbij staat samenwerking in de aanpak centraal. Dit heeft naar verwachting geleid tot de gemeten afname van criminele jeugdgroepen in Nederland van 89 in 2010 naar 65 in 2012. Utrecht staat in 2011 aan kop met het aantal groepen (15), gevolgd door Haaglanden (11). Het aantal groepen in Amsterdam is sterk gedaald (3) (Ferwerda & Van Ham, 2012). In de praktijk houdt de aanpak in dat de politie sleutelfiguren probeert op te pakken door bewijs tegen hen te vinden. De groep manifesteert zich dan tijdelijk niet of minder als criminele groep op straat. Maar andere leden zijn op vrije voeten en de kans bestaat dat de groep opnieuw crimineel actief wordt.

Overlastgevende jeugdgroepen kunnen worden verbijzonderd naar straatbendes en criminele jeugdgroepen naar jeugdbendes. Hiervoor gelden twee voorwaarden: 1) er dient sprake te zijn van een hechte, goed georganiseerde groep, wat wordt afgemeten aan de hechtheid van de groepsstructuur, de mate van onderlinge solidariteit, de mate van organisatie, de mate waarin criminele acties worden gepland en de mate waarin er wisselingen binnen de groep plaatsvinden. 2) het betreft een gesloten groep, hiërarchisch van aard (Ferwerda & Van Ham, 2012).

Het is van belang dat de (jeugd)reclasseerder in zijn begeleiding rekening houdt met de invloed van criminele vrienden en de jongvolwassene hulp biedt los te komen van zijn/haar negatieve sociale omgeving. Het is daarvoor nodig dat de betrokken ketenpartners informatie over deelname van een jongvolwassene aan criminele of anderszins problematische (jeugd)groepen aan elkaar doorgeven (van politie naar Raad, JR en reclasseringsorganisaties).

3.3 De levensloopbenadering in de criminologie: trajecten en *desistance* van adolescenten en jongvolwassenen

3.3.1 Criminele trajecten: vroege, late en zeer late starters

In de criminologie worden verschillende trajecten of ontwikkelingspaden onderscheiden. Ze worden gekenmerkt door een aanloop, een start, een verloop en vervolgens een uitdoving of juist het doorzetten van delictgedrag. Met behulp van deze traject- of ontwikkelingsbenadering kunnen groepen delinquente jongvolwassenen goed van elkaar worden onderscheiden. Het bekendste onderscheid dat hierbij in het verleden meestal werd gemaakt is dat tussen vroege en late starters (Moffitt, 1993). Eigenlijk zijn deze twee termen geen volledig passende vertalingen van de door Moffitt gebruikte Engelse termen, respectievelijk *life-course persistent* en *adolescence-limited*. Uit de Engelse termen blijkt een belangrijk verschil tussen beide groepen: de vroege starters gaan vaak door met criminaliteit, terwijl de late starters er ook weer eerder mee stoppen. Hieronder blijkt dat verdere nuancering bij de onderverdeling in criminele trajecten op zijn plek is. We komen uit op een verdeling in vroege, late en zeer late starters.

3.3.1.1 Vroege starters

Bij de vroege starters zien we vanaf de vroege kindertijd al een escalatie van problemen. Deze problemen voorspellen heel duidelijk ernstige en gewelddadige delinquentie in jongvolwassenheid en ook latere volwassenheid. Oorzaken hiervan liggen in de *interactie* tussen aan de ene kant 'lastige' persoonlijke kenmerken en neuropsychologische beperkingen van het kind, zoals impulsiviteit of een lage intelligentie, en aan de andere kant een 'onhandige en beperkte' omgeving, vooral een problematische gezinssituatie, kindermishandeling, of een beperkte beschikbaarheid en weinig opvoedingsvaardigheden van ouders. Belangrijk is hierbij dat het in de kindertijd en adolescentie nog

niet altijd hoeft te gaan om agressie en geweld (de 'vechtersbazen'). Ook *heimelijk* gedrag - zoals stelen, schoolverzuim en liegen - voorspelt een latere criminele carrière. Vooral de *jongens* worden in de volwassenheid vaak veelplegers, die in de loop van de jaren steeds zwaardere delicten plegen (Donker, 2004; Stouthamer-Loeber e.a., 2002). Ze zijn verantwoordelijk voor een aanzienlijk deel van de totale criminaliteit (De Kogel, 2008). Van de jongvolwassen en volwassen veelplegers is bij ruim *twee derde* sprake van verslavingsproblematiek, daarnaast is *driekwart* werkloos (De Kogel, 2008). Veel van de aanwijzingen die we in Deel 2 van deze handreiking voor de aanpak van vroege starters geven, richten zich daarom ook op de aanpak van verslaving en werkloosheid.

Een vervolgstudie van het onderzoek van Moffitt (Odgers e.a., 2008) liet zien dat de life-course persistent mannen en vrouwen op hun 32e zonder meer slecht af te zijn. Ze functioneren veel ongunstiger dan de degenen uit de andere trajectgroepen. Deze groep neemt het meeste antisociale gedrag – vooral geweld – voor zijn rekening. De mannen zitten vaker in de gevangenis, het inkomen is lager en de gezondheid is minder goed. Opvallend is ook het feit dat de vrouwen op veel punten nog meer problemen laten zien dan de mannen. Dit geldt voor psychische problemen, maar ook voor agressie die op partners en kinderen is gericht. Daar staat tegenover dat de mannen meer drugsproblematiek laten zien en vaker een suïcidepoging hebben gedaan.

3.3.1.2 Late starters

Moffitt (1993) stelde vast dat er een tweede groep delinquenten is die pas op een later moment met het delinquente gedrag start, namelijk tijdens de adolescentie, en het meestal ook tot die periode beperkt. Het eerder genoemde latere onderzoek dat mede van haar hand is (Odgers e.a., 2008) geeft een genuanceerder beeld: velen beperken het tot deze periode maar er is ook deel dat juist wel door gaat met crimineel gedrag. Er zou dus beter kunnen worden gesproken van *adolescent onset* in plaats van *adolescent limited*. Recent onderzoek van Blokland en Palmen (2012) onderstreept dit. Na het achttiende levensjaar nemen zij lang niet allemaal in toenemende mate afstand van hun delinquente gedrag, ten gunste van meer prosociaal gedrag. Als oorzaak van start van het delictgedrag in deze periode wordt de *maturity gap* genoemd. Er is een gat tussen enerzijds de behoeften van de adolescent - die graag volwassen wil zijn, ook mee wil doen - en de beperkte mogelijkheden om deze wens te vervullen. Delinquent gedrag geeft dan tijdelijk toegang tot een volwassen status, ook omdat er meer vrijheden en mogelijkheden zijn dan in de kindertijd. Omdat dit delictgedrag 'hoort' bij de adolescentie, kan het veel minder goed worden voorspeld vanuit de kindertijd. Het gaat hier weliswaar om late starters, maar daarmee niet om onschuldige criminaliteit. In overlastgevende of criminele groepen worden bijvoorbeeld ook zeer ernstige feiten gepleegd.

De studie van Odgers e.a. (2008) laat zien dat het antisociale gedrag van de mannen en de vrouwen in dit traject aan het einde van de adolescentie bepaald niet gestopt is. De groep is op 32-jarige leeftijd weliswaar niet zo problematisch als de life-course persistent-groep, maar toch beduidend moeilijker.

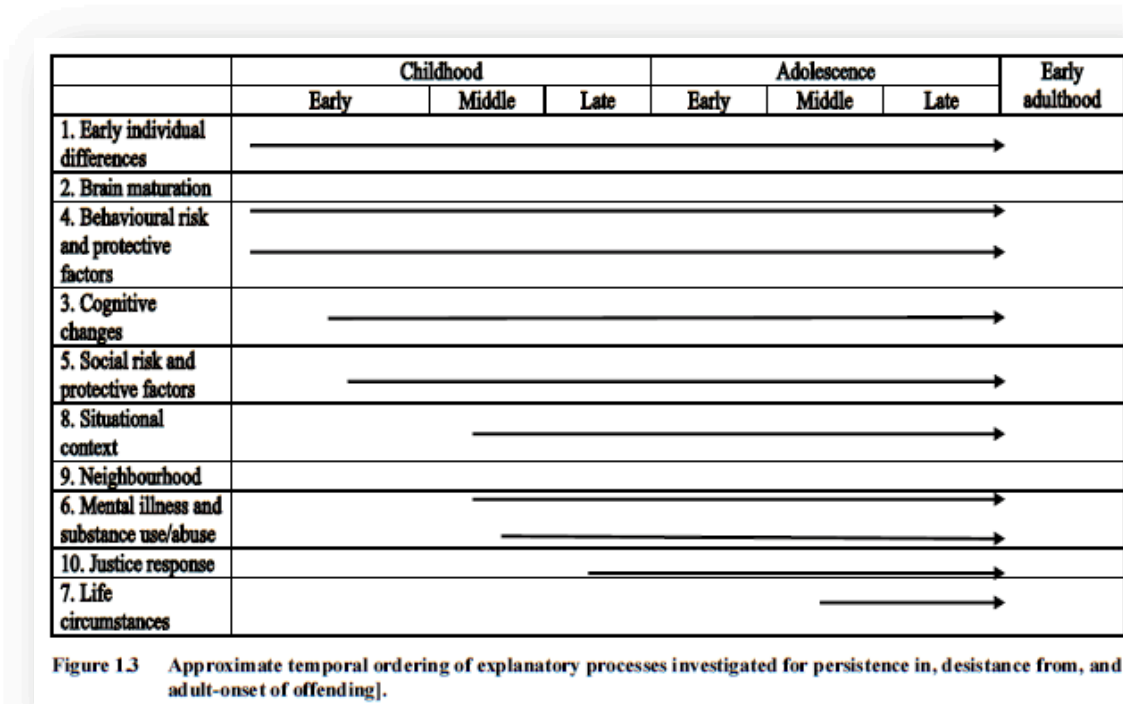
3.3.1.3 Zeer late starters

Een opmerkelijk recent inzicht is dat er een grote groep jongvolwassenen is, die pas in de late adolescentie (18 t/m 22 jaar) voor het eerst in de fout gaat en met de reclassering in contact komt (*adult onset*). Dit zijn zowel sporadische delictplegers als nieuwe veelplegers. In de periode daarvoor, van 12 tot en met 17 jaar, blijkt maar liefst 70% van deze zeer late starters *geen enkele keer* veroordeeld te zijn voor een delict (Blokland & Palmen, 2012). In de 'nieuwe' ontwikkelingsfase van *emerging adulthood* zien we dus ook een nieuw pad van *emerging crime*. Deze groep pleegt 40% van alle delinquentie. Deze late start lijkt vooral te wijten aan verslechterde leefomstandigheden of het probleem dat het nog steeds maar niet lukt om maatschappelijke doelen te bereiken of een goede ouder of gezinshoofd te zijn. Ook moeten we niet vergeten dat de volwassenheid nieuwe gelegenheden schept voor criminaliteit. Een baan geeft bijvoorbeeld de mogelijkheid om illegaal

waardevolle goederen te bemachtigen of flink te feesten. Onduidelijk - maar volgens de onderzoekers wel waarschijnlijk - is of deze groep ook andere delictpatronen heeft.

Wie de *age-crime curve* bekijkt denkt wellicht “als ze ouder worden neemt het allemaal wel af, geduld is dus de beste remedie, vooral als het delictgedrag niet heel ernstig is”. Dit is echter een grote misvatting. Vooral bij de vroege starters en de zeer late starters komt het niet zomaar op zijn pootjes terecht. Soms moet onverwacht hard en snel worden ingegrepen om een traject te stoppen.

In Figuur 5 zijn de verschillende bijdragen aan het ontstaan van criminele gedrag vermeld die uit onderzoek naar voren komen (Loeber e.a., 2012). Zij zijn gerangschikt naar de leeftijdsfase waarin hun invloed begint.

Figuur 5. bijdragen aan het ontstaan van criminele gedrag vermeld die uit onderzoek naar voren komen (Loeber et al, 2012).

3.3.1.4 De bijzondere rol van beschermende factoren

Loeber voegt aan deze tabel toe, dat *beschermende* factoren (die de ontwikkeling van delictgedrag helpen tegengaan) een *eigen rol* hebben. Het is dus niet zo dat een beschermende factor hetzelfde is als de afwezigheid van een risicofactor. Een concreet voorbeeld: ruzies thuis zijn een risicofactor, maar “geen ruzies thuis” is daarmee nog geen beschermende factor. Er is meer nodig, zoals belangstelling en warmte, en communicatievaardigheden. Ook is duidelijk dat het stoppen met criminaliteit (*desistance*) samenhangt met de aanwezigheid van relatief weinig risicofactoren en ook goede persoonlijke eigenschappen (veerkracht), rijping van het brein, en sociale overgangen (werk, huwelijk). Daarnaast neemt ook de invloed van deviante leeftijdsgenoten af na het twintigste levensjaar (Monahan, Steinberg, & Cauffman, 2009). Hoe beschermende factoren een rol spelen bij *desistance* is nog niet zo duidelijk. In de volgende § gaan we in op wat ex-delinquenten daar zelf over te zeggen hebben.

3.3.2 Uitdoving van criminele trajecten nader bekeken: *Desistance from crime*

- *Een actief proces*

De meeste criminele carrières doven uit. De grafiek in §3.2 (Figuur 2) laat zien dat de meeste jongvolwassenen stoppen met hun delictgedrag, hoewel het moment van stoppen doorgaans verschilt bij vroege, late en zeer late starters. Een klein deel (de *persisters*) gaat door, voor hen wordt criminaliteit een levensstijl. Een deel van hen zal werkzaam zijn in een criminele organisatie, en er zijn bijvoorbeeld verslaafde volwassenen die voortdurend kleine delicten blijven plegen, en mannen die steeds terugvallen in partnermishandeling.

Het niet meer plegen van delicten wordt in de Engelse literatuur aangeduid met *desistance* →¹⁷. *Desistance* is het uitblijven van delictgedrag over een langere periode, waarbij de *desister* overtuigd en actief in zichzelf en in zijn omgeving investeert voor het bereiken van prosociale doelen (Vogelvang, 2009). Bovendien bekrachtigt de omgeving deze overtuiging en investering voortdurend. Voor *desistance* is dus zowel een investering van de jongvolwassene als van de omgeving noodzakelijk.

Desistance is geen statische eindsituatie, maar een zwaar proces dat vooral in de eerste jaren wordt gekenmerkt door vallen en opstaan.

Desistance staat ook niet gelijk aan het uitblijven van recidive. Immers, een jongvolwassene pleegt dan weliswaar (tijdelijk) geen delict (bijvoorbeeld omdat hij vastzit in detentie), maar dat wil niet zeggen dat hij vol overtuiging probeert een delictvrij leven te leiden. Bij 'echte' *desistance* is er een duidelijk wens om fundamentele stappen te zetten om uit de criminaliteit te komen, gevolgd door een levensstijl die inderdaad fundamenteel is veranderd. De term 'to desist' ('afzien van') veronderstelt een *actieve* houding, een actief afweren, een verkozen levenswijze, en geen uitkomst of statische toestand: stoppen is afzien.

- *Zeker weten / Volledig overtuigd zijn*

Burnett (1992, 2004) interviewde 130 gedetineerden over hun gedachten met betrekking tot het stoppen met delictgedrag als zij weer zouden vrijkomen. Hieruit bleek dat alleen de gedetineerden die er tijdens hun detentie rotsvast van overtuigd waren dat ze niet zouden terugvallen, in de meeste gevallen ook echt niet terugvielen. Gedetineerden die aangaven dat ze het 'wel zouden proberen, maar niet zeker wisten of het zou lukken', vielen veel vaker terug.

- *Zeker weten komt niet vanzelf*

Het besluit om zonder crimineel gedrag verder te gaan is niet altijd een weloverwogen, rationele keuze. Zeker bij jongvolwassenen kunnen we dat niet zo maar verwachten. Het idee dat een delinquente jongvolwassene zelf de risicofactoren in en om hem heen over het algemeen zorgvuldig kan afwegen, en op die manier tot een rationeel besluit komt om te stoppen of juist door te gaan met criminaliteit, klopt niet. Dat idee berust op een mensbeeld van iemand met een vrije wil, die zijn delicten pleegt op een calculerende, weloverwogen manier en daarom zeer vatbaar is voor afschrikking (Garland, 1997, in Boeck e.a. 2006). Het idee klopt ook niet, omdat het veronderstelt dat de prosociale alternatieven allemaal beschikbaar zijn, waardoor de jongvolwassene zelf kan 'navigeren' en kiezen tussen de diverse risico's en kansen. De werkelijkheid is anders: de wereld is voor een delinquente jongvolwassene niet zo overzichtelijk en kalm, maar gejaagd, en (incidenteel of chronisch) gevaarlijk. De werkelijkheid biedt aantrekkelijke maar vluchtige kansen om geld te verdienen en je status te vergroten, *triggers* die agressie kunnen doen ontvlammen, en vaak zijn drank of drugs gemakkelijk beschikbaar. Wikstrom (2004, in Boeck e.a. 2006) stelde op basis van

17 MT 1.4.1.

onderzoek vast dat de keuze voor delictgedrag – en daarmee de keuze om een risico te nemen – sterk samenhangt met de invloed van de onmiddellijke omgeving: vrienden, de situatie, het tijdstip, de gelegenheid. Deze keuze wordt niet rationeel gemaakt, maar gokkend of calculerend, daarbij beïnvloed door groepsnormen / groepsdruk en de beperkte mogelijkheden voor ander gedrag.

Navigeren en rationele keuzes zijn mooi, maar eigenlijk weggelegd voor de midden- en hogere klasse (Boeck e.a., 2006). We moeten uitgaan van een 'gokkende' in plaats van weldenkende jongvolwassene: "U hebt mooi praten, meneer de reclasseringswerker, maar het leven is een loterij".

- *Een gok na een schok*

Het nemen van een alternatief besluit –stoppen met criminaliteit – betekent dus ten eerste dat de jongvolwassene zich moet ontworstelen aan sociale invloeden en de druk van de situatie. Ten tweede roept een dergelijk besluit onzekerheid en angst op, want de jongvolwassene weet immers vaak niet dat zijn besluit ook echt een goed leven zonder criminaliteit dichterbij zal brengen. Je hebt als jongvolwassene een leuke relatie en een kind, dus misschien is het handiger (en meer vertrouwd) om drugs te blijven *dealen* om ze te onderhouden. Boeck, Fleming en Kemshall concluderen daarom (2006, p.10, vertaling auteurs): "het achter je laten van je huidige risicovolle en criminele levensstijl is op zichzelf ook een risico, en veel delinquenten hebben de competentie en mogelijkheden niet om die stap te zetten".

De jongvolwassene die in deze onzekerheid verkeert, kan echter een handje worden geholpen. Maruna (1997) stelt op basis van gesprekken met ex-delinquenten vast dat ingrijpende levensgebeurtenissen een breuk kunnen veroorzaken, waardoor de jongvolwassene eigenlijk wordt gedwongen anders naar zijn criminele leven en toekomst te kijken. Voorbeelden van Maruna zijn:

- Een schok, zoals onderling verraad tussen criminelen of het omkomen van een vriend.
- De afschrikkende werking van opnieuw detentie.
- Het vinden van zingeving, een hoger doel in het leven, bij voorbeeld door religie, ouderschap, werk.
- Alternatieve sancties (bijvoorbeeld een werkstraf in de zorg, of herstelrecht).

Andere voorbeelden, die wellicht die meer in de dagelijkse praktijk van (jeugd)reclasseerder voorkomen, zijn: het uitgaan of juist beginnen van verkering, het overlijden van een familielid, het uit huis gaan, of slagen/zakken voor een examen. Het hoeft dus ook niet alleen om een negatieve gebeurtenis te gaan.

Deze levenservaringen hebben niet altijd dit schokeffect. Veel delinquente jongvolwassenen hebben deze ervaringen al vaak gehad, maar ze hebben toch geen aanleiding gegeven tot desistance. Aan detentie en andere vervelende ervaringen raakt de jongvolwassene wellicht gewend. De (jeugd)reclasseerder treft dus vaak ook jongvolwassenen die veel hebben meegemaakt, maar nog steeds gokken en calculeren. Volgens Maruna ontstaat pas een echte breuk als de gebeurtenis samengaat met het geloof / het vertrouwen van de jongvolwassene dat er echt een kans bestaat op verandering. Wanneer de (jeugd)reclasseerder ook laat zien dat hij hierin gelooft, kan het vertrouwen bij de jongvolwassene toenemen (Menger, 2009; Rovers, 2008). Dit wordt door Rovers ook wel het *belief-effect* genoemd. Maar de aanwezigheid van sociale kansen en steun is daarbij noodzakelijk. Er moet 'werk aan de winkel' zijn, een concreet aanbod: een dagbesteding, een geschikte groepstraining, bijvoorbeeld.

Zelfs als deze kansen worden aangeboden, kan de jongvolwassene een tijd de nodige twijfels houden. Wie heel sterk aan zichzelf twijfelt, kan zelfs de keuze nemen terug te vallen op de oude levensstijl om de ervaring te vermijden het opnieuw te verprutsen. Vertrouwen geven, en een lange

adem (continuïteit) zijn daarom eveneens noodzakelijke elementen om de jongvolwassene na de 'breuk' te helpen door te pakken.

3.3.3 Samenhang met criminogene en beschermende factoren

In de vorige paragrafen zijn we ingegaan op ontwikkelingstaken, trajecten en *desistance*. Vanuit de *What Works* aanpak, die de basis is voor de (jeugd)reclassering, kennen we de termen risico's, criminogene en beschermende factoren, en responsiviteit →¹⁸. Hoe hangen deze concepten samen? We geven hieronder een samenvatting vanuit de bestaande handboeken van de jeugdreclassering en reclassering.

3.3.3.1 Trajecten en criminogene factoren

Veel factoren dragen in de kindertijd en adolescentie bij aan het ontstaan van trajecten van criminaliteit. De afbeelding in §3.4.1 laat dat duidelijk zien. In die afbeelding lopen de pijlen door: ook in het hier en nu doen zij hun invloed gelden. Het zijn dan eenvoudigweg criminogene factoren geworden waar de (jeugd)reclasseerder op dit moment rekening mee moet houden. Beschermende factoren waren er in het verleden, en zijn er ook nu. Naarmate de mix van criminogene en beschermende factoren ongunstiger is, neemt de recidivekans van de jongvolwassene toe. Hoe negatief of positief deze mix is, hangt sterk samen met de leeftijd van de jongvolwassene. Sommige oorzaken of beschermende factoren die in de vroege jaren belangrijk waren, zijn dat nu veel minder. Bij andere kan het belang juist sterk zijn toegenomen. Daarom werkt het LIJ (de risicotaxatie van de Raad en jeugdreclassering, zie bijv. §4.3) op verschillende leeftijden met verschillende scores voor criminogene en beschermende factoren.

Het verband tussen de ernst van criminogene factoren en toekomstige recidive is de basis in risicotaxaties (LIJ en RIsc). Deze verbanden zijn aangetoond, maar nog niet erg sterk. Daarom is een professioneel oordeel altijd nodig naast de risicotaxatie zelf. De grote uitzondering daarop is agressie. Eerder geweld voorspelt openbaar en huiselijk geweld zeer duidelijk. Eerder openbaar geweld kan in de jongvolwassenheid 'binnenskamers gaan' en zich uiten in huiselijk geweld als jongvolwassenen een gezin starten.

3.3.3.2 Criminogene factoren, beschermende factoren, ontwikkelingstaken en competentie

Het grote verschil tussen enerzijds het model van criminogene en beschermende factoren (*What Works*) en anderzijds het model van ontwikkelingstaken en competentie is het volgende: de factoren hebben te maken met *delictgedrag* (of het kiezen voor ander delictgedrag), en de ontwikkelingstaken en competentie richten zich op het leven in het algemeen.

Er zijn echter meerdere verbanden tussen beide modellen:

1. Het *delictgedrag* van de jongvolwassene heeft in beide modellen een plek. In termen van competentie is het delictgedrag een vorm van *pathologie* (naast andere vormen als verslaving of LVB-problematiek). Delictgedrag is probleemgedrag dat de jongvolwassene verhindert om goed aan zijn ontwikkelingstaken te werken. Dit probleemgedrag vertoont *trajecten van ontwikkeling* (vroege, late en zeer late starters). In het *What Works* model is het delictgedrag datgene waar het vooral om draait in de diagnostiek en de aanpak: het traject moet worden afgebroken (Andrews & Bonta, 2010).

18 HMJ 2.3; MT 1.4.1.

2. Er is *overlap* tussen beide modellen: sommige vormen van steun, stress, veerkracht of vaardigheden die voor ontwikkelingstaken belangrijk zijn, zijn óók belangrijk om delictgedrag terug te dringen. Voor sommige punten is dat volstrekt duidelijk, zoals bij de vaardigheid zelfbeheersing of de negatieve invloed van vrienden (stress). Bij andere is er echter helemaal geen overlap, zoals lichaamsverzorging of huishoudelijke vaardigheden. Bij de jeugdreclassering en reclassering worden echter ook deze vaardigheden steeds meer gezien als voorwaarden voor maatschappelijke participatie, die op een indirecte manier toch hun steentje bijdragen om delictgedrag terug te dringen.

3.3.3.3 Criminogene factoren en desistance

De concepten ontwikkelingstaken en competentie hebben vooral een sterk verband met het begrip *desistance*, omdat bij beide het bereiken van doelen in het gewone leven centraal staat (*pull*), en niet zozeer het terugdringen van risico's en criminogene factoren (*push*). Het ontwikkelingsgericht denken dat we in deze handreiking uitdragen betekent dat de (jeugd)reclasseerder niet focust op de criminogene factoren, maar tegen de jongvolwassene zegt: "om deze redenen is de kans groot dat je opnieuw geweld gebruikt, en we gaan er voor zorgen dat die redenen geen kans meer krijgen".

3.4 Evidence-based elementen voor de aanpak

Door McNeill zijn de resultaten vanuit desistance-onderzoek die van toepassing zijn op het reclasseringswerk samengevat (2009) →¹⁹. We geven deze punten hier weer, met een focus op de jongvolwassene:

- Desistance is een individueel en subjectief proces. Daarom moet de aanpak rekening houden met de identiteit van de jongvolwassene en ook met zijn diversiteit (etniciteit, geslacht, religie, seksualiteit). Er zijn geen 'one-size-fits-all' interventies mogelijk.
- Omdat het ervaren van *zelfeffectiviteit* door de jongvolwassene van groot belang is, kan de (jeugd)reclasseerder veel beter *met* de jongvolwassene werken, en niet 'op hem inwerken'.
- De (jeugd)reclasseerder werkt niet alleen werken aan het motiveren van de jongvolwassene, maar ook aan zijn hoop op een leven zonder criminaliteit.
- De (jeugd)reclasseerder besteedt minstens zo veel aandacht aan krachten en bronnen van de jongvolwassene als aan zijn risico's en problemen.
- Interventies die uitsluitend vaardigheden versterken zijn belangrijk, maar niet voldoende. De sociale context moet tastbare kansen bevatten.
- Desistance vindt ook plaats in de sociale context van de jongvolwassene, en ook na afloop van het toezicht. De (jeugd)reclasseerder anticipeert daarop.

Op basis van een analyse van de beschikbare wetenschappelijke literatuur en de huidige werkwijze van de jeugdreclassering en reclassering kunnen we het volgende zeggen over de aanpak van jongvolwassen delictplegers (Vogelvang e.a., 2012):

Handhaaf voor jongvolwassenen onverkort de *What Works* beginselen van risico's, criminogene en beschermende factoren en responsiviteit →²⁰, en verbind dit met inzichten vanuit onderzoek naar *desistance* →²¹. Dit levert de volgende elementen op:

¹⁹ MT 1.4.1.

²⁰ HMJ 2.3; MT 1.4.1.

3.4.1 Aangrijpen op de risico's

1. Vermijd criminalisering van de laag en laag-midden risicogroep zo veel mogelijk, maar zorg ook voor de vereiste capaciteit om de hogere risicogroepen intensief genoeg te kunnen begeleiden. Let hierbij op het onderscheid vroege, late en zeer late starters, en in dit verband op het type gepleegde delicten en delictpatroon, verslavingsproblematiek en werkloosheid.
2. Vermijd lange straffen en een puur repressieve aanpak.
3. Bij het gebruik van Elektronisch Toezicht is er toename van structuur in de begeleiding. Deze kan worden benut, maar er moet worden gewaakt voor toename van spanningen in het gezin.

3.4.2 Aangrijpen op criminogene en beschermende factoren

1. Zorg voor een multimodale, op de persoon toegesneden aanpak op basis van trajecten / ontwikkelingspaden, kwetsbaarheid en specifieke subgroepen.
2. Leg de nadruk meer op te bereiken prosociale doelen dan op te vermijden risico's. Roep een proces van desistance op, of versterk een bestaand proces, door het aanbieden van levenservaringen / gebeurtenissen die een breuk in het identiteitsverhaal (narratief) van de jongvolwassene bevorderen. Verbind dit aan concrete en haalbare plannen voor een bevredigende en zinvolle toekomst, en zorg voor ervaringen van zelfeffectiviteit en de moeite waard zijn.
3. Zorg vooral voor een aanbod dat kan aangrijpen op de volgende factoren:
 - a) Opleiding en werk / dagbesteding.
 - b) Gedrag, houding en denkpatronen / cognitieve vaardigheden
 - c) Ondersteuning en toezicht door familie en omgeving. Betrek het gezin en andere belangrijke steunfiguren.
 - d) Verslavingsproblemen
4. Zorg voor voldoende beschikbaarheid van werk-/leertrajecten en arbeidstraining (ArVa), gezinsinterventies (MST, MDFT, FFT), ambulante nazorg en (cognitieve) gedragstraining na detentie (NPT) en behandeling voor verslaving.

3.4.3 Oproepen van responsiviteit

1. Zorg bij de (jeugd)reclasseerders voor specifieke competenties voor de ontwikkeling van de werkalliantie met jongvolwassenen en de inzet van specifieke methodische aanpakken voor deze leeftijdsgroep.
2. Houd rekening met de onvoltooide ontwikkeling van het adolescentenbrein. Het motivationele en emotionele deel van het brein is eerder volledig ontwikkeld dan het regulerende en prosociale deel. Maak het daarom mogelijk de begeleiding in te richten met een speelse aanpak in combinatie met voldoende structuur, zonder te vervallen in repressie. En richt de begeleiding zo in, dat deze niet (geheel) uitgaat van interne motivatie voor gedragsverandering op basis van schuld of schaamte.
3. Houd rekening met een specifieke aanpak voor recidiverende meiden (veel risicofactoren, deels ook van een andere aard dan bij jongens, en weinig beschermende factoren).
4. Zorg voor een aanbod van gedragsinterventies dat ook geschikt is voor jongvolwassenen met LVB-problematiek.

3.4.4 Methodische keuzes voor het reclasseren met jongvolwassenen

In Hoofdstuk 1 van deze handreiking gaven we kort aan tot welke methodische keuzes bovenstaande conclusies hebben geleid voor het reclasseren van jongvolwassenen. Hieronder volgt een uitgebreidere versie van deze punten.

3.4.4.1 Geen puber meer, maar nog niet volwassen

Jongvolwassenen zijn nog niet volledig ontwikkeld. Van hen mag nog niet hetzelfde worden verwacht als van volwassenen. Zij hebben meer hulp nodig om zicht te krijgen op hun gedrag, denken en emoties, om te bepalen wat hun doelen zijn en wat zij daarvoor nodig hebben, en ook kunnen zij minder zelfstandig structuur in de begeleiding aanbrengen en vasthouden. Zeker bij aanvang van de begeleiding door de (jeugd)reclassering is daarvoor in vergelijking met volwassenen veel meer inbreng en sturing van de (jeugd)reclasseerder nodig.

3.4.4.2 Een effectieve werkalliantie als basis

Een effectieve werkalliantie is een noodzakelijke basis voor het zich houden aan de (bijzondere) voorwaarden door de jongvolwassene, en het oproepen en benutten van de motivatie tot gedragsverandering en een leven zonder criminaliteit. De werkalliantie van de jongvolwassene en (jeugd)reclasseerder is hun gedeelde ervaring dat er 1) doelgericht wordt gewerkt, 2) taakgericht wordt gewerkt, 3) dat er tussen hen een samenwerkingsverbond / -verbintenis bestaat, en 4) dat de onvermijdelijk en specifieke machtspositie van de (jeugd)reclasseerder vanwege het gedwongen kader verhelderd is en verandering niet in de weg staat²².

3.4.4.3 Desistance, levensdoelen en ontwikkelingstaken

De werkalliantie is gericht op de volwassenheid, waarin prosociale, actieve participatie als burger wordt verwacht. Deze volwassenheid staat voor de deur. De jongvolwassene moet worden verleid, aangemoedigd, en desnoods gedwongen om aan zijn ontwikkeling te werken om deze overgang zo goed mogelijk door te maken. Om deze overgang te ondersteunen is een positieve insteek belangrijk. Het helpen vaststellen en werken aan levensdoelen die voor de jongvolwassene persoonlijk belangrijk zijn staat daarom voorop. Dit legt een verbinding van het hier en nu naar de naar volwassenheid. Het werken aan persoonlijke levensdoelen draagt bij aan het afzien van criminaliteit (*desistance*). Om hieraan concreet te werken gebruikt de (jeugd)reclasseerder de zogenoemde *ontwikkelingstaken* en het begrip *competentie* (beschikbare vaardigheden). Onderzoek laat zien dat het werken aan en afronden van ontwikkelingstaken voorafgaat aan (de keuze voor) desistance (Roisman, Aguilar, & Egeland, 2004).

3.4.4.4 Wat werkt bij wie

De (jeugd)reclasseerder vertaalt de levensdoelen in ontwikkelingstaken en werkt op maat met de jongvolwassene (persoonsgericht): hij begeleidt hem om specifieke vaardigheden te verbeteren, om zo zijn levensdoelen dichterbij te brengen. Daarbij benut hij factoren die competentie ondersteunen: persoonlijke veerkracht en steunbronnen. Maar hij heeft ook oog voor factoren die competentie verstoren: probleemgedrag (waaronder delictgedrag) en stress in de omgeving. Als dat nodig is, moet de jongvolwassene óók werken aan probleemgedrag of vaardigheidstekorten die met zijn delictgedrag samenhangen, bijvoorbeeld in een training of behandeling.

²² Zie ook Hoofdstuk 6.

Het maatwerk wordt verder ondersteund vanuit de wetenschap: er zijn specifieke (combinaties van) risico's, criminogene behoeften, responsiviteit en criminele trajecten (carrières) en kwetsbaarheid bij verschillende groepen laat-adolescenten en jongvolwassenen die aandacht vragen. Deze factoren moeten ook in het perspectief van ontwikkelingstaken worden geplaatst en verbonden aan specifieke aanwijzingen voor het bepalen van doelen, het verdiepen van de werkaliantie, het werken aan de competentie en de inzet van gedragsinterventies.

Dit is de rode draad van de begeleiding. Het gaat niet om 'geen delicten meer plegen', maar om 'een gewoon, bevredigend, goed genoeg leven, waarbij geen keuze meer wordt gemaakt voor het plegen van delicten'. In deze rode draad staan levensdoelen, en de daarbij horende nieuwe en vernieuwde vaardigheden, persoonlijke veerkracht en steunbronnen op de eerste plaats, dit zijn de eindstations. Het beheersen van risico's en het terugdringen van stress en pathologie (inclusief het delictgedrag) staat in dienst daarvan, en zijn de tussenstations of kruiwagens. Risico's, ernstige criminogene factoren en controle worden dus niet weggepoetst, maar zijn niet meer dan instrumenten voor de gevraagde ontwikkeling. Dit sluit aan bij de recent verworven inzichten vanuit de levensloopcriminologie, waarin ex-delinquenten (desisters) aangeven dat een positieve, verwachtingsvolle bejegening en een plan om te worden wie zij willen zijn, hen veel meer heeft geholpen dan een eenzijdige nadruk op risico's, verboden en verplichtingen.

3.4.4.5 Het verhaal

Voor het versterken van de werkaliantie en het bevorderen van de motivatie van de jongvolwassene om een delictvrij leven te gaan leiden wordt in deze handreiking meer aandacht gevraagd voor de inzet van narratieve interventies. De (jeugd)reclasseerder nodigt de jongvolwassene (en zijn ouders) nadrukkelijk uit te vertellen over hun leven, hun keuzes, hun levensdoelen en verwachtingen. De (jeugd)reclasseerder plaatst waar nodig vraagtekens bij het verhaal (zeker als probleemgedrag wordt gebagatelliseerd), en hij ondersteunt de jongvolwassene bij het maken van realistische keuzes. Een jongvolwassene kan wellicht geen piloot worden, maar wel werken op Schiphol. De (jeugd)reclasseerder verbindt deze keuzes aan concrete plannen voor de toekomst. Het plan bevat de vereiste competenties om deze levensdoelen te bereiken en de kansen in de omgeving die daarbij moeten worden aangeboden.

Omdat de transitie naar volwassenheid voor de deur staat laat de (jeugd)reclasseerder niet los op dit punt, hij confronteert de jongvolwassene met het feit dat er nu, en niet morgen, keuzes voor de toekomst moeten worden gemaakt. De jongvolwassene is dit aan zichzelf verplicht, en de (jeugd)reclasseerder helpt daarbij.

In de verdere contacten, en ook als de jongvolwassene een behandeling of gedragsinterventie volgt, zorgt de (jeugd)reclasseerder er voor dat de ervaringen van de jongvolwassene terugkomen in het verhaal. Zo verbindt de (jeugd)reclasseerder de meer 'technische' rode draad van ontwikkeling aan de meer menselijke rode draad van het verhaal 'achter' de persoonlijke verandering. Het gepleegde delict (of delicten), en de schade die daarmee is berokkend, zijn zwarte hoofdstukken in het verhaal. Een aanbod van herstelrecht (slachtoffer-dader interventies, mediation) is noodzakelijk ook op dat punt het verhaal op de toekomst te kunnen richten.

3.4.4.6 Sociaal netwerk en kansen

Voor de transitie naar volwassenheid is het sociale vangnet nog onmisbaar, en dit geldt nog sterker voor kwetsbare jongeren met een stoornis of beperking, verslaving, of een andere bedreiging van hun ontwikkeling. Daarom gaat in deze handreiking aandacht uit naar de rol die ouders, familie, de vriendengroep, opleiding en/of werk kunnen hebben om een positieve transitie naar volwassenheid te bevorderen. Het gaat om aanwijzingen om deze mensen bij de begeleiding te betrekken en hen te laten bijdragen aan gedragsverandering en aan toezicht / controle. Deze focus sluit aan bij het

knelpunt van de *continuïteit*. De (jeugd)reclasseerder kan in het sociaal netwerk niets afdwingen, dit ligt buiten zijn macht. Hij kan wel met goed gekozen systemische interventies werken en vervolgens vertrouwen in de herstellende kracht van vooral gezinsverbanden. Meer macht heeft de (jeugd)reclasseerder als het gaat om het organiseren van een dagbesteding (in feite: een gezonde sociale context). Wanneer ook deze context deze niet optimaal is (de werkplaats is bijvoorbeeld niet zo tevreden met deze leerling), zet de (jeugd)reclasseerder alles op alles om de jongvolwassene binnenboord te houden. Ook daarbij is hulp van ouders, familie, en ketenpartners nodig. In deze handreiking wordt nadrukkelijk stilgestaan bij interventies op dit gebied.

3.4.4.7 Kern: zelfeffectiviteit en verdienste

Vanuit diverse invalshoeken - de desistance-benadering, de cognitieve leertheorie, en ook uit inzichten over de werkalliantie - komt naar voren dat de jongvolwassene *zelfeffectiviteit* moet ervaren om verder te komen in zijn ontwikkeling. De jongvolwassene moet kunnen zeggen: *"dit is mij gelukt, door mijn eigen beslissing, mijn plan en mijn inzet"*. Naast zelfeffectiviteit is een tweede noodzakelijke ervaring, dat de jongvolwassene merkt dat hij ergens voor nodig is, dat hij iets kan bijdragen, dat hij verdienstelijk is, dat anderen verwelkomen wie hij is en wat hij doet. Deze positieve ervaringen versterken de intrinsieke motivatie, zij zijn een innerlijk vliegwiel voor verandering.

3.4.4.8 Samengevat

Het werken aan persoonlijke levensdoelen draagt bij aan het afzien van criminaliteit. Vanuit een narratieve invalshoek is de begeleiding vanuit een positieve insteek gericht op het expliciet maken van levensdoelen. Bij deze doelen horen ontwikkelingstaken en vaardigheden die voor de transitie naar volwassenheid nodig zijn. Bij het werken aan deze vaardigheden is het ervaren van zelfeffectiviteit en verdienstelijk zijn vereist. Het versterken van steun en veerkracht, maar ook het beheersen van risico's en terugdringen van stress en pathologie staan in dienst van deze ontwikkeling. Controle en inzet op de criminogene factoren worden dus niet weggepoetst maar zijn instrumenten voor de gevraagde ontwikkeling. Op deze manier wordt in een breder kader gewerkt aan het terugdringen van recidive en een bijdrage aan een veiliger samenleving. Deze rode draad wordt op maat gebracht met jongvolwassenen in verschillende criminele trajecten (zoals vroege en late starters) en specifieke groepen (zoals jongvolwassenen met een LVB).

DEEL 2: AANPAK

4 Diagnostiek: verhaal, competentie en risicotaxatie

4.1 Diagnostiek is een gezamenlijke inspanning

Dit hoofdstuk gaat uitsluitend in op de diagnostiek *binnen* de (jeugd)reclassering. We benadrukken hierbij dat de (jeugd)reclassering daarbij samenwerkt met ketenpartners:

- De politie voert bij 16- en 17- jarigen een risicotaxatie uit met behulp van instrument Preselect (onderdeel van het LIJ).
- De Raad voert bij 16- en 17- jarigen een screening uit met behulp van het LIJ (instrument 2A of 2B) en besluit op basis van de uitkomsten daarvan tot het al dan niet adviseren van het OM tot (jeugd)reclassering dan wel om zelf als Raad de (jeugd)reclassering in te schakelen.
- Het LIJ is een keteninstrument: de jeugdreclassering en JJI's gebruiken de informatie van de Raad bij het vormgeven en evalueren van de begeleiding (instrument 2B).
- Bij de reclasseringsorganisaties wordt de diagnostiek door eigen adviseurs uitgevoerd met behulp van de QuickScan en/of RISC.
- Raad, OM/ZM, (jeugd)reclassering, PI en JJI kunnen het initiatief nemen om verdiepend onderzoek te laten doen naar psychiatrische problematiek en LVB-problematiek.

4.2 Een regulatieve cyclus

Diagnostiek →²³ met de jongvolwassen delictpleger is een continue proces. Dat lijkt op het eerste gezicht niet zo, omdat de diagnostiek en indicatiestelling aan het begin van de begeleiding veel aandacht opeisen en daarna lijken afgerond. Zij zijn zowel bij de jeugdreclassering als reclassering als een aparte activiteit neergezet, met eigen instrumenten, en bij de reclassering zelfs met een eigen afdeling.

Dit beeld verdient nuancering. Het is belangrijk om voor aanvang van de begeleiding de risico's, problemen, kansen en responsiviteit goed in beeld te krijgen, omdat dat tot een meer effectieve begeleiding leidt (*What Works*). Een gestructureerde risicotaxatie (LIJ of RISC) is daarbij noodzakelijk →²⁴. Maar het niet zo, dat het traject met de jongvolwassene lineair verloopt, met de volgende vaste reeks:

diagnostiek → oplossing bedenken (indicatie) → oplossing uitvoeren → evalueren en afsluiten

Deze lineaire reeks komt niet overeen met de werkelijkheid, omdat de jongvolwassene geen passief object is van de diagnostiek en begeleiding. Hij 'ondergaat' de begeleiding niet, maar reageert hierop, en doet – als het goed is – actief mee. De jongvolwassene *reageert* in termen van motivatie en

23 HMJ geheel Hoofdstuk 3, Handreikingen 1, 2, 6 en 7; MT 3.1, Bijlagen 4, 6, 17 en 18.

24 HMJ 3.3.1; Handleiding LIJ (deel 2A en 2B) jeugdreclassering; Handleidingen Quick-Scan en RISC (inclusief aanvullende instrumenten) reclassering.

gedrag, en ook zijn context / leefsituatie kan veranderen. De (jeugd)reclasseerder anticipeert hier voortdurend op. Hij signaleert de kleine en grote veranderingen, hij bevordert ze, of probeert ze af te wenden. Hij evalueert die pogingen voortdurend, en bedenkt dan de volgende stappen.

De begeleiding is dus geen lineair eenrichtingsverkeer, maar een circulair tweerichtingsverkeer. De basis voor de begeleiding van jongvolwassene is de *regulatieve cyclus* (Van Strien 1986, →²⁵), die is gebaseerd op dit voortdurende tweerichtingsverkeer. Als start van die cyclus speelt de risicotaxatie een zeer belangrijke rol, in combinatie met het professioneel oordeel. De risicotaxatie kan immers de werkelijkheid niet volledig in kaart brengen of voorspellen, en de (jeugd)reclasseerder moet daarover de finale uitspraak doen op grond van het verhaal van de jongvolwassene en zijn ouders / familie, zijn eigen kennis en ervaring, en overleg met collega's. Na deze belangrijke eerste stap lopen diagnostiek en begeleiding door elkaar heen. Er vindt tijdens de begeleiding beperkte, informele, handelingsgerichte diagnostiek plaats (signaleren, navragen, uitproberen), en uitgebreidere diagnostiek in de vorm van herhaalde afname van het LIJ of de RISC (zie §4.2.2), of onderzoek door derden.

4.3 Doelen en stappen

Van gedegen diagnostiek is daarom alleen sprake als *twee doelen* zijn bereikt: de diagnostiek heeft niet alleen de risico's, problemen en oplossingen helder in kaart gebracht, maar ook de diepgang en motivatiekracht van de werkalliantie zijn toegenomen. Eén van beide volstaat niet. Het maakt daarbij niet uit of de motivatie van de jongvolwassene aan het begin van het traject eerst nog extern is.

De eerste stappen van de regulatieve cyclus met een jongvolwassene zijn als volgt: Eerst wordt het narratief

besproken (zie §4.4.1), daarna de competenties en risico's, en op basis daarvan wordt de begeleiding en controle ontworpen en gestart (voor dit laatste: zie Hoofdstuk 5). In schema (de verschillende begrippen in het schema worden later in dit hoofdstuk besproken):

Figuur 6. Aanbevolen volgorde voor diagnostiek bij jongvolwassen delictplegers

4.4 Op zoek naar het narratief van de jongvolwassene en ouders

4.4.1 Wie ben ik en wie wil ik worden? Het verhaal van de jongvolwassene

De (jeugd)reclasseerder introduceert een rode draad: hij werkt oplossingsgericht, aan de hand van de uitdaging van de ontwikkelingstaken. In deze benadering is noodzakelijk dat de jongvolwassene eerst vanuit zijn perspectief vertelt wat zijn gedrag en motieven zijn geweest. De jongvolwassene moet daarom zijn verhaal doen. Dit *narratief* is belangrijk. Voor een gespreksvorm om met de jongvolwassene het verhaal tot nu toe, en het verhaal over zijn toekomst te construeren verwijzen we naar Bijlage 5. Een verhalende benadering²⁶ motiveert, omdat de (jeugd)reclasseerder er vanuit gaat dat de jongvolwassene expert is van zijn eigen leven en al over een aantal kenmerken en competenties heeft die hem uit de problemen kunnen helpen.

De (jeugd)reclasseerder stelt vragen als: “Wat is jouw verhaal als je iemand in elkaar hebt geslagen?” “Hoe erg denk je dat je ouders dit vinden (je familie dit vindt)?” En: “Hoe erg is het voor jou dat je niet de persoon bent geworden die je ouders (familie) graag hadden gezien?” Veel (jeugd)reclasseerders vinden deze laatste vraag moeilijk om te stellen. Maar hij moet worden gesteld om een brug te leggen naar meer betrouwbaar, verdienstelijk gedrag (Vogelvang, 2011). Sommige jongvolwassenen zullen zeggen: “Dat interesseert mijn ouders (familie) geen bal meer”. Hier gaat de (jeugd)reclasseerder tegen in: het is interesseert de ouders (en familie) wel degelijk.

De (jeugd)reclasseerder zoekt (vanuit de *desistance*-gedachte) naar breuklijnen: twijfels, schokervaringen die de jongvolwassene heeft meegemaakt, en bouwt ze uit.

Volgend op het verhaal tot nu toe is een *verbinding met een oplossing* in het *eigen narratief* van de jongvolwassene is absoluut noodzakelijk: “En wat is jouw verhaal als je dat de volgende keer niet doet?” “Welke soort persoon wil jouw familie van jou zien?” De jongvolwassene en (jeugd)reclasseerder geven het “probleemverhaal” een andere wending.

De oplossing verbindt de (jeugd)reclasseerder aan levensdoelen die voor de jongvolwassene belangrijk zijn. De volgende tabel kan daarbij behulpzaam zijn (Dankers-van der Spek, 2010)

Levensbehoefte	Mogelijke uitspraken voor de (jeugd)reclasseerder
Fysieke behoeften	Biedt je praktisch nut. Schenkt je comfort, warmte, plezier. Maakt dat je je gezond voelt.
Veiligheid	Geeft je een zeker gevoel. Zorgt voor geborgenheid. Biedt je financiële zekerheid.
Sociale behoefte	Maakt dat je er echt bij hoort, net als anderen. Geeft je status. Hierdoor wordt je geaccepteerd.
Waardering	Hier oogst je complimenten mee. Dit maakt je aantrekkelijk. Hierdoor verbeter je je prestaties.
Ontplooiing	Hierdoor ontwikkel je jezelf. Dit bevredigt je nieuwsgierigheid. Hierdoor onderscheidt je jezelf van anderen.
Zingeving	Dit geeft je iets om voor te leven. Dit geeft je iets om voor anderen iets te betekenen. Dit zorgt voor een geluksgevoel.
Autonomie	Dit geeft je vrijheid. Dit geeft je een gevoel van onafhankelijkheid.

²⁶ Afkomstig uit de oplossingsgerichte therapie. Zie o.a. White (2008).

De (jeugd)reclasseerder verbindt deze levensdoelen aan de daarbij passende ontwikkelingstaken, en daarbij de vereiste competentie en steun uit de omgeving. Hij gaat ook na, welke stress en pathologie direct aangepakt moeten worden om aan deze levensdoelen te werken.

Om met vertrouwen aan deze levensdoelen te werken is ook controle nodig. De (jeugd)reclasseerder brengt ook dit ter sprake. Hij opent het gesprek daarover. Om ook over de controle met een jongvolwassene een pact te sluiten kan hij aansluiten bij ervaringen van positieve en negatieve controle in de geschiedenis van de jongvolwassene.

4.4.1.1 Achterliggende theorie van de narratieve benadering.

Bij jongvolwassenen die gaandeweg geheel afzien van criminaliteit zien we dat zij een fundamenteel andere blik ontwikkelen op wie zij waren, wie zij nu zijn en wie zij willen worden. Dit is een identiteitsverandering. Voor de *constructie* van onze identiteit gebruiken wij volgens Ricoeur (1985) *het* verhaal of het *narratief* als medium: “Antwoord geven op de vraag ‘wie ben jij’ staat gelijk aan het vertellen van een verhaal over je leven”. De Mul (2009) stelt dat wij onszelf niet direct, op onmiddellijke wijze kennen, maar steeds aangewezen zijn op de omweg van het verhaal. Het verhaal heeft een verhaallijn (*plot*): dat is de samenhang die de jongvolwassene zelf aanbrengt tussen allerlei zaken (zoals de omstandigheden, keuzes, toeval, oorzaken en gevolgen). En hijzelf is in dit verhaal een *karakter*: de jongvolwassene als misdadiger, slachtoffer, kind van zijn ouders, verslaafde, onschuldige ... de keuze is aan de jongvolwassene. Het verhaal geeft houvast, maar is ook instabiel. De identiteit is een soort tussentijdse conclusie die wordt ‘bedreigd’ door steeds nieuwe gebeurtenissen. Hierbij kan de ‘breuk’ een rol spelen die door Maruna werd geconstateerd in de levensgeschiedenissen van *desisters*.

Het verhaal waarmee de jongvolwassene zijn identiteit vormgeeft bestaat nooit volledig uit zelfgemaakte onderdelen. Bij niemand is dat het geval: “Het eigen verhaal is altijd geïntegreerd in verhalen die anderen verteld hebben” (Leydesdorff, 2004, p.59). Hierdoor is beïnvloeding van de identiteit van de jongvolwassene mogelijk: tegenover zijn verhaal kan een ander verhaal worden gezet... bijvoorbeeld dat van de (jeugd)reclasseerder.

Bij een ander verhaal ontstaat ook een nieuwe bestemming. Wellicht was die bestemming er altijd al, maar werd de geschiedenis verkeerd geschreven. Dit wordt benadrukt door het *Good Lives Model*, waarbij als uitgangspunt geldt dat ook een delinquente jongvolwassene, als ieder mens, ‘*primaire*’ doelen nastreeft voor een zinvol en bevredigend leven. Deze doelen zijn dus bij de jongvolwassene altijd al aanwezig geweest, maar bleven ondergesneeuwd door de omstandigheden en door zijn eigen onhandige, afgedwongen of egoïstische keuzes. Het aanspreken van deze primaire levensdoelen – wat ook gebeurt door het concreet benoemen van ontwikkelingstaken - leidt tot een soort ‘bevrijding’ van het oorspronkelijke plot, waardoor de jongvolwassene zich kan verbinden aan een bijpassend karakter. Door *desisters* worden deze emoties van bevrijding ook wel gemeld (McNeill, 2008).

De instabiele aard van de narratieve identiteit is voor het werken met jongvolwassenen erg belangrijk. Een ander verhaal maakt ruimte voor ontwikkeling, voor een andere toekomst. De jongvolwassene kan zichzelf overstijgen als hij dat wil. De (jeugd)reclasseerder kan hierop aansturen door een ander verhaal naast dat van de jongvolwassene te zetten, maar moet daarbij wel rekening houden met een bestaande identiteit van de jongvolwassene als ‘gokker’. Daarom benadrukken Farall en Calverley dat de (jeugd)reclasseerder altijd de *hoop* op verandering bij de jongvolwassene moet versterken en vervolgens concreet aan de slag te gaan: ‘*make plans for who they want to be in the future*’ (2004, p.188). Goede plannen stabiliseren het nieuwe, prille verhaal. Dit betekent niet in dat de jongvolwassene vergeet of ontkent wat hij heeft misdaan, maar wel dat hij zijn daderschap achteraf van een ‘verklaring’ voorziet omdat juist zijn daderschap hem nu in staat stelt iets terug te doen voor

de samenleving, voor andere jongeren, voor zijn partner of kind, of voor slachtoffers, en – last but not least - zichzelf.

De (jeugd)reclasseerder moet de jongvolwassene helpen om te ontkomen aan een karakter van (steeds maar weer) delictpleger. Hij moet zien te voorkomen dat dit karakter in de identiteit van de jongvolwassene steeds centraal wordt gezet door hem zelf, door de jongvolwassene of door derden om hem heen. Daarom moet de nadruk op controle en op het beperken van risico's in de gesprekscontacten met de jongvolwassene worden beperkt. Het werken met risico's is in de *What-Works* benadering is belangrijk →²⁷, maar mag niet doorschieten in een nadruk op *what is wrong and dangerous*.

4.4.2 Wie zijn wij? Het verhaal van de ouders en familie

Ook de verhalen van de ouders en de familie zijn van belang. De (jeugd)reclasseerder die deze verhalen kent is veel beter in staat de ontwikkelingstaken en competentie van de jongvolwassene te begrijpen, en de vereiste risicotaxaties te doen →²⁸.

4.4.2.1 Ouders en familie moeten (weer) in beeld komen

In Hoofdstuk 3 is besproken dat opvoedings- en gezinsproblemen een duidelijk bijdrage kunnen leveren aan het ontstaan van delictgedrag. Daarbij gaat het niet alleen om problemen tussen de ouders en het kind, de adolescent of jongvolwassene, maar ook om bijkomende, andere gezinsproblemen. Er zijn ouders die ondanks al deze problemen nog betrokken zijn bij de jongvolwassene en met de (jeugd)reclasseerder willen samenwerken om het tij te keren. Maar de (jeugd)reclasseerder zal ook gezinnen treffen die zoveel problemen hebben (meegemaakt) dat de ouders niet willen meewerken, zich hebben afgekeerd van de jongvolwassene, of gewoonweg uit beeld zijn geraakt. Het is voor de (jeugd)reclasseerder cruciaal om deze ouders niet te benoemen als 'uit beeld', maar als 'uit beeld door de problemen'. En dat zij dus weer 'in beeld' moeten komen. Dit is een kwestie van vaardigheden, maar ook de houding van de (jeugd)reclasseerder speelt een belangrijke rol. Een (jeugd)reclasseerder kan (te) snel geloven dat de ouders echt uit beeld zijn, of zelfs wat cynisch zijn geworden over de mogelijkheden van het werken met de ouders. Collega's en leidinggevendenden moeten in met deze (jeugd)reclasseerders in gesprek: *Hoe komt dat nu, dat jij nooit op huisbezoek gaat? Waarom zijn de ouders bij jou niet in beeld? Werken met ouders en gezinnen is moeilijk: het is gecompliceerder en er zijn meer onzekerheden dan bij het werken met alleen de jongvolwassene. Enkele voorbeelden:*

- De (jeugd)reclasseerder zit niet langer met slechts een jongvolwassene in een gespreksruimte, maar met een heel gezin in de woonkamer. Er lopen mensen in en uit en het geluid van de TV start hard aan.
- Er zijn gezinsproblemen die samenhangen met het delictgedrag, oorzaken en gevolgen lopen door elkaar heen. Men wijst met beschuldigende vingers naar elkaar. De (jeugd)reclasseerder wordt op de stoel gezet om scheidsrechter te spelen. Wat is de waarheid?
- Het delictgedrag en de veroordeling veroorzaken (doorgaans) bij de ouders en familie sterke emoties, zoals woede, schaamte en verdriet (Condry, 2007). Wat moet de (jeugd)reclasseerder daarmee doen?
- Tegelijk gaat hem om jongvolwassenen van soms al 21, 22 jaar, op de drempel van de volwassenheid. Ook de ouders staan voor de (ontwikkelings)taak hun relatie met de

27 HMJ 2.3; MT 1.4.1.

28 MT 4.5 en Bijlagen 17 en 18; HMJ Handreiking 7 en 18.

jongvolwassene anders vorm te geven. De problemen met de jongvolwassene met Justitie maken dat voor ouders en familie moeilijker. Hoe moet de (jeugd)reclasseerder hiermee omgaan?

Werken met de ouders en familie is essentieel. Wie uit beeld is, moet in beeld komen. Dat begint bij de (jeugd)reclasseerder zelf:

- De (jeugd)reclasseerder gaat op zoek naar de beste vakliteratuur (bijvoorbeeld over geweldloos verzet in gezinnen - zie Bijlage 4);
- De (jeugd)reclasseerder schoolt zich via bedrijfsopleidingen in systemisch werken en ouderbegeleiding → 29.
- De (jeugd)reclasseerder zegt nooit meer “dat heeft geen zin” of “zo werk ik al”.

De (jeugd)reclasseerder zoekt de ouders thuis op. Zij zijn daar meer op hun gemak en de (jeugd)reclasseerder kan veel beter observeren. Op basis daarvan bepaalt de (jeugd)reclasseerder of hij de ouders (eerst) apart spreekt of samen met de jongvolwassene.

4.4.2.2 Benadruk de moeite waard zijn

Delinquente jongvolwassenen zijn vaak opgegroeid in de context van verstoorde gezinsrelaties. De jongvolwassene heeft altijd wel een bepaalde affectie, veiligheid en structuur in het gezin gehad, maar deze kunnen in het verleden ook tijdelijk of volledig wegvallen. Zij werden overgeslagen, verwaarloosd, mishandeld, er werd niet op hen gelet of zij werden juist overgecontroleerd, of wat zij deden en presteerden was nooit goed genoeg. Zij kunnen getuige zijn (geweest) van de conflicten, mishandeling, verslaving en psychiatrische problemen van de ouders, en zelf zorgende rollen in het gezin hebben (gehad). In de kern gaat het dan om het volgende: de jongvolwassene heeft vaak zelden de ervaringen opgedaan dat zij *nodig is, de moeite waard is*. Het is van groot belang de jongvolwassene deze ervaring aan te bieden en te versterken. Dat kan in het gezin, maar ook werk- en leertrajecten kunnen voor deze jongvolwassenen belangrijk zijn. Dat geldt óók als leren en werken voor de jongvolwassene niet direct criminogene factoren zijn.

De ervaring nodig en de moeite waard te zijn moet ook door de ouders worden gegeven. Dat geldt zeker ook voor de ouders die ‘uit beeld’ zijn door een gevoel van overmacht, uitputting of desinteresse die uit overlevingsdrang voortkomt. De ouders moeten weer in beeld komen. Het verhaal is daarvoor het belangrijkste middel.

Een andere ingang om de ouders en andere gezinsleden te betrekken is de extra stress die zij ervaren door de justitiële bemoeienis en de bestaande stress door wellicht andersoortige problemen. Een adequate verwijzing naar individuele hulp of gezinsbegeleiding, of enige praktisch-materiële hulp door de (jeugd)reclasseerder zelf (binnen redelijke grenzen) kan de bereidheid tot samenwerking van de ouders enorm vergroten. De (jeugd)reclasseerder gaat daarna ook na of de ouders dit contact hebben kunnen leggen en of het hen iets heeft opgeleverd. De (jeugd)reclasseerder legt immers de nadruk op ‘betrouwbaar zijn’ voor elkaar, en de professionele contacten waar hij gezinsleden naar verwijst moeten daarom ook betrouwbaar zijn.

Vraag de ouders: *“Uw kind heeft dit gedaan. Wat betekent dat voor uw liefde? Kunt u nog van uw kind houden?”*. Als ouders dat niet meer kunnen, dat weet de (jeugd)reclasseerder dat en hij kan daar rekening mee houden. Als ouders dat nog wel kunnen (wat doorgaans het geval is), dan mag de jongvolwassene ook nog steeds laten zien dat hij betrouwbaar en verdienstelijk kan zijn. Maak met de ouders en jongvolwassene afspraken hoe de jongvolwassene dat kan doen. Het gedrag van de

29 HMJ Handreiking 18 / Vogelvang 2011 / Choy, Pont & Doreleijers 2003.

jongvolwassene om weer verdienstelijk te zijn (en daarmee nodig en de moeite waard) moet voor het gezin een bijzondere betekenis hebben. In deze onderhandeling is de (jeugd)reclasseerder steeds *meerzijdig partijdig*. Hij neemt de rechten en behoeften van alle gezinsleden serieus. Niemand wordt vergeten.

4.4.2.3 Focus op ontwikkeling en gezin

De (jeugd)reclasseerder neemt het initiatief om die zaken ter sprake te brengen die de jongvolwassene hinderen in zijn ontwikkeling. Als hij thuis op de bank ligt en niets uitvoert, hindert dat zijn ontwikkeling. Als hij niet belt om te zeggen waar hij uithangt, ook. De ouders moeten daarop ook aangesproken worden. De nadruk moet liggen op het stoppen met criminaliteit op basis van de criminele feiten en hun gevolgen voor de ontwikkeling van de jongvolwassene en de gevolgen voor de gezinsleden, en het hele gezin.

In sommige gevallen volstaat het dat de (jeugd)reclasseerder zelf met de ouders en jongvolwassene afspraken maakt en een lichte vorm van pedagogische ondersteuning biedt. Als dat mogelijk is moet de (jeugd)reclasseerder dat zeker doen om het aantal betrokken hulpverleners in het gezin te beperken. Als de opvoedingsproblemen groter zijn en er is motivatie bij de ouders en jongvolwassene hieraan te werken, moet worden verwezen naar externe interventies. De Handreiking Systemisch Werken en Ouderbegeleiding biedt regels om deze keuze (met de ouders en jongvolwassene) te maken en bevat een eenvoudige, zeer korte opvoedingstraining die de (jeugd)reclasseerder zelf kan uitvoeren →³⁰. In de volgende § gaan we iets dieper op deze materie in.

4.4.2.4 Extra kwetsbare gezinnen

In sommige gezinnen hebben de problemen in de loop van de tijd een hoge tol geëist. Men is nog steeds bij elkaar, maar er is veel, heel veel gebeurd. Als de (jeugd)reclasseerder in de woonkamer binnenkomt, zijn de chaos, moedeloosheid en spanning lichamelijk voelbaar. In deze situaties moet de (jeugd)reclasseerder terugvallen op beproefde interventies vanuit de crisisinterventie, voordat de ouders en anderen hun verhaal kunnen doen →³¹. Hoofdlijnen daarin zijn: Geef alle betrokkenen voortdurend de ervaring dat zij de controle kunnen nemen in het gesprek. En geef de jongvolwassene en de gezinsleden de ervaring dat zij in staat zijn tot verandering door a) elke positieve verandering van toon en sfeer in het gesprek nadrukkelijk te benoemen, b) het anders definiëren van problemen en hun oorzaken, en c) geen bergen willen verzetten, maar werken met kleine, haalbare doelen.

4.4.3 **Systemisch kijken en werken**

Systemisch kijken en werken is een belangrijk middel dat de (jeugd)reclasseerder kan inzetten. De (jeugd)reclasseerder brengt op basis van de *handreiking systemisch werken en ouderbegeleiding* van de methode jeugdreclassering →³² in kaart hoe de competentie van de jongvolwassene (inclusief het delictgedrag als vorm van pathologie), samenhangt met de *binding* tussen de gezinsleden, de *organisatie* in het gezin, de in het gezin ervaren *rechtvaardigheid* (balans van geven en nemen), de vaardigheden van de ouders en de relaties met vrienden en werk of opleiding. Dit levert doorgaans een beeld op als in figuur 7 ³³.

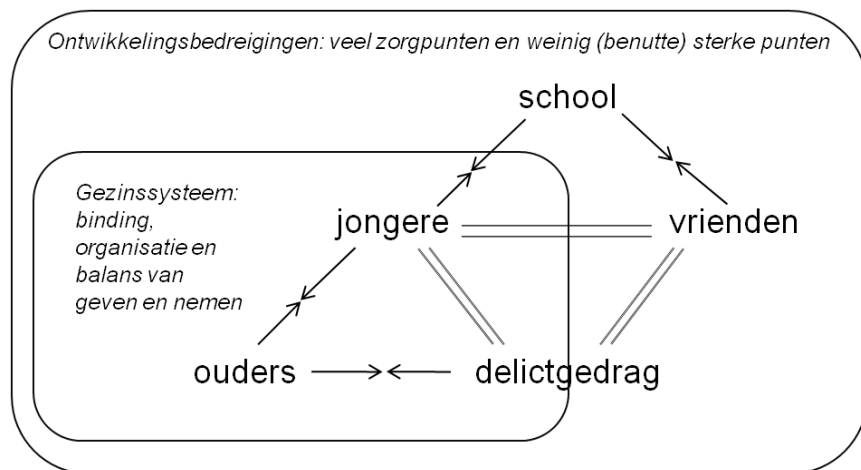
30 HMJ Handreiking 18.

31 HMJ 3.3.2 en Handreikingen 6 en 7.

32 HMJ Handreiking 18; MT 4.5 en Bijlagen 17 en 18.

33 Gebaseerd op: Choy, Pont, & Doreleijers (2003).

Ouders en jongvolwassene staan door het delictgedrag tegenover elkaar. De ouders wijzen dit af en de jongvolwassene is daartoe aangetrokken. Daarbij kan hij zijn ondersteund door zijn vrienden, met wie hij eventueel gezamenlijk ook werk of een opleiding afwijst. De eventuele beperkingen en stoornissen van de jongvolwassene zelf en de gebrekkige

Figuur 7. Ontwikkelingsbedreigingen, waaronder delictgedrag

opvoedingsvaardigheden van de ouders versterken dit patroon. De stress vanuit ouders en school, en het delictgedrag zelf bemoeilijken het werken aan meerdere ontwikkelingstaken (relatie met ouders, omgaan met autoriteit, werk en opleiding).

4.4.4 De toekomst centraal: focus op ontwikkeling, risico's en desistance

Het leren kennen van het verhaal van de jongvolwassene en de ouders wordt door de (jeugd)reclasseerder benut voor het verdiepen van de werkalliantie en ook voor het in kaart brengen van de ontwikkelingstaken, risico's en kansen, en de responsiviteit van de jongvolwassene.

De (jeugd)reclasseerder moet zich er daarbij van bewust zijn dat teveel nadruk in het gesprek op risico's en problemen een jongvolwassene kan afschrikken of negatieve opvattingen van de jongvolwassene over zichzelf kan versterken. Van meet af aan moet er een positieve insteek zijn, waarbij de (jeugd)reclasseerder zonder enige terughoudendheid duidelijk maakt dat nieuw delictgedrag niet wordt getolereerd en dat hij dat gedrag ook persoonlijk (niet op basis van wetten of regels) afwijst. Maar de insteek is bovenal dat daarvoor aan de toekomst, aan ontwikkeling, aan een brug naar de volwassenheid moet worden gewerkt. Daarom staat in de begeleiding van jongvolwassenen het begrip ontwikkeling centraal, en dit begrip wordt uitgewerkt in diverse ontwikkelingstaken.

Bij elke ontwikkelingstaak wordt bekeken hoe die in verband staat met delictgedrag, en hoe dat kan worden aangepakt. Dat gebeurt op basis van de afname van het LIJ of de RISc, en het verhaal van de jongvolwassene en zijn ouders. Vooral de specifieke informatie in de gezinsgerichte domeinen van het LIJ en de RISc is belangrijk: deze biedt zicht op de manier waarop het gezin / de opvoeding in verband staat met het delictgedrag. Voor een volledig overzicht: zie de tabellen op de volgende bladzijden.

De insteek is met de keuze voor ontwikkeling positief, maar de (jeugd)reclasseerder poetst de bestaande risico's op recidive en schade niet weg. Deze risico's, aangevuld met de motivatie en houding van de jongvolwassene en zijn eventuele beperkingen, moeten scherp in beeld komen omdat zij het veiligheidskader zullen vormen in de begeleiding. Op basis van deze risico's, motivatie, houding en beperkingen worden de aard en intensiteit van controlemaatregelen bepaald. Hulp van de ouders of het bredere netwerk is daarbij nodig. In de begeleiding focust de (jeugd)reclasseerder echter niet op de controle als losstaand doel op zich. De (jeugd)reclasseerder benoemt de controle als een noodzakelijk en liefst tijdelijk contract om de hindernissen op weg naar een andere toekomst uit de weg te ruimen. Voor ontwikkeling is een veilige context nodig, zowel voor de jongvolwassene als voor

de samenleving en slachtoffers. De protectieve factoren bij de jongvolwassene (ook in verschillende LIJ- en RISc-domeinen geïnventariseerd), zijn daarbij het startpunt.

4.5 Gestructureerde risicotaxatie: LIJ en RISc

Er zijn nog geen instrumenten voor risicotaxatie specifiek voor 16- t/m 22-jarigen beschikbaar (Spanjaard e.a., 2012). De jeugdreclassering gebruikt voor 16- en 17-jarigen het LIJ, en de reclassering neemt de RISc af bij jongvolwassenen van 18 jaar en ouder. Voor de instructie voor afname van de RISc en het LIJ verwijzen we naar de bijbehorende handleidingen van de reclassering, jeugdreclassering en Raad ³⁴.

In de tabellen op de volgende pagina's is een verbinding gelegd tussen de schalen binnen deze instrumenten en de bijbehorende ontwikkelingstaken. De taken staan links, aan het begin vermeld, omdat de (jeugd)reclasseerder deze eerst inventariseert (op basis van de levensdoelen van de jongvolwassene) en daarna aan de risicotaxatie verbindt. Vervolgens wordt per schaal aangegeven hoe deze criminogene en beschermende factor in relatie kan staan met de begrippen pathologie en veerkracht (bij de jongvolwassene), en stress en bescherming (in de omgeving).

³⁴ Handleiding LIJ (deel 2A en 2B) voor jeugdreclassering; Handleidingen Quick-Scan en RISc (inclusief aanvullende instrumenten) voor reclassering.

Ontwikkelingstaken			LIJ (12 t/m 17 jaar)		Elementen competentiemodel			
6 t/m 12 jaar	12 t/m 22 jaar	jongvolwassene / jonge ouders	Criminogene factor		jongvolwassene	omgeving		
			1. School	2. Werk	gedrag / vaardigheid	veerkracht	pathologie	bescherming stress
• Onderwijs	• Onderwijs of werk	• Werk en bezigheden	✓	✓	✓	✓	✓	✓
• Rekening houden met anderen	• Eigen positie t.o.v. de ouders	• Opvoeding • Relatie • Seksualiteit • Financiën en huishouden	✓	✓	✓	✓	✓	✓
• Onafhankelijkheid Verantwoordelijkheden thuis								
• Vriendschappen	• Vrije tijd	• Werk en bezigheden	✓	✓	✓	✓	✓	✓
• Vriendschappen	• Intimiteit en seksualiteit	• Ouders/schoonouders/familie	✓	✓	✓	✓	✓	✓
• Rekening houden met anderen	• Sociale contacten en vriendschappen	• Sociale contacten en vriendschappen						
• Onafhankelijkheid								
• Veiligheid en gezondheid	• Gezondheid en uiterlijk						✓	
• Veiligheid en gezondheid	• Gezondheid en uiterlijk						✓	
• Rekening houden met anderen	• Autoriteit en instanties					✓	✓	
• Veiligheid en gezondheid			✓		✓		✓	
• Zelfsturing: zelfobservatie, zelfcontrole, zelfevaluatie, zelfbekrachtiging			✓		✓	✓	✓	✓
• Alle	• Alle	• Alle				✓	✓	✓
						✓	✓	
• Alle	• Alle					✓	✓	

Ontwikkelingstaken			RISC (18 +)	Elementen competentiemodel			
6 t/m 12 jaar	12 t/m 22 jaar	jongvolwassene / jonge ouder		gedrag / vaardigheid	veerkracht	pathologie	bescherming omgeving stress
			Criminogene factor				
			1. Delictgeschiedenis				✓
			2. Huidig delict			✓	
		• Financiën en huishouden	3. Huisvesting en wonen	✓			✓
• Onderwijs	• Onderwijs of werk	• Werk en bezigheden	4. Opleiding, werk en leren	✓		✓	✓
		• Werk en bezigheden	5. Inkomen en omgaan met werk	✓			
• Rekening houden met anderen	• Eigen positie t.o.v. de ouders	• Opvoeding	6. Relaties met partner/gezin (inclusief relatie jongvolwassene – ouders)	✓	✓		✓
• Onafhankelijkheid Verantwoordelijke den thuis	• Intimiteit en seksualiteit	• Seksualiteit					
		• Financiën en huishouden					
		• Ouders/schoon- ouders/familie					
• Vriendschappen	• Sociale contacten en vriendschappen	• Sociale contacten en vriendschappen	7. Relaties met vrienden	✓		✓	✓
	• Vrije tijd	•					
• Veiligheid en gezondheid	• Gezondheid en uiterlijk		8. Drugsgebruik			✓	
• Veiligheid en gezondheid	• Gezondheid en uiterlijk		9. Alcoholgebruik			✓	
• Veiligheid en gezondheid	• Gezondheid en uiterlijk		10. Emotioneel welzijn			✓	
• Zelfsturing: zelfobservatie, zelfcontrole, zelfevaluatie, zelfbekrachtiging			11. Denkpatronen, gedrag en vaardigheden	✓	✓	✓	
	• Autoriteit en instanties		12. Houding		✓	✓	
			Responsiviteit				
	• Alle	• Alle	13. Algemene informatie: motivatie		✓	✓	
• Alle	• Alle	• Alle	LVB-checklist			✓	
			Zorg				
	• Alle	• Alle	14. Algemene informatie: zorg		✓	✓	

5 Ontwerpen van de aanpak

5.1 Inleiding

Dit hoofdstuk bevat aanwijzingen voor het maken van een plan van aanpak met jongvolwassenen →³⁵. We bouwen hierbij voort op Hoofdstuk 4, waarin het verhaal, de competentie en de risicotaxatie van de jongvolwassene de revue passeren. Nu stapt de (jeugd)reclasseerder over op het vaststellen van doelen en middelen (zowel begeleiding als controle), zoveel mogelijk in samenspraak met de jongvolwassene.

Eerst worden aandachtspunten besproken om op basis van de huidige wetenschappelijke kennis de doelen en middelen op de persoon van de jongvolwassene toe te spitsen. Daartoe gaan we in §5.2 in op de gevolgen van het specifieke criminele pad van de jongvolwassene voor het plan van aanpak. In §5.3 doen we hetzelfde voor de specifieke groep (waarbij we verwijzen naar de bestaande handboeken) en eventuele criminele groep waar de jongvolwassene deel van uitmaakt. In §5.4 geven we vervolgens algemene aanwijzingen voor het stellen van doelen, kiezen van middelen (waaronder ook indicaties voor gedragsinterventies).

5.2 Aansluiten op het traject

De delictgeschiedenis van de jongvolwassene moet worden bekeken vanuit het perspectief van zijn criminele traject of 'pad': hij is vroege starter in de kindertijd (en vaak doorzetter), een late starter in de adolescentie (en vaak stopper), of een zeer late starter in de jongvolwassenheid (met een ongewisse uitkomst). De (jeugd)reclasseerder kan dit vaststellen op basis van de afname van het LIJ of de RISc, en de gesprekken met de jongvolwassene en ouders:

- was in de kindertijd al sprake van gedragsproblematiek (let vooral op autoriteitsconflicten en dwingend agressief gedrag)?
- wanneer is het delictgedrag gestart (eerste politiecontacten)?
- neemt het delictgedrag in frequentie en ernst toe?

5.2.1 Vroege starters

Bij vroege starters kan worden verwacht dat de RISc of het LIJ in het rood uitlaat op veel risicofactoren of criminogene factoren. Bij deze jongvolwassene is een zeer intensieve aanpak vereist, bedoeld voor veelplegers en harde-kern jongeren, vaak in combinatie met zorg voor verslavingsproblemen en/of psychopathologie. De controle is streng en de opgelegde dagstructuur, eventueel met behulp van elektronische controle, is strikt. Dit is noodzakelijk, maar tegelijk een valkuil: een eenzijdige focus op controle bij deze jongvolwassenen is een aantrekkelijke vluchtheuvel, ook omdat zij deze focus met hun provocerende en ongeïnteresseerde houding bij de (jeugd)reclasseerder uitlokken. De (jeugd)reclasseerder moet hier overheen kijken en beseffen dat ook deze jongvolwassenen nog niet volledig ontwikkeld zijn, vanuit hun opvoedingsgeschiedenis doorgaans meer ontwikkelingstaken niet of slecht hebben afgerond dan veel andere delinquenten

35 MT Bijlage 7; HMJ hoofdstuk 4, Handreiking 6 en 9.

jongvolwassenen, en kwetsbaar zijn door verslaving, LVB-problematiek en psychiatrische problemen. Co-morbiditeit en ook een driedubbele diagnose zijn bij deze jongvolwassenen geen uitzondering.

De (jeugd)reclasseerder moet bij kwetsbare vroege starters zeer veel tijd en ruimte nemen om maatschappelijke deuren te openen (werk, opleiding), vooral na het 21^e, 22^e jaar. Dat wil zeggen: steun genereren, pleitbezorger zijn. In de jaren daarvoor (16 t/m 20 jaar) moet de (jeugd)reclasseerder vooral werken aan het goed afronden van ontwikkelingstaken / vaardigheden, vooral de criminogene, en desnoods ook de taken voor 6 t/m 12 jarigen, en hierbij zoveel mogelijk de ouders en familie betrekken als sociaal vangnet. Het volstaat dus niet om de jongvolwassene slechts te (laten) behandelen voor zijn verslaving of psychiatrische problemen. Er moet ook naar de transitie richting volwassenheid worden toegewerkt. Dat is het grotere doel, en een behandeling van de jongvolwassene mag daar niet van los staan.

5.2.2 Late starters

Bij late starters moet de (jeugd)reclasseerder er op inzetten dat de jongvolwassene de belangstelling verliest om zich te engageren met verkeerde vrienden en delictgedrag, omdat hij zijn werk en relaties niet meer op het spel wil zetten. Hier ligt de sleutel voor de (jeugd)reclasseerder. Hoe eerder deze belangstelling kan worden doorbroken, hoe beter. De (jeugd)reclasseerder zet bij late starters vooral in op het vinden van een dagbesteding, opleiding of baan, of een andere bezigheid, die de jongvolwassene raakt en opslokt. Daarbij moet de (jeugd)reclasseerder stevig inzetten op het stoppen met drugs en alcohol, en gezinsgericht werken: niet in de vorm van sociaal vangnet, maar in de vorm van ouders en familieleden als *buddy's* en bij het ondersteunen van het dagritme.

5.2.3 Zeer late starters

Bij zeer late starters is essentieel dat zij in de periode daarvoor niet of nauwelijks delicten hebben gepleegd. Wat is er veranderd? Welke sleutelgebeurtenissen hebben ertoe geleid dat de jongvolwassene op een relatief laat moment zijn toekomst op het spel zet? Hoe hebben zij het voor elkaar gekregen in de periode daarvoor geen delicten te plegen? Met een narratieve insteek, gevolgd door het herijken van de toekomst / levensdoelen, is deze groep waarschijnlijk het meest gebaat. Er is aandacht voor drugs en alcoholgebruik nodig: een deel van deze zeer late starters zal een baan hebben, meer geld, en wil bijvoorbeeld in het weekend flink feesten. Dit kan samengaan met huiselijk geweld en/of agressie buitenshuis.

5.3 Aansluiten bij de specifieke doelgroep

Recent onderzoek naar kwetsbare jongvolwassenen (LVB, psychiatrische problemen, verslaving) laat zien dat zij een tragere overstap naar de volwassenheid doormaken (er is pas een inhaalslag na het 25^e levensjaar), en dat substantieel minder jongens in deze groep uiteindelijk maatschappelijk participeren in termen van werk, partnerschap en ouderschap. Zij stoppen bovendien pas laat met het delictgedrag (Bijleveld & van der Geest, 2012). Voor kwetsbare meiden geldt dit alleen voor werk, en zij stoppen ook eerder met delictgedrag. Ook delinquente jongvolwassenen van een niet-Nederlandse cultuur hebben moeite met deze transitie, omdat hun achtergrond het voltooien van ontwikkelingstaken heeft bemoeilijkt. Daardoor is voor deze subgroepen niet alleen de stap naar volwassen maatschappelijk functioneren moeilijk, maar ook de stap naar *desistance*.

Wij bespreken de specifieke aandachtspunten hier niet voor elke subgroep, omdat zij in de handboeken van de jeugdreclassering en reclassering staan aangegeven. Bovendien is het zo, dat na de analyse van het verhaal, de ontwikkelingstaken en competentie, en het criminele traject, de

vereiste doelen in de aanpak al in hoge mate vaststaan. Wel besteden we hier aandacht aan de aanpak van bendes (groepsvorming), omdat deze in de bestaande handleidingen niet aan bod komen.

Bij de aanpak van een criminele groep krijgt het recherchewerk/het handhavingperspectief van de politie snel de overhand (door de ernst van de delicten). Steeds meer neemt echter het besef toe dat alleen strafrechtelijke vervolging niet volstaat en dat een afgestemde mix van strafrechtelijke, bestuurlijke en zorgmaatregelen nodig is.

Zowel overlastgevende als criminele groepen zorgen voor sterke gevoelens van sociale onveiligheid bij burgers in specifieke gebieden in de gemeente. De regie op de aanpak van zowel de hinderlijke als overlastgevende jeugdgroepen ligt doorgaans ook bij de gemeente, maar de regie op de aanpak van criminele groepen wordt doorgaans opgepakt door het Openbaar Ministerie. Goede afstemming tussen gemeente en Openbaar Ministerie op lokaal niveau is noodzakelijk. Het Openbaar Ministerie kan de aanpak van overlastgevende groepen steunen door criminele sleutelfiguren aan te pakken.

De aanpak zelf wordt aangestuurd door een klein jeugdoverleg met veel mandaat (doorzettingsmacht), doorgaans in het Veiligheidshuis, waarin naast OM en Politie ook de Raad, de jeugdreclassering en reclassering participeren. Dit overleg bekijkt de lokale analyse van de aard en aantallen jeugdgroepen en stelt een plan van aanpak op, dat wordt uitgevoerd door een 'regisseur' van de gemeente. Dit plan bestaat altijd uit een mix van groepsgerichte maatregelen (bijvoorbeeld sportactiviteiten om contact op te bouwen met de jongeren uit een groep), domeingerichte maatregelen (zoals het aanpassen van verlichting en het plaatsen of weghalen van bankjes) en persoonsgerichte maatregelen waarbij politie, Openbaar Ministerie en andere partners afspraken maken over individuele trajecten voor leden van een groep en/of hun ouders. Bij criminele groepen ligt de nadruk op de persoonsgerichte aanpak. Hier worden eerst de criminele personen uit de groep aangepakt (en in veel gevallen verwezen naar de jeugdreclassering of reclassering) waarna het jongerenwerk met de 'achterblijvers' in de groep aan de slag kan gaan. De (jeugd)reclasseerder die met een jongvolwassene aan de slag gaat die afkomstig is uit een criminele groep moet zich dus realiseren dat hij werkt in de context van een gemeentelijk plan, waarin de OM meestal de regie voert.

Doelen zijn dus altijd: de jongvolwassene losweten van de groep en verleiden tot alternatieve activiteiten. Controle is zeker nodig, wellicht ook elektronische. De levensstijl moet worden doorbroken. Voor de transitie naar volwassenheid zijn vele (straat-)vaardigheden beschikbaar, die kunnen worden aangesproken, maar dat kan alleen als de opvattingen ook worden aangepakt. Aanspreken op de voorlopers van verandering en vraagtekens plaatsen bij de zelfsturing en *interactieschema's* (je kunt met mensen doen wat je wilt, maar van mijn buddy's blijf je af) is noodzakelijk, evenals werken met het gezin. Let hierbij op voor een criminele gezinsomgeving (Weijers, Hepping & Kampijon, 2011).

5.4 Doelen, middelen en indicaties

5.4.1 Pedagogische insteek

Het werken met jongvolwassenen vergt een pedagogische insteek ³⁶. Dit betekent dat de (jeugd)reclasseringsmedewerker zich niet alleen bezig houdt met het toezicht houden en begeleiden, maar dat de *bescherming* van de jongvolwassene ook aandacht moet krijgen. Alle jongvolwassenen hebben nog ontwikkelingstaken die zij moeten voltooien. Daarvoor moeten zij in de gelegenheid zijn,

³⁶ HMJ 2.2.1.

en de (jeugd)reclasseerder moet er indien nodig voor zorgen dat dat ook kan. Daarnaast zal het bij delinquente jongvolwassenen geregeld voorkomen dat een aantal ontwikkelingstaken die al afgerond hadden moeten zijn, nog niet zijn afgerond. Het is de taak van de (jeugd)reclasseringsmedewerker hier rekening mee te houden. Er wordt tijdens de begeleiding van de jongvolwassene ingestoken op het aanleren van vaardigheden om de ontwikkelingstaken behorende bij de levensfase te kunnen voltooien. Als een jongvolwassene nog staat voor het voltooien van eerdere ontwikkelingstaken, bestaat de kans dat de jongvolwassene wordt overvraagd. Het is de taak van de (jeugd)reclasseerder om dan de jongvolwassene te beschermen en even gas terug te nemen in het aanleren van de vaardigheden, of de taken (tijdelijk, soms permanent) te verlichten. Bijvoorbeeld: Het is van groot belang dat de jongvolwassene participeert in werk en/of opleiding. Dit biedt de jongvolwassene de nodige structuur om aan zijn ontwikkelingstaken te werken. Maar als de jongvolwassene de vaardigheden nog niet heeft om zich in een grote gemeenschap als de school of op het werk te handhaven, kan hij worden overvraagd. De (jeugd)reclasseerder moet dan eerst aan die vaardigheden werken, bijvoorbeeld door de jongvolwassene in een kleinere groep te plaatsen waar hij intensief wordt begeleid.

5.4.2 Ontwerpen van de vorm van het werk dat voorligt

De (jeugd)reclasseerder leert de verhalen van de jongvolwassene en ouders / familie kennen. Hij verbindt deze aan de levensdoelen van de jongvolwassene en het (weer) de moeite waard en nodig zijn. De levensdoelen worden verbonden aan de ontwikkelingstaken die daarbij horen, en de vereiste competentie en steun uit de omgeving. Als stress of pathologie rechtstreekse aandacht vereisen, neemt de (jeugd)reclasseerder dat ook op in de planning. Voor dit ontwerp worden de LIJ of RISc ingezet, in samenhang met een analyse van het criminele traject en de specifieke subgroep van de jongvolwassene.

Op basis daarvan worden de doelen en concrete (gedrags)interventies vastgesteld: werken aan vaardigheden, verminderen van pathologie (inclusief delictgedrag), versterken van steun en verminderen van stress.

We kunnen niet genoeg benadrukken hoe belangrijk het is dat de jongvolwassene (weer) werk heeft en/of een opleiding volgt, en dat de (jeugd)reclasseerder de eventuele hindernissen bij de jongere zelf en in zijn omgeving om dit gedaan te krijgen, met de hoogste prioriteit aanpakt.

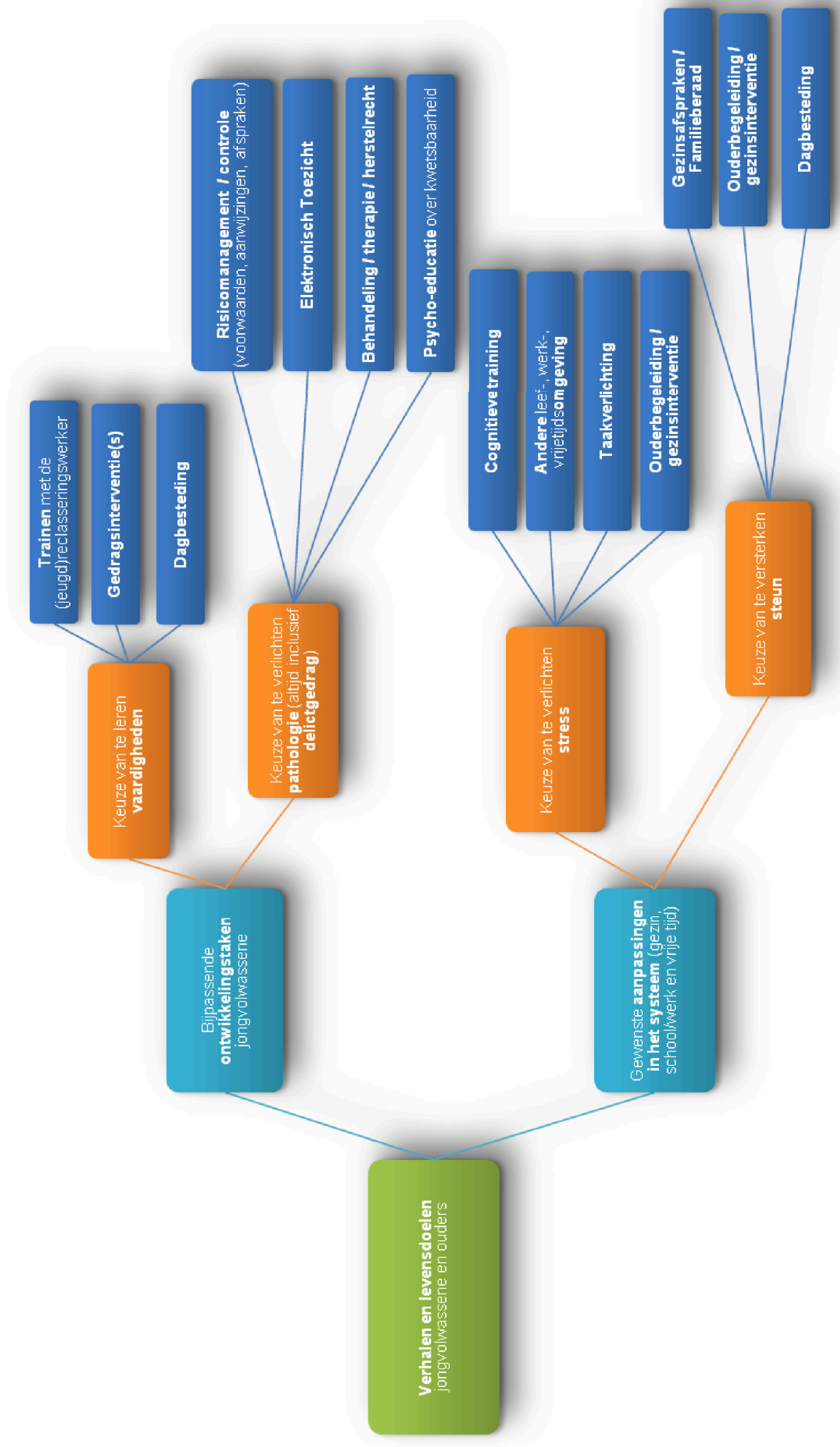
Om met vertrouwen aan de ontwikkelingstaken te werken is ook controle nodig. De RISc en het LIJ geven ook daarvoor aanwijzingen. Daarnaast geven we de volgende twee aanwijzingen:

1. Toewerken naar werk en/of opleiding versterkt de mogelijkheid voor controle: deze omgevingen bieden veel structuur en informele controle, en de controle op aanwezigheid door de (jeugd)reclasseerder is goed mogelijk. Daarnaast bieden deze contexten – als de jongere zich daarin kan handhaven, een belangrijk aandachtspunt – uiteraard de nodige mogelijkheden om aan vaardigheden te werken.
2. Ook het gezin / de ouders kunnen bijdragen aan de vereiste controle. De (jeugd)reclasseerder kan daar echter minder goed gebruik van maken als de jongvolwassene het gezin werkelijk is ontgroeid. In dat geval komt andere huisvesting in beeld, bij familie, of zelfstandig. Controle moet dan anders worden georganiseerd, meer via de dagbesteding van de jongvolwassene. Als de jongvolwassene en zijn ouders veel conflicten hebben of juist langs elkaar heen leven, terwijl hij het gezin nog niet is ontgroeid, is dat juist geen reden om aan andere huisvesting te denken, maar kunnen beter gezinsinterventies of ouderbegeleiding worden ingezet..

Het uiteindelijke ontwerp is een reguliere of intensieve aanpak met bijbehorende voorwaarden (waar ook de rechter of het OM in meebeslist) en daarbij passende aanwijzingen en afspraken. De

(jeugd)reclasseerder *onderhandelt* over het voorgenomen plan met de jongvolwassene en zorgt ervoor dat er *congruentie* ontstaat met de visie van de jongvolwassene (en ouders/familie) over de doelen en middelen ³⁷. De gehele ontwerpfase ziet er schematisch als volgt uit (zie volgende bladzijde).

37 HMJ §4.3.2, techniek van het *principeel onderhandelen*

5.4.3 Intensiteit van de begeleiding

Bij de vorm hoort ook een uitspraak over de intensiteit van de begeleiding. Het gaat hier om het aantal en de duur van de contacten met de jongvolwassene per week of maand, maar ook om het aantal betrokken hulpverleners, het aantal tegelijk lopende behandelingen of trainingen, en de intensiteit van de dagbesteding.

Door (jeugd)reclasseerders die met jongvolwassenen werken wordt vaak gesteld dat dit werk 'extra intensief' is. De recidivekans van de jongvolwassene geeft daar wel aanleiding toe: verreweg de meeste jongvolwassenen komen bij de reclassering terecht in niveau 2 ³⁸, en jongvolwassenen die bij de jeugdreclassering worden aangemeld laten een midden-hoog tot hoog algemeen recidiverisico zien. Het *risicobeginstel* vanuit What Works geeft aan dat er in dat geval flink in begeleiding en controle geïnvesteerd moet worden. Dat lukt in de praktijk niet altijd: Onderzoek bij de volwassenreclassering laat zien dat de activiteiten met jongvolwassenen vaak een intensiteit van niveau 1 hebben (Grandia e.a. 2010). Ook bij de jeugdreclassering laat de caseload niet altijd toe de jongvolwassene het noodzakelijke te bieden.

Het gaat waarschijnlijk om een *psychologische* intensiteit: werken met jongvolwassenen vraagt veel energie, en zij roepen (door hun leeftijd, kwetsbaarheid, mogelijkheden) bij de (jeugd)reclasseerder op om zich extra in te zetten. Dat is goed, maar een realistische benadering is nodig. Een extra intensieve aanpak door de (jeugd)reclasseerder is gezien de productiekaders vaak niet haalbaar.

Er zijn twee mogelijkheden om iets aan de intensiteit van de begeleiding te doen:

1. Op basis van het delinquente *traject* van de jongvolwassene stelt de (jeugd)reclasseerder met een professioneel oordeel vast dat er een hogere intensiteit nodig is dan LIJ of RISc aangeven. De (jeugd)reclasseerder *overruled* de risicotaxatie → ³⁹, maar moet daar wel de argumenten bij hebben. Deze oplossing geldt alleen voor de vroege starters en zeer late starters.
2. De (jeugd)reclasseerder verdeelt de beschikbare uren anders. Hij start met een meer intensieve aanpak en mindert daarna. Deze aanpak is geschikt voor alle criminele trajecten, en vooral voor jongvolwassenen die terugkeren uit detentie, en / of jongvolwassenen (en hun ouders) die veel behandeling en gedragstraining (vaak ook tegelijk) nodig hebben en daartoe eerst intensief voor gemotiveerd moeten worden. Wanneer deze hulp is gestart, kan de (jeugd)reclasseerder minderen (de uren weer 'inleveren') en zich vooral richten op intensief case-management.

5.4.4 Herstelgerichte interventies

In de notitie 'De toepassing van herstelrecht in Nederland: bouwstenen voor een toekomstvisie' concluderen Van Hoek en Slump (2011a) dat een herstelrechtelijke perspectief nadrukkelijk ingebracht kan worden binnen het adolescentenstrafrecht omdat het binnen het adolescentenstrafrecht draait om een persoonsgebonden aanpak. Herstelrecht laat zich moeilijk in een definitie vatten, maar een veelgebruikte werkdefinitie is die van Howard Zehr, te weten: *'Restorative Justice is a process to involve, to the extent possible those who have a stake in a specific offense and to collectively identify and address harms, needs and obligations, in order to heal and put things as right as possible'* (Zehr, 2002).

38 Het jaarverslag van Reclassering Nederland voor 2011 laat zien dat in dat jaar 16.100 toezichten werden uitgevoerd, waarvan 6.000 op Niveau 1, 9.000 op Niveau 2 en 1.100 op Niveau 3 (waarvan een groot deel tbs-ers).

39 Handleiding LIJ (deel 2A en 2B) jeugdreclassering; Handleidingen Quick-Scan en RISc (inclusief aanvullende instrumenten) reclassering

Op hoofdlijnen zijn er drie cruciale kenmerken van herstelrecht te noemen die voorkomen in de verschillende definities (Van Hoek & Slump, 2001):

1. Participatie staat centraal; zoveel mogelijk 'stakeholders' worden betrokken in het proces. Dit draagt bij aan procedurele rechtvaardigheden.
2. Herstel staat centraal, zowel op materieel als op belevingsniveau. Het slachtoffer wordt in staat gesteld genoegdoening te krijgen, vragen te stellen en het gebeuren af te sluiten en de dader wordt in de gelegenheid gesteld verantwoordelijkheid te nemen en iets goed te maken.
3. Ervaringen, emoties, behoeften en eigen interpretaties van partijen staan centraal. Hierdoor sluit herstelrecht goed aan bij de belevingswereld van mensen.

Voor jongeren in de leeftijdscategorie 16 t/m 22 jaar is het mogelijk een vorm van herstelrecht toe te passen. Alleen indien de jongvolwassene verantwoordelijkheid kan en wil nemen voor het delict, kan de (jeugd)reclasseerder een vorm van herstelgerichte interventie organiseren. Hiermee is meteen het belangrijkste gezegd over dit type interventies, dat in toenemende mate als zeer effectief wordt beschouwd voor het terugdringen van recidive (Sun, 2008). Het gaat hier om de responsiviteit van de jongvolwassene: als een herstelgerichte interventie niet past, niet doen. Dit geldt voor jongvolwassene die (grotendeels) ontkennen en voor jongvolwassene bij wie het besef van verantwoordelijkheid en schuld nog niet volledig is ontwikkeld.

5.4.4.1 Mogelijkheden herstelrecht voor jongvolwassenen

Slachtoffer in Beeld te Utrecht voert als zelfstandige organisatie landelijk de slachtoffer-dadergesprekken uit. Slachtoffers en daders komen op vrijwillige basis met elkaar in contact, begeleid door een professionele bemiddelaar. Dit contact kan direct zijn door middel van een gesprek, maar het kan ook indirect door middel van een brief of pendelbemiddeling. Slachtoffer in Beeld vermeldt zelf dat een slachtoffer-dadergesprek slachtoffers en daders van misdrijven helpt om samen te kijken naar de vragen rondom een misdrijf, de motieven en de gevolgen ervan. Dit helpt beide partijen om het incident los te kunnen laten.

Naast het landelijke aanbod zijn er regionale initiatieven. Deze worden op regionaal niveau uitgevoerd. Het voert te ver om alle regionale vormen van herstelrecht. Het gaat er om dat de (jeugd)reclasseerder weet heeft van de mogelijkheden die er in zijn of haar regio zijn. Voorbeelden zijn: Mediation in Strafzaken, Spirit Herstelbemiddeling in de regio Amsterdam, Stichting Bureau Maatschappelijk Herstel en Rehabilitatie in de regio Haaglanden en Schade- en conflictbemiddeling bij het OM in de regio Maastricht. Voor een overzicht wordt verwezen naar de inventarisatie van Van Hoek en Slump (2011b).

5.4.4.2 Aandachtspunten voor (jeugd)reclasseerder

Bij het overwegen en uiteindelijk inzetten van een vorm van herstelrecht zijn een aantal aandachtspunten waar een (jeugd)reclasseerder rekening mee moet houden.

Moment in het strafproces

Herstelrecht kan op diverse momenten in het strafproces worden ingezet, zowel voor, tijdens en na het strafproces. Bovendien zijn de meeste vormen van herstelrecht aanvullend aan het strafproces en niet in plaats van het strafproces. Er zijn echter ook vormen waarbij de bemiddeling wel in plaats komt van het strafproces (bijv. schade en conflictbemiddeling bij het OM in Maastricht). Belangrijk hierbij is

dat de jongvolwassene zich er van bewust is dat als hij deelneemt aan bijvoorbeeld een slachtoffer-dadergesprek voor of tijdens het strafproces, het niet in plaats komt van het strafproces.

Vrijwilligheid

De vormen van herstelrecht zijn allemaal op vrijwillige basis. Zowel dader als slachtoffer moeten er mee instemmen om deel te nemen. Dit betekent dat de dader ook verantwoordelijkheid moet nemen voor zijn daad. Dit in het kader van voorkoming van secundaire victimisatie van het slachtoffer.

5.4.5 Gedragsinterventies

De specifieke indicaties voor de (voorlopig) erkende gedragsinterventies staan vermeld in het LIJ (Handleiding 2A /2B) en in het overzicht van het aanbod gedragsinterventies van de reclassering. Voor een overzicht, zie onderstaande tabel. Naast deze interventies is er een aanbod van niet-erkende interventies binnen de reclassering (o.a. budgetteren, wonen, huiselijk geweld, nazorg na korte detentie). Aanvullend kunnen zowel de jeugdreclassering als reclassering gebruikmaken van niet- erkende interventies en programma's in de eerste lijn (bijvoorbeeld dagbestedingsprojecten), de geïndiceerde jeugdzorg en de jeugd-GGZ.

Onderstaande tabel bevat de door het ministerie van Veiligheid en Justitie erkende of voorlopig erkende gedragsinterventies (2012). Enkele interventies zijn niet voor minderjarigen of juist niet voor meerderjarigen beschikbaar. Met een stip (•) is aangegeven welke gedragsinterventies door de reclassering zelf worden aangeboden.

(Voorlopig) Erkende Gedragsinterventies (2012)		
Alleen 16- en 17-jarigen	Alleen 18 jaar en ouder	Voor de gehele groep: 16- t/m 21- of 22-jarigen
Arbeid / werk en opleiding		
	Arbeidsvaardigheden (ArVa) •	Buitenprogramma Work-Wise
		NPT
Gezin		
Functional Family Therapy (FFT)		NPT
Multidimensional Treatment Foster Care (MTFC)		
Multisysteem Therapie (MST)		
Multidimensionele Familietherapie (MDFT)		
Seksueel gedrag		
Respect Limits		
Agressie		

(Voorlopig) Erkende Gedragsinterventies (2012)		
Alleen 16- en 17-jarigen	Alleen 18 jaar en ouder	Voor de gehele groep: 16- t/m 21- of 22-jarigen
	ART Wiltshire-Nederland ●	TACT ⁴⁰ (t/m 21 jaar)
		Agressieregulatie op Maat (t/m 21 jaar)
		In Control! (t/m 21 jaar)
Middelengebruik en verslaving ⁴¹		
Brains 4 Use	Korte leefstijltraining ●	Stay-Away
Multidimensionele Familietherapie (MDFT)	Leefstijltraining ●	
	Alcohol en Geweld ●	
Cognitie en gedrag		
Tools4U	Cognitieve Vaardigheden (CoVa) ●	So-Cool (LVB)
	Cognitieve Vaardigheden plus (CoVa+) ●	Leren van Delict
		SoVa op Maat (t/m 21 jaar)
		NPT
		NPT-LVB

Bij de keuze voor een gedragsinterventie moet de (jeugd)reclasseerder zich realiseren:

- dat de inschatting van de motivatie, leerbaarheid en mogelijkheden van de jongvolwassene om van de interventie te profiteren altijd een kwestie is van een professioneel oordeel. De indicaties uit LIJ en RISc zijn leidend en niet sturend;
- dat voor gezinsgerichte interventies ook een basale motivatie van de ouders nodig is;
- dat het toeleiden naar gedragsinterventies aardig wat extra werk voor de (jeugd)reclasseerder betekent, en dat sommigen er daarom maar van afzien. Dat is uiteraard niet wenselijk;

40 Voorheen WS-ART genaamd.

41 In hoofdstuk 3 is beschreven dat middelengebruik bij veel jeugdcriminaliteit een rol van betekenis heeft. Toch wordt in deze handreiking niet diep ingegaan op dit gebruik of verslaving van jongeren. Dat komt, omdat de bestaande handreikingen voor de jeugdreclassering en de aanwijzingen voor reclasseringswerkers in de begeleidingsactiviteiten daar al veel aandacht aan besteden. Veel van deze aanwijzingen zijn niet specifiek voor jongvolwassenen, maar meer algemeen geldend. Hetzelfde geldt voor het onderwerp psychopathologie.

In het algemeen geldt dat de (jeugd)reclasseerder beide typen problemen moet beschouwen als vormen van pathologie in het competentiemodel, die de jongvolwassene hinderen in het aanpakken en afronden van ontwikkelingstaken. De inzet van gedragsinterventies of therapie/zorg voor deze problemen moet primair op vaardigheden zijn gericht. Indien een of beide van deze problemen aan delictgedrag bijdraagt, zorgt de (jeugd)reclasseerder bovendien voor passende controle.

- dat er nog geen landelijke beschikbaarheid is van veel erkende gedragsinterventies, en dat de (jeugd)reclasseerder daarom moet beschikken over een zeer goed netwerk bij instellingen voor jeugdzorg en jeugd-GGZ om alternatieve interventies te kunnen aanbieden;
- dat de vorm (zitten en praten) en de inhoud van gedragsinterventies (werken met voorbeelden uit een boek of film) soms minder goed aansluit bij de leefwereld van de jongvolwassene. De (jeugd)reclasseerder moet daarom vooraf aan een indicatie eerst inschatten op welke manier hij de oefeningen en huiswerkopdrachten van de interventie kan vertalen naar de leefwereld van de jongvolwassene (daartoe neemt hij ook contact op met de trainer en ook met de ouders of andere betrokkenen in de thuissituatie);
- dat de inhoud van gedragsinterventies helemaal niet aansluit bij de leefwereld van jongvolwassenen die in hun leven langduriger en meer ernstig onder druk hebben gestaan, en voornamelijk hebben geleerd te overleven met (onder andere) crimineel gedrag. Niet alleen hebben zij nooit geleerd zich in een groep te handhaven en zich te concentreren op een leertaak, ook zijn er waarschijnlijk meer basale vaardigheden die eerst geleerd moeten worden (zoals taal, en gezonde leefgewoonten).

6 De werkalliantie met jongvolwassenen

6.1 Definitie en uitwerking

In deze handreiking hanteren we de volgende definitie voor een effectieve werkalliantie →⁴² in een gedwongen kader:

Een effectieve werkalliantie van de jongvolwassene en de (jeugd)reclasseerder impliceert dat zij – als product van hun onderlinge communicatie – beide de ervaring hebben dat er:

- 1) tussen hen een samenwerkingsverbond / -verbintenis bestaat,
- 2) doelgericht wordt gewerkt,
- 3) taakgericht wordt gewerkt, en
- 4) dat de onvermijdelijk en specifieke machtspositie van de (jeugd)reclasseerder vanwege het gedwongen kader verhelderd is en verandering niet in de weg staat.

Bij het ontbreken van een of meer van deze vier criteria komt de kwaliteit van de werkalliantie in gevaar. Een effectieve werkalliantie is een noodzakelijke basis voor het zich houden aan de (bijzondere) voorwaarden door de jongvolwassene, en het oproepen en benutten van de motivatie tot gedragsverandering en een leven zonder criminaliteit. Het tot stand brengen van een werkalliantie is zowel het moeilijkste als belangrijkste onderdeel van effectief werken met onvrijwillige cliënten (Menger & Hermanns 2009; Andrews, Zinger, Hoge, & Bonta, 1996; Klockars, 1972; Skeem & Manchak, 1997; Trotter, 1999).

Specifieke technieken en methoden, zoals motiverende gespreksvoering, vallen dus niet onder de werkalliantie. Zij zijn te beschouwen de ingrediënten voor een maaltijd, maar niet de uiteindelijke ervaring (de smaak). In §6.2 bespreken we de belangrijkste middelen om een effectieve werkalliantie tot stand te brengen.

6.1.1 Is de werkalliantie anders bij jongvolwassenen?

Is er eigenlijk wel reden om jongvolwassenen anders te bejegenen dan jonge adolescenten of volwassen cliënten? Bewijs is er nog niet voor. Tegelijk laat de RiSc zien dat de groep jongvolwassenen problematischer gedrag vertoont en ook meer uitval vertoont dan oudere cliënten. Is er dan toch een andere bejegening nodig om de veelheid en ernst van problemen aan te pakken en aansluiting te vinden? Wie daarop *ja* zegt zonder wetenschappelijke basis, schuift al snel in de richting van normatieve uitgangspunten, zoals “ze zijn zelf verantwoordelijk en moeten nu zelf de regie nemen”, of “je moet vooral streng zijn” of “je moet de jongvolwassene zelf laten komen, duwen heeft geen enkele zin”. Voorlopig moeten we daarom zeggen: *de bejegening met de jongvolwassene moet per persoon ontworpen worden*. Daarvoor kunnen we wel enkele specifieke aandachtspunten voor jongvolwassenen benoemen:

42 MT 3.2, Bijlagen 3, 9 en 14; HMJ 3.3.2, 5.3.2, Handreiking 5.

- De (jeugd)reclasseerder moet voor de werkaliantie de *transitie naar volwassenheid* als rode draad, als hoofdthema inzetten. Het gaat steeds om de toekomst. De (jeugd)reclasseerder en jongvolwassene bouwen samen aan een brug naar die toekomst.
- De (jeugd)reclasseerder moet zich voorbereiden op *grillig, onvoorspelbaar gedrag* in de relatie. De jongvolwassene kan wisselingen laten zien tussen heel afstandelijk gedrag (passiviteit, tegenwerken) en zeer nabij gedrag (grenzeloosheid, afhankelijkheid). Dit gedrag hangt samen met het nog in ontwikkeling zijn, en ook met niet of sterk wisselend gemotiveerd zijn. De werkaliantie met jongvolwassenen is daardoor extra kwetsbaar.
- Een te grote nadruk op *handhaven van de voorwaarden en afspraken* door het vaak hoge recidiverisico van de jongvolwassene is begrijpelijk, maar ook een valkuil. Teveel nadruk leggen op voorwaarden en afspraken roept tegenreacties op en kan de werkaliantie bederven.
- Het brein van de jongvolwassene is nog niet volledig ontwikkeld. De (jeugd)reclasseerder moet daarom in de contacten en het gehele begeleidingsproces relatief *veel structuur* inbrengen (duidelijke agenda, gescheiden gespreksonderwerpen, leiding voeren over het gesprek, regels vaststellen en handhaven, stapsgewijs werken, dagbesteding realiseren) en dit *combineren met speelsheid* (humor, onverwachte wendingen, eigen verhalen inbrengen, ook eens een keer kletsen over muziek, sport of Facebook). Donker en de Bakker (2012) interviewden jongvolwassenen die vanuit een PIJ-instelling in de samenleving terugkeerden en nazorg kregen. De meest vervelende herinnering was voor hen het 1-op-1 gesprek met de begeleider, in een kamer, met een tafel tussen hen in. De situatie vonden zij bedreigend, en dat riep bij hen strijdgedrag op. De beste herinneringen betroffen situaties waarin de begeleider met de jongvolwassene een eind ging wandelen, wanneer zij gingen klussen, iets gingen eten, of sporten. Deze andere, meer speelse context roept een ander, meer open gesprek vanzelf op.
- Jongvolwassenen zijn zeer gevoelig voor *loyaliteit en respect* van de (jeugd)reclasseerder. De (jeugd)reclasseerder mag op dat gebied geen steek laten vallen, en toont altijd respect voor de achtergrond van de jongvolwassene, empathie, eerlijkheid en openheid. Het is hierbij belangrijk dat de (jeugd)reclasseerder de jongvolwassene altijd accepteert, maar hem ook durft te *confronteren* waar diens gedrag uit de pas loopt en respect van hem vraagt.
- De jongvolwassene heeft doorgaans nog altijd een sterke loyaliteit naar de *ouders en familie*, en zal zich voor hen verdienstelijk willen maken en betrouwbaar willen zijn. Dit is een vorm van *veerkracht*. De (jeugd)reclasseerder kan deze loyaliteit zeker benadrukken, maar moet er tegelijk voor waken dat de jongvolwassene niet in de positie wordt geplaatst dat hij 'dus' moet kiezen tussen familie en zijn vrienden. Ook is van belang dat jongvolwassenen die ernstig zijn verwaarloosd of mishandeld (er is groot onrecht gedaan) vaak pas positief, verdienstelijk gedrag kunnen laten zien als ook de ouders bereid zijn zich in te zetten een stap te zetten.

6.1.2 Verbintenis of 'pact' met de jongvolwassene

We spreken in plaats van een 'werkrelatie' over een *werkaliantie* van de jongvolwassene en (jeugd)reclasseerder. Dit begrip maakt meer duidelijk waar het om gaat: een (tijdelijk) verbond of *pact* om gericht samen te werken om bepaalde doelen te bereiken. Bij jongvolwassenen kunnen we meer specifiek spreken over een *pact voor de overgang naar volwassenheid*. Door sommige afdelingen van de reclassering en jeugdreclassering wordt daadwerkelijk een schriftelijk contract afgesloten. Dit heeft zijn nut, maar bij een effectief toezicht gaat dit samen met een psychologisch, menselijk contract met de jongvolwassene.

De verbintenis tussen jongvolwassene en (jeugd)reclasseerder heeft de volgende kenmerken:

- *Motiverend, hoopgevend*

Een effectieve werkaliantie versterkt de motivatie van de jongvolwassene om zich in te blijven zetten voor het opbouwen van een toekomst met perspectief, ook en juist in momenten waarop het tegenzit. Het kan de jongvolwassene er ook toe aanzetten om de eigen overtuigingen die negatief ingekleurd zijn niet als onveranderlijk te zien en ruimte toe te laten voor nieuwe inzichten. Dit zijn niet zo maar negatieve overtuigingen, maar 'waarheden' die de jongvolwassene soms al zijn hele leven ingeprent heeft gekregen en die zijn interactieschema's sturen:

Een effectieve werkaliantie is in staat deze fundamentele overtuigingen te veranderen.

- *Bondgenootschap*

Jongvolwassenen die denken dat de (jeugd)reclasseerder in staat is hen te begeleiden, die een voldoende mate van vertrouwen hebben in de oprechte wens van de jongvolwassene om de situatie te verbeteren, boeken meer vooruitgang. En (jeugd)reclasseerders die zich gebonden voelen aan de jongvolwassene en die er iets aan gelegen is om hen vooruit te helpen dragen dergelijke gevoelens gemakkelijker over op hun cliënten (Krechtig, Lans, & Andreas, 2012, op basis van Horvath, 1992).

De jongvolwassene moet kunnen ervaren dat de (jeugd)reclasseerder hem belangrijk vindt en er, samen met hem, alles aan wil doen om het traject te laten slagen. De (jeugd)reclasseerder heeft daarom door alle activiteiten heen de rol van *bondgenoot*: hij is de begeleider die trouw is en vertrouwen biedt. Het bondgenootschap is gebaseerd op de uitgangspunten van de presentiebenadering (Baart, 1997, 2001): „er zijn” voor de jongvolwassene. Het gaat hierbij niet om een rijtje tips en tools, maar om de houding waarmee de (jeugd)reclasseerder de jongvolwassene tegemoet treedt. Vanaf de eerste dag zet hij deze presentie in. Daarnaast gaat het om een praktische insteek: de (jeugd)reclasseerder laat de jongvolwassene zien dat hij de handen uit de mouwen steekt. Veel jongvolwassenen zijn *therapie-moe*. Ze hebben al een hele geschiedenis van hulpverlening achter de rug en hebben behoefte aan hulp bij praktische zaken. Ook langs die weg laat de (jeugd)reclasseerder zien dat hij een bondgenoot is.

6.1.3 Doel- en taakgerichtheid

Uit onderzoek naar kenmerken van een effectieve werkaliantie blijkt ook dat zij doelgericht en taakgericht zijn. De jongvolwassene wordt daarbij betrokken (Horvath, 1992 in Krechtig, Lans, & Andreas, 2012). Er wordt niet alleen overeenstemming bereikt over doelen en activiteiten, zij blijven ook steeds 'in the picture' als tijdens de begeleiding. De werkaliantie is vanuit de optiek van ontwikkelingstaken en levensdoelen *steeds gericht* op gedragsverandering (vaardigheden) van de jongvolwassene en een omgeving die actief in de jongvolwassene investeert.

6.1.4 Het machtsverschil staat verandering niet (meer) in de weg

- *Hybride of 'dual' werken*

Skeem (2007) en Menger (2009) stellen vast dat de werkaliantie in een gedwongen kader heel anders is dan in een vrijwillig kader. Er is sprake van een onvermijdelijke machtsongelijkheid tussen (jeugd)reclasseerder en jongvolwassene. Jongvolwassenen die gedwongen worden mee te doen

aan de begeleiding door de (jeugd)reclassering kiezen daar doorgaans niet zelf voor. De rechter vindt ingrijpen noodzakelijk, maar de jongvolwassene heeft niet om deze begeleiding gevraagd. Hij moet werken aan doelen die hij met anderen – waaronder de (jeugd)reclasseerder – moet afspreken (en soms nooit zal accepteren) en hij moet meedoen aan activiteiten die hij vaak niet zelf kan kiezen (en soms blijft afwijzen). Choy, Pont en Doreleijers (2003) noemen gedwongen hulpverlening ‘paradoxaal’: “gij zult hulp ontvangen is een gebod, maar hulp vragen moet uit jezelf komen”.

Om toch tot begeleiding te komen is controle onmisbaar, anders gebeurt er waarschijnlijk bitter weinig. De (jeugd)reclasseerder moet regels stellen, monitoren, en desnoods ingrijpen. Andersom zal controle zonder begeleiding meestal niet leiden tot verbetering (tenzij de jongvolwassene helemaal op eigen houtje zijn gedrag verandert). Controle zonder begeleiding is wel mogelijk, maar is doorgaans zinloos. Controle en begeleiding zijn daarom in een gedwongen kader van elkaar afhankelijk.

De (jeugd)reclasseerder heeft dus een dubbele rol: een begeleidende en een controlerende of “surveillerende” rol. Dit wordt ook *hybride* of *duaal* werken genoemd (Menger & Hermanns 2009, Hermanns & van der Laan 2002). Het effectief combineren van beide rollen is doorslaggevend voor het bereiken van positieve resultaten (Drake, Wallach, Alverson, & Mueser, 2002). Toezicht is alleen in staat recidive terug te dringen als controle en begeleiding worden gecombineerd en de nadruk niet teveel op controle ligt (zie o.a. Poort, 2008). De Kogel en Nagtegaal (2008) voegen hieraan dat óók de combinatie van controle en begeleiding niet effectief is, *tenzij* dit wordt gecombineerd met behandeling en rehabilitatie.

(Jeugd)reclasseerders, vooral de beginnende, krijgen soms het verwijt te controlerend te zijn. Dit is een oneerlijk verwijt: regels en voorschriften kunnen veel helderder worden beschreven dan begeleiding. Controle hangt bovendien samen met het strafrechtsproces, dat strak is geregeld waardoor ook het proces van de begeleiding daar ‘in moet passen’. Dat is ook de valkuil: de (jeugd)reclasseerder kan zich makkelijk achter controle verschuilen (‘zo zijn de regels’), waardoor hij het gesprek bemoeilijkt over de moeite die een jongvolwassene kan hebben met het volgen van regels en de mogelijkheden om daar wat aan te doen. Begeleiding is ingewikkelder, is vaak minder concreet beschreven, en ook het adviesrapport geeft vaak weinig houvast om de begeleiding precies in te vullen. De professionele ruimte van begeleiding is veel groter. Het gaat bij begeleiding vaak om “durven handelen zonder vaste grond onder de voeten; dat wil zeggen, het gaat om moed en vertrouwen” (Nap, 2012, p.23).

- *Verheldering*

In een effectieve werkalliantie is zichtbaar, dat de jongvolwassene precies weet hoe de machtsverdeling is geregeld. De jongvolwassene weet wat de (jeugd)reclasseerder wel bepaalt, en waar hij geen zeggenschap over heeft. De jongvolwassene weet ook dat het *gebruiken* van die macht, in de vorm van controle/monitoren en eventueel ook handhaven/ingrijpen, *integraal onderdelen* zijn van de begeleiding. Om de brug naar volwassenheid te slaan is controle onderdeel van het pact. Controle staat niet buiten het pact, maar wordt expliciet uitgelegd als noodzakelijk middel voor zowel de veiligheid in de samenleving als de gedragsverandering van de jongvolwassene. De (jeugd)reclasseerder legt dit uit. Hij verheldert de rollen en bespreekt de moeite en eventueel het gevoel van onrecht dat de jongvolwassene met deze machtsongelijkheid ervaart. Hij stelt het gedwongen kader niet ter discussie, maar brengt dit in discussie door de jongvolwassene uit te nodigen openlijk over de gezagsrelatie in gesprek te gaan: “Dit is een gegeven, dit is mijn opdracht, en ik nodig je uit om te overleggen hoe we dit gaan invullen.” De (jeugd)reclasseerder die dat niet doet – en daardoor de controle te pas en te onpas tevoorschijn moet halen als het tegenzit – wordt door de jongvolwassene niet serieus genomen.

In het volgende hoofdstuk geven we specifieke aanwijzingen voor één aspect van controle: het handhaven van de voorwaarden en gemaakte afspraken met de jongvolwassene, en de dilemma's die de (jeugd)reclasseerders daarbij kunnen ervaren. Ook gaan we in Hoofdstuk 7 in op de mogelijkheden en grenzen bij het outreachend werken met jongvolwassenen (waarbij de (jeugd)reclasseerder een extra inzet pleegt om tot een werkalliantie te komen).

6.2 Middelen voor het versterken van de werkalliantie

6.2.1 Een band kweken

We noemen de volgende middelen, die er toe leiden dat de (jeugd)reclasseerder door de jongvolwassene wordt ervaren als een bondgenoot (Hadders, 2007; Heemskerk & Vogelvang 2011; Regenmortel, 2009):

- *Begrip tonen*

Onbevooroordeeld aandacht hebben voor de manier waarop de jongvolwassene zijn gedachten, ervaringen en overtuigingen uit en beschrijft en deze eventueel verduidelijken waar hij er zelf geen woorden aan kan geven of helderheid in kan brengen.

- *Luisteren*

De jongvolwassene uitnodigen informatie over zichzelf los te laten. Het narratief van de jongvolwassene, zijn verhaal, wordt door de (jeugd)reclasseerder het best ontsloten in een rol als bondgenoot. Luisteren betekent niet: ondervragen. Een voorbeeld uit de pedagogiek om dit te verhelderen. "Toezicht door de ouders" wordt vaak genoemd als belangrijk element in de opvoeding. Onderzoek laat zien dat dit niet klopt (Stattin & Kerr, 2000). Het gaat er uiteraard om dat ouders weten wat hun kind doet, maar dat lukt het best als het kind op eigen initiatief aan de ouders vertelt wat hij doet. Het gaat om zicht, in plaats van toezicht. Kinderen, adolescenten en jongvolwassenen die door hun ouders voortdurend worden gecontroleerd, dus "onder toezicht staan", ontwikkelen juist vermijdingsgedrag. Dit gaat samen met gebrek aan vertrouwen en weinig warmte bij de ouders. Het gaat dus niet om toezicht, maar om het versterken van vertrouwen om te vertellen. (jeugd)reclasseerder die de jongvolwassene ondervragen of overhoren doen hetzelfde. Zij nodigen de jongvolwassene niet uit om te vertellen, maar zorgen voor vermijdingsgedrag en een onveilig gevoel. Zij luisteren niet, maar volgen hun eigen spoor. Daarom moet de (jeugd)reclasseerder het als iets heel bijzonders opvatten (en benoemen) wanneer een jongvolwassene zaken uit zijn eigen leven opbiecht of openbaart. Voor de zowel de begeleiding als controle is dat zeer waardevol.

- *Liefdevolle confrontatie*

Dit is: vanuit een begrijpende houding benoemen waar de grenzen liggen en wat écht niet kan. Anders gezegd: het controlededeel in de hybride relatie vult de (jeugd)reclasseerder vooral in zijn de rol als bondgenoot in. Er is geen aparte rol als 'controleur' of 'handhaver' vereist. Als basishouding zien we een 'no-nonsense' (jeugd)reclasseerder, een 'stevig persoon', die de leiding duidelijk in handen heeft, een 'opvoeder met tanden'. De (jeugd)reclasseerder is de baas, maar nodigt de jongvolwassene altijd uit tot overleg. De inzet van motiverende gespreksvoering valt hier ook onder.

- *Zelfontsluiting*

De (jeugd)reclasseerder laat zichzelf zien als mens: hij deelt zijn eigen gedachten, ervaringen, overtuigingen met de jongvolwassene, uiteraard voor zover dit de werkrelatie ten goede komt. Een belangrijk punt is, dat de (jeugd)reclasseerder de jongvolwassene laat weten dat hij het in een vergelijkbare situatie ook wel eens moeilijk heeft gehad. Hij kan daarbij ook aangeven hoe hij de situatie heeft opgelost (rolmodel), maar dat hoeft niet altijd een goede keuze te zijn. Het kan beter zijn als de jongvolwassene zijn eigen keuzes maakt. De (jeugd)reclasseerder kan hem hierin steunen door

de verschillende mogelijkheden, met de voor- en nadelen ervan, samen door te nemen. Zelfontsluiting kan ertoe leiden dat de jongvolwassene ook de (jeugd)reclasseerder in vertrouwen neemt en zijn zorgen of positieve ervaringen - die hij anders wellicht zou beschermen - met hem deelt (zie ook onder 'luisteren'). Zelfontsluiting kan zich ook uiten in enthousiasme voor iets wat de jongvolwassene heeft ondernomen en bedacht, zonder dat je hem ermee overrompelt of onmiddellijk plannen gaat maken. Bij jongvolwassenen die op hun hoede zijn, is rustige waardering dan beter op zijn plaats. Zelfontsluiting betekent niet alleen maar oprecht, eerlijk en aardig zijn. Soms kan het nodig zijn om - heel congruent - confronterend te zijn en als het moet, zonder omwegen te laten weten dat echte verandering moeite en pijn kost, en veel inspanning; dat dit echt de enige manier is om een ander, delictvrij leven op te bouwen.

- *Inspireren*

De (jeugd)reclasseerder roept bij de jongvolwassene een positief gevoel over zichzelf op door te benadrukken wat goed gaat.

- *Uitdagen*

Jongvolwassenen die gewend zijn om te „vechten“ uitdagen om een verandering richting pro sociaal gedrag niet te zien als een nederlaag, maar als een overwinning „Ik daag jou uit om je verandering van gedrag en houding als een uitdaging, een gevecht te zien. Jouw succes kan een zelfoverwinning zijn.“

- *Pro sociale houding*

Trotter (2000) toonde aan (en bevestigde daarmee ook de bevindingen van *What Works*) dat toezichhouders die een duidelijk pro sociale houding hadden en goed problemen konden oplossen het meest effectief waren.

- *Gewoon leven*

Het lijkt tegenstrijdig, maar is het toch niet, een houding van „niet hulpverlening“ is noodzakelijk. Dit houdt in: op een natuurlijke manier met de jongvolwassenen omgaan, niet constant doelgericht zijn, maar ook de gewone dagelijkse dingen met hen bespreken, vanuit echte aandacht en betrokkenheid.

- *Handen uit de mouwen*

We merkten het eerder al op: Veel jongvolwassenen (denk hierbij vooral de vroege starters) zijn “therapie-moe”: ze hebben al een hele geschiedenis van hulpverlening achter de rug en hebben eerst en vooral behoefte aan hulp bij praktische zaken. Ook langs die weg laat de (jeugd)reclasseerder zien dat hij een bondgenoot is

6.2.2 Motiveren van jongvolwassenen

In 6.1 kwam ter sprake dat de (jeugd)reclasseerder rekening moet houden met jongvolwassenen die niet of sterk wisselend gemotiveerd zijn. Voor het motiveren van jongvolwassenen is de inzet van motiverende gespreksvoering nodig →⁴³. Deze werkwijze kan goed worden ingezet bij het construeren van het verhaal van de jongvolwassene (vooral het toekomstdeel, wanneer de (jeugd)reclasseerder vraagtekens kan plaatsen) en bij het onderhandelen over de doelen van het plan van aanpak.

Onderstaande zeven punten wijzen op gemotiveerde verandering door de jongvolwassene (Hanna, 2002).

43 HMJ Handreiking 5; MT §3.2 en Handreiking 9.

- 1) De jongvolwassene ervaart het gevoel dat verandering nodig is. Hij drukt verlangen uit naar verandering, hij ervaart een gevoel van urgentie.
- 2) De jongvolwassene aanvaardt de angst en spanning die bij veranderen hoort. Hij staat open om deze te ervaren, en hij wil risico's wil nemen om te veranderen.
- 3) De jongvolwassene heeft veranderingsbewustzijn. Hij is in staat om problemen te identificeren en te erkennen. Hij is in staat om gedachten en gevoelens te identificeren.
- 4) De jongvolwassene pakt problemen aan. Hij gaat de confrontatie met het probleem moedig aan. Hij houdt zijn aandacht voor het oplossen van het probleem vast.
- 5) De jongvolwassene levert een inspanning om te veranderen. Hij doet zijn huiswerk of opdrachten gretig. Hij heeft een hoog energieniveau. Hij werkt actief samen.
- 6) De jongvolwassene heeft hoop op verandering. Zij blik op de toekomst is positief. Hij staat open voor de toekomst. Hij gaat positief om met de stress van verandering, en kan daar zelfs grappen over maken of humor hierover waarderen.
- 7) De jongvolwassene krijgt sociale steun voor zijn verandering. Hij beschikt over een netwerk van vrienden en familie en hij heeft vertrouwen in zijn relaties.

Wanneer de jongvolwassene aan alle 7 punten redelijk tot goed aandacht schenkt, kan de (jeugd)reclasseerder vertrouwen hebben. Is dat niet het geval, dan kiest de (jeugd)reclasseerder uit onderstaande twee aanwijzingen:

- Redelijke motivatie: Sommige punten zijn ook op de jongvolwassene van toepassing, maar andere niet. Focus op de punten die slecht uit de bus komen.
- Geen motivatie: Geen of slechts enkele punten zijn van toepassing. De jongvolwassene moet eerst leren de jongvolwassene wat verandering betekent, wat het is om te veranderen.

Bovenstaande gaat in op de *interne* motivatie (ik doe dit omdat ik het zelf wil). Het organiseren van *externe* motivatie (ik doe dit omdat het moet) is in de (jeugd)reclassering aan de orde van de dag. De begeleiding is verplicht, de jongvolwassene moet zijn afspraken nakomen. (Jeugd)reclasseerders, en ook wetenschappers, geven aan dat jongvolwassene meer dan de meeste volwassen cliënten veel structuur nodig hebben om tot verandering, ontwikkeling te komen. Er is alle reden om een opgelegde structuur aan te bieden. Deze structuur mag echter nooit bestaan uit alleen maar verplichte gesprekscontacten of controles, met het oog op de risico's. Deze eenzijdige structuur leidt tot gehoorzaam gedrag of juist rebellie, en niet tot gedragsverandering. Er moet naast de structuur die de risico's beheerst altijd een structuur zijn die de jongvolwassene extern motiveert om nieuwe vaardigheden te leren, om *zelfeffectiviteit* te ervaren en *van waarde* te zijn. Dit betekent vooral dat de dagbesteding waar de jongvolwassene verplicht heen moet (werkervaringsplaatsen, opleiding, dagopvang), door de (jeugd)reclasseerder *geselecteerd* moet worden op basis van het verhaal (narratief, levensdoelen) van de jongvolwassene en zijn competenties, en ook *gecontroleerd* moeten worden op deze aspecten.

6.2.3 Doel- en taakgericht aan nieuw gedrag werken

In Hoofdstuk 1 staat beschreven dat veel (jeugd)reclasseerders moeite hebben om vanuit de ontwikkelde werkaliantie *door te pakken* naar daadwerkelijke gedragsverandering. Dit is één van de grote professionele uitdagingen in het reclasseren van jongvolwassenen.

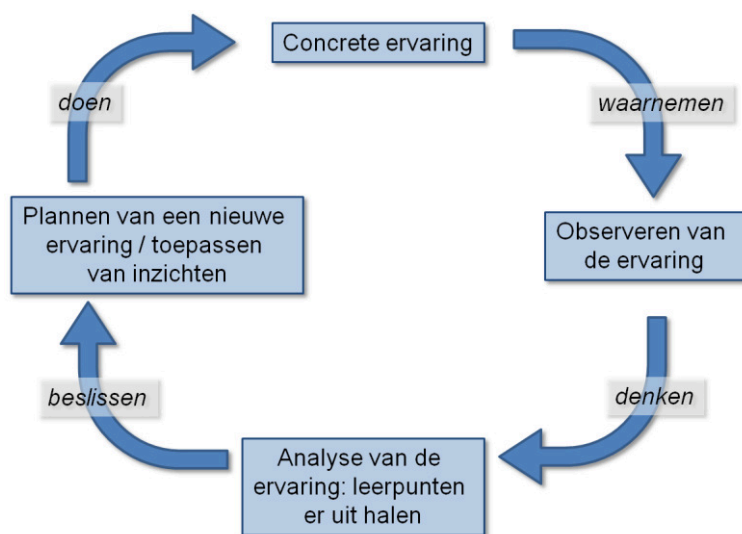
Uiteindelijk is ander gedrag van de jongvolwassene de maat (en niet: beloftes, toezeggingen of de jongvolwassene voortdurend uit de wind houden).

Voor fundamentele gedragsverandering zijn nodig: het vergroten van zelfeffectiviteit en het gevoel de moeite waard te zijn. Dit kan alleen worden bereikt als de jongvolwassene er daadwerkelijk toe gebracht wordt ander gedrag te laten zien. In deze § geven we daar twee typen aanwijzingen voor: werken met de Kolb-leercyclus en de inzet van situationeel leidinggeven.

6.2.3.1 De Kolb-leercyclus

De eerste aanwijzing voor het 'doorpakken' is het consequent werken met een *complete leercyclus*. Effectieve werkallianties zijn altijd *doel- en taakgericht*. Dit betekent dat de contacten in het teken staan van de doelen in het plan van aanpak, en daarbinnen op de afgesproken activiteiten. Natuurlijk hoeft het daar niet de hele tijd over te gaan. In de contacten gaat het ook om *smalltalk*, en het praten over de voorwaarden. Maar uiteindelijk moet de aandacht in de gesprekscontacten steeds weer terugkeren naar planvorming en uiteindelijk *nieuw gedrag*. Ook voordat het eerste nieuwe gedrag wordt geoefend is bij planvorming de werkalliantie al doel- en taakgericht. Als de (jeugd)reclasseerder vanaf de eerste dag op deze manier werkt, raakt de jongvolwassene er aan gewend dat er na een moment van luisteren, reflecteren en overleggen altijd een moment van *actie* komt.

De (jeugd)reclasseerder dus werkt steeds toe naar daadwerkelijk handelen, samen, of door de jongvolwassene alleen, vanaf het eerste contact. En elk moment van actie wordt gebruikt om terug te kijken en opnieuw te plannen. De Kolb-leercyclus is daarbij behulpzaam.

De cyclus laat zien dat voor het leren van nieuw gedrag, nieuwe vaardigheden, *altijd* vier stappen nodig zijn. Alleen maar actief uitproberen (doen) of kijken (waarnemen) is niet genoeg. De jongvolwassene moet ook anders leren denken en beslissen.

- *Waarnemen*
De jongvolwassene moet worden begeleid om *waar te nemen* wat hij doet en ook om de ervaring samen met de (jeugd)reclasseerder te

observeren (achteraf nog eens na te lopen). De jongvolwassene moet daarbij worden geholpen om uit te spreken dat er een verschil is tussen wat hij nu doet en *vindt* dat hij zou moeten kunnen. Dat leidt tot leerpunten.

- *Denken*

Om op basis van het waarnemen leerpunten te formuleren is *denken/reflectie* nodig van de jongvolwassene. Daarbij kan de (jeugd)reclasseerder de jongvolwassene herinneren aan zijn verhaal, zijn (levens)doelen en ontwikkelingstaken. Verderop in de begeleiding kan de (jeugd)reclasseerder ook terugkomen op het plan van aanpak. In deze analyse stapt de (jeugd)reclasseerder met de jongvolwassene over op een nieuwe ervaring, op *toepassen* van inzichten, op *actie*. De (jeugd)reclasseerder overlegt met de jongvolwassene over mogelijkheden om het verschil op te lossen: hoe kan het anders, beter?

- *Beslissen*

Er komen *beslissingen*, conclusies in beeld: bestaande doelen en interventies die de competentie vergroten, of aanpassingen hierin. Wanneer het lastig is voor de jongvolwassene om dit te bedenken (door stress, of door een *beperking*), dan neemt de (jeugd)reclasseerder hier het initiatief. Ook wanneer er risico's zijn aan het actief experimenteren (wat *toch nodig* is) en de controle niet kan verslappen, neemt de (jeugd)reclasseerder hier de leiding.

- *Doen*

Daarna volgt het *doen*, het actief experimenteren, nieuwe concrete ervaringen opdoen. De cyclus loopt steeds door, en bevat *altijd* het concreet oefenen van gedrag. De (jeugd)reclasseerder komt steeds weer uit op actief experimenteren. Hij *pakt door* met de jongvolwassene en laat vervolgens de cyclus niet meer los. Na het doen volgt meteen weer het waarnemen: wat waren je concrete ervaringen?

Rolmodel zijn. Ook de (jeugd)reclasseerder zelf is onderdeel van een Kolb-leercyclus. Hij wordt immers door de jongvolwassene *waargenomen*. De (jeugd)reclasseerder kan dit benutten door een rolmodel te zijn. Hij laat in houding, gedrag, uiterlijk en taalgebruik zien wat er nodig is om in de sociale omgeving geaccepteerd te worden en invloed uit te oefenen. Dit leidt tot *denken* van de jongvolwassene, en eventueel een zelf ingezet proces van *beslissen* en (het ook) *doen*.
De (jeugd)reclasseerder is het meest effectief als rolmodel door in de eerste plaats geen *superheld* te zijn die alles voor elkaar krijgt, maar juist de meer menselijke kant te tonen: ik kan ook niet alles, ik weet ook niet alles, maar ik zorg er met hulp van anderen, met een stapsgewijze aanpak en met doorzetten voor dat ik bereik wat ik wil. In de tweede plaats is hij als rolmodel veel effectiever als hij zijn eigen denken en beslissingen *hardop* met de jongvolwassene deelt.

6.2.3.2 Situationeel leidinggeven

De tweede aanwijzing voor het 'doorpakken' (doel- en taakgericht blijven) betreft de inzet van *technieken op maat* om andere, nieuwe vaardigheden aan te leren. Het gaat hier om het situationeel leidinggeven →⁴⁴.

De Kolb-leercyclus kan op diverse momenten haperen, niet soepel overgaan naar een volgende stap. Dat gebeurt als de jongvolwassene niet goed weet of twijfelt hoe hij actief moet experimenteren (doen), hoe hij moet waarnemen, hoe hij moet nadenken over zijn gedrag (achteraf beoordelen), en hoe hij moet beslissen tot nieuw gedrag, nieuwe leerpunten. Hij heeft daar steun bij nodig. Elk van die haperingen kan er toe leiden dat de (jeugd)reclasseerder niet toekomt aan doen, aan het leren van nieuw gedrag met de jongvolwassene. Op dat moment moet de (jeugd)reclasseerder een keuze maken voor een specifieke gesprekstechniek: situationeel leidinggeven.

In de handreiking situationeel leidinggeven van de jeugdreclassering wordt deze werkwijze uitgebreid behandeld. Afhankelijk van de beschikbare vaardigheid en beschikbare motivatie van de jongvolwassene kiest de (jeugd)reclasseerder een bijpassende communicatiestijl uit vier mogelijkheden: 1) instrueren / corrigeren, 2) motiveren / overtuigen, 3) coachen of 4) delegeren. Door deze specifieke keuze blijft het leren en doorontwikkelen van nieuw gedrag steeds in beeld en qua

⁴⁴ HMJ Handreiking 4, zie ook MT 4.1. Hierin worden de technieken uitgebreid behandeld.

niveau passend bij de ontwikkeling van de jongvolwassene. Daardoor helpt situationeel leidinggeven de Kolb-leercyclus op gang te houden.

Om een keuze te maken uit een van de vier technieken (voor een bepaald onderwerp of doel in het plan van aanpak), gaat de (jeugd)reclasseerder steeds het volgende na:

- Is de jongvolwassene in staat en ook bereid om te waarnemen, reflecteren / denken, beslissen en actief uitproberen van gedrag dat voor zijn ontwikkeling belangrijk is?
- Er zijn aan vaardigheden drie lagen verbonden (zie Hoofdstuk 3): een technische, relationele, en authentieke laag. Heeft de (jeugd)reclasseerder met de jongvolwassene voldoende aandacht besteed aan alle lagen? Is bijvoorbeeld gekeken naar de interactieschema's van de jongvolwassene?
- Is er gebrek aan steun of veel stress vanuit het gezin, de familie of vriendenkring? Krijgt de jongvolwassene vanuit zijn systeem eigenlijk wel de toestemming om zich te ontwikkelen? Let hier bijvoorbeeld op zondebokgedrag of zorgtaken van de jongvolwassene. →⁴⁵ Wanneer dit aan de orde is, is er naast het leren van ander gedrag ook verandering in het systeem nodig.
- Heeft de jongvolwassene vooral tekort aan hoop, aan vertrouwen? Is er niet genoeg veiligheid. De (jeugd)reclasseerder moet zich dan eerst bezinnen op zijn rol: hij is naast trainer ook bondgenoot en in die zin een jeugdbeschermer.
- Welke stijl in het contact hanteert de (jeugd)reclasseerder zelf? Zijn er weerstanden of dilemma's bij de (jeugd)reclasseerder in termen van "ik mag (niet) ... ", "ik moet (niet)..." of "ik wil (niet) ... " waardoor de vrijheid ontbreekt om het eens anders aan te pakken? Ligt daardoor de nadruk teveel op controle, ontbreekt de speelsheid? Of is er juist meer structuur nodig? Beschikt de (jeugd)reclasseerder over voldoende kennis? Krijgt hij voldoende ondersteuning van collega's en uit de organisatie?

De (jeugd)reclasseerder ondersteunt de jongvolwassene bij het aanleren van praktische, cognitieve en sociaal-emotionele vaardigheden, tijdens geplande én ongeplande leermomenten →⁴⁶. Een ongepland leermoment ontstaat bijvoorbeeld doordat de jongvolwassene onverwacht kan gaan solliciteren en niet weet hoe hij zich hierop moet voorbereiden. Omdat ongeplande leermomenten zich voortdurend aandienen, is het zaak om altijd alert te zijn op het creëren of gebruik maken van deze momenten als leersituaties. Hoe meer de training aansluit bij het dagelijkse leven, des te beter zal de vaardigheid beklijven. In de training kan de (jeugd)reclasseerder een aantal algemene competentiegerichte strategieën inzetten. Zie hiervoor Bijlage 1.

In de loop van de begeleiding kan de rol van de (jeugd)reclasseerder voor een of meer thema's opschuiven naar die van coach: de jongvolwassene gaat steeds meer zelf sturing geven aan zijn ontwikkeling, binnen zijn mogelijkheden. De (jeugd)reclasseerder kan dezelfde volgorde aanhouden als bij het trainen van vaardigheden, maar doet minder voor en geeft de jongvolwassene meer ruimte om te laten zien wat hij weet en kan. Beide rollen - trainer en coach - lopen in de praktijk wel enigszins door elkaar heen: waar de jongvolwassene wel competent is, maar niet voldoende gemotiveerd kan de (jeugd)reclasseerder een coachende rol aannemen; op punten waar het toch schort aan taakvaardigheid, kan hij als trainer optreden. Ook geeft de jongvolwassene bij een coachende rol vaker zelf de gespreksthema's aan, of hij komt met eigen vragen.

45 HMJ Handreiking 18 (Systemisch Werken en Ouderbegeleiding).

46 HMJ 5.3.1 en Handreiking 11; MT 4.1, 4.2, Bijlagen 5, 12, 13 en 15.

6.2.4 De betrokkenheid van ouders en familie intensiveren

Het ontwikkelen en versterken van de werkaliantie vraagt ook om interventies in de omgeving van de jongvolwassene. In Hoofdstuk 4 (diagnostiek) is al besproken hoe aan samenwerking met de ouders van de jongvolwassene kan worden gewerkt als het contact pas net tot stand is gekomen. Hoe verder? Hoe moet de (jeugd)reclasseerder zich bijvoorbeeld opstellen wanneer de ouders alle medewerking toezeggen, maar de jongvolwassene niet wil meewerken? Of: de ouders beschimpen de jongvolwassene voortdurend over zijn delictgedrag, klagen over de steun die zij nooit hebben gehad van instanties, en zetten zich 'daarom' ook niet in om de situatie te verbeteren. Dit soort opstellingen kunnen sterke invloed hebben op de vier criteria voor een effectieve werkaliantie. Hoe verder?

Het delictgedrag biedt de (jeugd)reclasseerder een kans dit patroon te doorbreken. Dit gaat als volgt:

De (jeugd)reclasseerder positioneert zich als iemand die het delictgedrag niet tolereert, en ook niet andere problemen die de toekomst (maatschappelijke participatie, bereiken van levensdoelen) op het spel zetten. Daar moet echt iets aan gebeuren. De jongvolwassene moet kiezen voor zijn toekomst. Tegelijk betreft hij de jongvolwassene en het gezin op emotioneel niveau bij de begeleiding, door te benoemen welke gevolgen het delictgedrag heeft (gehad) op het gezinssysteem. Hij roept de emoties op, of erkent de emoties van schuld, boosheid, zich in de steek gelaten voelen, het gebrek aan vertrouwen, en de extra praktische druk die het justitiesysteem op het gezin heeft gelegd (bezoeken, afspraken, formulieren...). De start van de maatregel geeft de (jeugd)reclasseerder hiervoor aanknopingspunten⁴⁷. De volgende voorbeelden laten dit zien:

- De ouders geven aan dat ze zagen dat het slecht ging maar er werd niets gedaan: nu kan er worden doorgepakt.
- De ouders vinden het goed dat hun zoon/dochter nu duidelijk wordt aangesproken. De jongvolwassene vindt het fijn dat er ook met hem/haar gepraat wordt, maar baalt soms dat er meer doorgepakt gaat worden.
- Als de maatregel is uitgesproken kunnen de ouders zich gepasseerd voelen nu er "na 15 jaar iemand komt". De jongvolwassene vindt het fijn dat ook met ouders gepraat wordt en dat zij ook dingen moeten gaan doen.

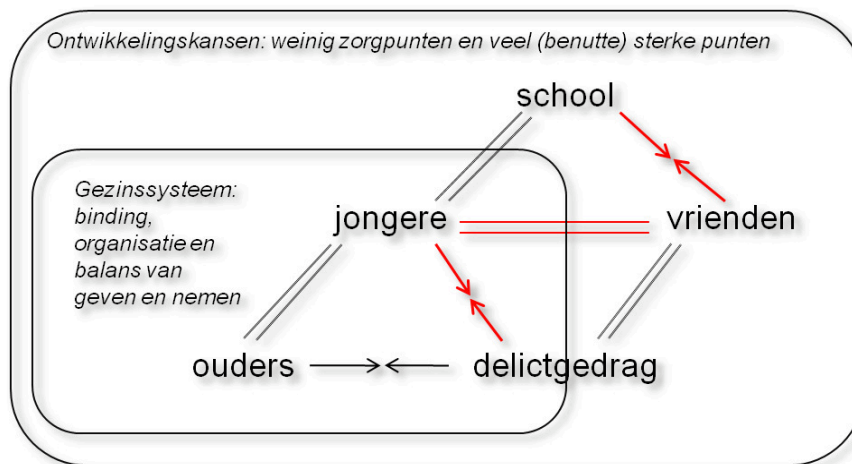
De (jeugd)reclasseerder verbindt de emotionele betrokkenheid aan oplossingen: aan het samen werken aan onderlinge verbondenheid, aan structuur en regels, aan onderling betrouwbaar zijn, aan nieuwe opvoedingsvaardigheden en – als dat voor de jongvolwassene nodig is – ook een specifieke gedragstraining of behandeling →⁴⁸. Dan ontstaan er mogelijkheden voor doorgroei naar de situatie als afgebeeld in Figuur 9.

In deze figuur is te zien dat de jongvolwassene het delictgedrag afwijst, samen met de ouders. Deze afwijzing is resultaat van het gaandeweg opheffen van ontwikkelingsbedreigingen (pathologie, stress) en het oppakken van ontwikkelingstaken. Voor deze doorgroei kan ook zijn vereist dat de jongvolwassene elders gaat wonen. In dat geval is het cruciaal dat de oorspronkelijke tegenstelling tussen jongvolwassene en ouders als gevolg van het delictgedrag al geen rol meer speelt op het moment van de verhuizing van de jongvolwassene, en dus ook later niet bij het thuis bezoeken van de ouders door de jongvolwassene.

47 Aangereikt door de WSG.

48 De Handreiking systemisch werken en ouderbegeleiding (HMJ) biedt hiervoor aanwijzingen.

De afbeelding laat ook zien dat de relatie met (deviante) vrienden door de afwijzing van het delict (en van opleiding of werk) op het spel komt te staan. Deze relaties zijn nu niet meer in evenwicht. Choy, Pont en Doreleijers (2006) stellen dat er een doorbraak kan ontstaan (nieuw evenwicht) als de jongvolwassene *in het bijzijn* van de ouders en/of (jeugd)reclasseerder tegen zijn vrienden zegt dat hij

Figuur 9. Stabiele verhoudingen die delictgedrag tegengaan

geen delicten meer zal plegen en ook zijn school wil afmaken. Er kan dan een nieuwe situatie ontstaan (niet afgebeeld) waarin andere, nieuwe vrienden het delictgedrag eveneens afwijzen en opleiding of werk positief waarderen. De (jeugd)reclasseerder helpt de jongvolwassene met zijn zoektocht naar deze andere vrienden.

Als hun liefde er nog is, dan moeten ook de ouders aan het werk. De jongvolwassene moet van de bank af, en de ouders moeten daar hulp bij krijgen. De methode van Geweldloos Verzet is daarbij geschikt, omdat deze is ontworpen voor gezinnen met adolescenten en jongvolwassenen die typisch recalcitrant, weigerachtig, arrogant en machtsbelust gedrag vertonen. Adolescenten en jongvolwassenen houden van macht, en hoe meer een ouder met hen onderhandelt en nog meer onderhandelt, hoe meer macht zij krijgen. Voor veel adolescenten en jongvolwassenen en ouders is onderhandelen echter een rampzalige route. De ouder moet de boodschap geven: *"Ik accepteer je als persoon en zal altijd je ouder blijven. Maar ik accepteer je gedrag niet en ik wacht net zolang tot je met een acceptabele oplossing komt. Ik beantwoord jouw geweld niet met geweld, maar met wachten op jouw voorstel"*. Het appel op de ouders zit dus niet in de regeltjes in huis, maar in de liefdessfeer; de ouder laat merken hoe het hem of haar aangrijpt dat de jongvolwassene dit doet. Dat vergroot zijn schuldgevoel. Er zijn jongvolwassenen die niet meer in staat zijn schuld te voelen. Voor hen is deze werkwijze niet geschikt. Voor een uitgebreide beschrijving, zie Bijlage 4.

Naarmate jongvolwassenen richting 22, 23 jaar gaan, neemt de afstand tot de ouders vaak letterlijk toe. De jongvolwassene is bijna niet meer thuis of woont al ergens anders. De ouders krijgen dan een andere rol. Zij blijven natuurlijk de ouder maar worden ook gastheer, en de jongvolwassene wordt ook een bezoeker. Deze rol betekent vaak dat de ouders aardiger worden, en een meer gelijkwaardig gesprek aangaan. Dat kan grote voordelen hebben. Wanneer echter de jongvolwassene nog steeds delicten pleegt en wellicht ook kwetsbaar is, blijven de ouders zich zorgen maken. Ze kunnen de rol van gastheer niet op zich nemen, dat heeft iets absurds. Zij moeten nog opvoeder zijn, zij willen de jongvolwassene aanspreken. Hun keuze is elke keer: *"Nemen we hem vanavond toch maar weer in huis of laten we hem onder de brug liggen?" "Blijven we thuis of zoeken we hem op in de JJI?"*. Ook hier ligt het antwoord niet in de regeltjes, maar in geweldloos verzet: de jongvolwassene mag in huis (en de ouder mag voorwaarden stellen), en de ouders laten zien hoe hen dit alles aangrijpt. Zij gaan naar de JJI, en doen hetzelfde daar ook. Het werken met Echt Recht stoelt op dezelfde gedachten en kan goed met deze benadering gecombineerd worden.

6.2.5 Systemisch werken met de bredere omgeving

De professionele omgeving en bredere sociale omgeving van de jongvolwassene kunnen zo worden 'ingericht', dat ook zij meehelpen aan *doelgericht en taakgericht* werken, dat de jongvolwassene en (jeugd)reclasseerder ook *vertrouwen* hebben in de investering van die betrokkenen, en dat het controlerende, gedwongen kader van ook die bredere omgeving met de jongvolwassene wordt besproken en door hem geaccepteerd.

De JoVo-unit van Reclassering Nederland in Den Haag formuleert de volgende aandachtspunten voor het werken met de bredere omgeving. Voor deze handreiking is de tekst iets aangepast.

- Ook school, werkgevers, wijkagent, soms ook vrienden wordt gevraagd om medewerking.
- Vrienden worden uitgenodigd bij een of meer gesprekken bij de (jeugd)reclassering.
- De (jeugd)reclasseerder gaat altijd mee naar strafzittingen. Niet alleen ter ondersteuning van de jongvolwassene maar ook om informatie te verschaffen over het verloop van het toezichttraject.
- De (jeugd)reclasseerder houdt meer contact met de werkstrafunit dan gewoonlijk, omdat bij jongvolwassene werkstraftrajecten vaker dreigen mis te gaan. Dit geldt ook voor de deelname aan gedragsinterventies. De (jeugd)reclasseerder grijpt in voor het misgaat, zodat de kans van slagen vergroot wordt. Een mislukte werkstraf of uitval uit een gedragsinterventie kan immers verstekkende gevolgen hebben voor het toezichttraject.
- De jongvolwassene wordt altijd bezocht als hij in detentie zit. Dus ook (juist) tijdens een lopend toezicht.
- De (jeugd)reclasseerder bezoekt hangplekken, pleintjes, buurthuizen. Hij bekijkt de sociale omgeving van de jongvolwassene.
- De (jeugd)reclasseerder is persoonlijk aanwezig bij overdracht en verwijzing (zie ook Hoofdstuk 8).

Bovenstaande punten laten zien dat de (jeugd)reclasseerder de jongvolwassene helpt bij het (weer) 'meedoen' in de samenleving →⁴⁹. Vaak is een inspanning nodig om een opleidingsplaats of een stageplek te verkrijgen; om een werkgever ervan te overtuigen dat deze jongvolwassene mogelijkheden heeft en een kans verdient. Hoewel dit enerzijds de taak is van de jongvolwassene zelf, ligt hier ook een duidelijke opdracht voor de (jeugd)reclasseerder. Interventies moeten immers ook gericht zijn op het opbouwen van sociaal kapitaal. De meeste jongvolwassene hebben hierbij een wegbereider nodig, een pleitbezorger. Denk hierbij aan de volgende mogelijke situaties:

- Wanneer de (jeugd)reclasseerder meedraait in een netwerkberaad, trajectberaad of casusoverleg wordt informatie uitgewisseld en worden kansen gecreëerd. Soms moet de (jeugd)reclasseerder dan pleiten voor een (extra) kans voor de jongvolwassene, voor nog een extra inspanning. Ook bij je contacten met voorzieningen en instanties bepleit hij zo nodig een kans voor de jongvolwassene.
- De (jeugd)reclasseerder doet een beroep op de omgeving (bijvoorbeeld de buurt) om de jongvolwassene een nieuwe kans te geven. Dit wordt ook wel "kwartiermaken" genoemd: de omgeving / samenleving toegankelijk maken.

49 MT 4.3, 4.6, 4.7; HMJ Handreiking 8.

- De (jeugd)reclasseerder biedt de jongvolwassene ondersteuning bij het vinden en vasthouden van een opleiding, een stageplaats, betaald werk, passende woonruimte, recreatiemogelijkheden.
- Hij helpt bij het zoeken van oplossingen bij eventuele problemen in werk, opleiding e.d. en probeert zo nodig nieuwe kansen te creëren.
- In de contacten met de ouders, broers/zussen en/of andere familie pleit hij voor het aanbieden van kansen en acceptatie van de jongvolwassene, maar ook om het helpen monitoren en controleren van de jongvolwassene. Ook de rol van pleitbezorger bevat naast begeleidende ook controlerende onderdelen.

De (jeugd)reclasseerder weet hierbij zijn idealisme in toom te houden. Hij stelt zich pragmatisch op en onderzoekt het draagvlak. Hij realiseert zich hierbij altijd dat er na deze jongvolwassene weer andere zullen komen, dat de bereidheid van de (maatschappelijke) omgeving niet te veel op het spel gezet kan worden en houdt daarom de haalbaarheid in de gaten.

6.2.6 Aansluiten op gedragsinterventies

- *Sluit aan op het verhaal buiten de interventie* →⁵⁰

Gedragsinterventies die niet op de leefwereld van de jongvolwassene aansluiten zijn, grof gesteld, voor de jongvolwassene een vervelende tijdverspilling. Door de tegenzin die wordt opgeroepen door leerinhoud die niet aansluit kunnen jongvolwassene de sfeer (samen) verpesten en uiteindelijk veel te weinig van de interventie opsteken. Daarmee komt ook de werkalliantie met de (jeugd)reclasseerder in gevaar en in het verlengde daarvan het zich houden aan voorwaarden en afspraken. Dit is een voorbeeld van het responsiviteitsbeginsel.

Het is echter een gegeven dat de meeste inhoud van gedragsinterventies vastligt. Als ‘tegenwicht’ biedt de narratieve benadering perspectief, vooral voor cognitief georiënteerde gedragsinterventies. Bruner (1986) stelt dat de cognitieve revolutie in de psychologie is voltooid. De menselijke geest kan sinds die revolutie ook als informatieprocessor worden opgevat, en dit heeft tot veel waardevolle inzichten geleid die ook in allerlei gedragsinterventies zijn vertaald. Bruner adviseert nu – als volgende revolutie - aandacht te schenken aan de *vorm en kleur* van die informatie, de betekenissen, de verhalen, de eigen taal en de eigen cultuur. In de cognitieve gedragsinterventies die door de (jeugd)reclassering worden aangeboden⁵¹ is een dergelijke ‘processor’ benadering ook zichtbaar. Een punt van kritiek op deze benadering, ook van (jeugd)reclasseerders, is dat de ‘*life-likeness*’ ontbreekt, de levensechtheid van de oefeningen schiet tekort. Bruner pleit voor meer gebruik van verhalen.

Voor de gedragsinterventies betekent dit, dat de (jeugd)reclasseerder de jongvolwassene moet *overtuigen* met een verhaal over de relevantie van de interventie voor zijn dagelijkse wereld. Het is vanuit deze optiek bijvoorbeeld van belang niet te spreken over ‘denkfouten’, maar over ‘keuzes in je zelfgemaakte verhaal’. In de optiek van de jongvolwassene is immers helemaal geen sprake van denkfouten (‘fout’ is een moreel oordeel), maar van een verhaallijn die momenteel (niet zonder reden) de voorkeur heeft. Het verhaal kan echter ook door de jongvolwassene veranderd worden: “Het past in jouw verhaal om problemen zo op te lossen, maar een ander verhaal is mogelijk. Het boek is nooit dicht. De automatische piloot in je brein, die kun jij op de schietsstoel zetten.”

50 MT 4.2 en Bijlage 15; HMJ Handreiking 14.

51 CoVa, CoVa Plus, ART, So Cool, TACT, Tools4U, Respect Limits en Stay-a-Way.

- *Vervlecht de werkzaamheden van de trainer/behandelaar en de (jeugd)reclasseerder*

Tenslotte is het belangrijk om te weten dat bij alle (voorlopig) erkende gedragsinterventies handleidingen horen, waarin in een verplicht hoofdstuk staat beschreven hoe de trainer van de gedragsinterventie en de (jeugd)reclasseerder voor, tijdens en bij de eindevaluatie contact moeten houden. Zo kunnen de ervaringen, reflecties, plannen en oefeningen in de training, de begeleiding en het 'echte leven' worden *vervlochten*. Er ontstaat een Kolb-leercyclus (zie §6.2.3). De (jeugd)reclasseerder moet daarom de trainer erop aanspreken als dit contact niet wordt gelegd. Zelf moet hij het betreffende hoofdstuk uit de handleiding kennen, voor hij een jongvolwassene verwijst, en steeds contact zoeken om (vanuit de Kolb-leercyclus) de ervaringen, overwegingen, plannen en concreet oefenen met de trainer te bespreken. De trainers van gedragsinterventies hebben (soms veel, soms wat minder) mogelijkheden om deze voorbeelden bijvoorbeeld tijdens discussies als nieuwe voorbeelden te benutten. De jongvolwassene bemerkt dat de (jeugd)reclasseerder en trainer op dezelfde zender staan afgestemd, en dat zijn ervaringen het waard zijn om in de groep te worden behandeld als leermateriaal. Ook dit is een ervaring van *de moeite* waard zijn: wat jij meemaakt, is van belang voor iedereen.

7 Het combineren van handhaven en tegemoetkomen bij jongvolwassenen

7.1 Inleiding: een onmogelijke combinatie?

Er zijn twee bijzondere aspecten van begeleiding en controle die bij jongvolwassenen extra aandacht vragen: tegemoetkomen (outreaching werken) bij het begeleiden, en handhaven bij het controleren.

De (jeugd)reclasseerder moet bij het werken met jongvolwassenen veel structuur aanbrengen in het contact, maar ook de nodige speelsheid inbrengen en tolerantie opbrengen. Deze ingewikkelde combinatie komt voort uit het feit dat jongvolwassenen nog niet volledig zijn ontwikkeld.

Omdat de jongvolwassene nog in ontwikkeling is, moet (jeugd)reclasseerder een beschermende en outreachende, tegemoetkomende benadering hanteren, maar tegelijkertijd moet de jongvolwassene zich wel degelijk gewoon weer aan de regels en afspraken houden als dat is nagelaten.

Tegemoetkomen en handhaven moeten bij jongvolwassenen op maat worden gemaakt en tactvol, slim gecombineerd.

Handhaven van regels en afspraken is nodig →⁵². Dit is een werkopdracht voor de (jeugd)reclasseerder, die zijn werk immers in opdracht doet van de (kinder)rechter, het OM of de JJI/PI. Bovendien is dit een verwachting van slachtoffers en de samenleving. Juist omdat de jongvolwassene nog niet volledig is ontwikkeld moet hij er van doordrongen worden dat de (jeugd)reclasseerder de leiding heeft en bepaalt wat de regels zijn. Daarom is handhaven naast een harde eis ook een pedagogisch middel. De (jeugd)reclasseerder benoemt vanuit een begrijpende houding waar de grenzen liggen en wat écht niet kan, en hij nodigt de jongvolwassene uit om openlijk over de gezagsrelatie in gesprek te gaan.

Belangrijk: Handhaven is noodzakelijk, maar het is slechts één aspect van controle. Als integraal onderdeel van de werkaliantie is controleren namelijk breder. In de vorige § is besproken dat de (jeugd)reclasseerder vooral als *bondgenoot* de controle vormgeeft, aangevuld door aspecten van zijn rollen als *trainer/coach*. Er is daarom ook geen aparte rol als 'controleur' of 'handhaver' nodig.

Tegemoetkomen is vereist. De (jeugd)reclasseerder moet extra moeite doen, zich extra inzetten om tot een werkaliantie te komen en die in stand te houden.

Handhaven en tegemoetkomen vragen om specifieke professionaliteit van de (jeugd)reclasseerder. In dit hoofdstuk geven we aanwijzingen voor deze aspecten van het werk. Eerst gaan we in op het toezicht houden op (monitoren en handhaven) van de voorwaarden en de gemaakte afspraken, en de grenzen daarvan. We besteden bijzondere aandacht aan Elektronisch Toezicht (ET). In het tweede deel van dit hoofdstuk gaan we in op de mogelijkheden en grenzen van outreachend werken.

52 Dit hoofdstuk gaat niet in op specifieke (juridische) mogelijkheden voor het opleggen van voorwaarden en het geven van aanwijzingen. Deze mogelijkheden staan in detail beschreven in het Model Toezicht en het naslagwerk Justitiële Kaders van de reclassering, en HMJ 2.1.2 van de jeugdreclassering.

7.2 Mogelijkheden en grenzen van handhaven

7.2.1 Voorkómen van een nadruk op handhaven

Het zich houden aan voorwaarden en afspraken door de jongvolwassene begint met preventie. De (jeugd)reclasseerder zorgt er voor dat de kans zo gering mogelijk is dat de begeleiding ontspoorst. Belangrijke aanbevelingen voor het handelen zijn hier:

- Als de jongvolwassene niet reageert op de eerste schriftelijk uitnodigingen stuurt de (jeugd)reclasseerder niet nog een uitnodiging, maar hij gaat naar hem op zoek. Hij traceert hem middels dossieronderzoek →⁵³, via het Veiligheidshuis, via de politie / wijkagent, de school en de ouders / familie. Hij zoekt hem thuis of op straat op en geeft daarmee impliciet aan dat hij zich als professional zelf aan de afspraken wil houden (hij is normatief rolmodel). Ook later in de begeleiding komt de (jeugd)reclasseerder afspraken altijd stipt na.
- Ook bij een start of voorbereiding van de begeleiding in detentie zoekt de (jeugd)reclasseerder de jongvolwassene op.
- De (jeugd)reclasseerder gaat vooral bij de start van de begeleiding veel op huisbezoek (ook onverwachts). Hij spreekt ook af op andere locaties (school, werk, de Mac, voetbalveldje, instanties, in de wijk/ buurt)
- Bij het uitleggen van de controleafspraken benadrukt de (jeugd)reclasseerder het pedagogische karakter. De jongvolwassene heeft – tijdelijk – meer grenzen nodig om aan programma's mee te kunnen doen en om niet in situaties verzeild te raken die delictgedrag uitlokken. Dat is een opvoedende, beschermende taak van de (jeugd)reclasseerder, waar de jongvolwassene recht op heeft. De grenzen zijn niet bedoeld als straf. De (jeugd)reclasseerder moet dit aan de jongvolwassene uitleggen. Het is niet zijn belang om de jongvolwassene te straffen, wel om zijn ontwikkeling te ondersteunen: *"Ik doe dit niet om je pesten"*.
- Een weekschema voor jongvolwassenen die veel controle vereisen kan worden overwogen. De (jeugd)reclasseerder stelt dit op met de politie in de wijk en het Openbaar Ministerie.
- Een erg belangrijk preventief element is het *voorkomen van (het moeten repareren van) misverstanden*. De (jeugd)reclasseerder besteedt veel aandacht aan het *geven* en *begrijpen* van de juiste informatie.
 - Hij neemt de voorwaarden en (later ook) het plan van aanpak tot in detail met de jongvolwassene door. De (jeugd)reclasseerder kan een vertaling geven of (laten) maken. Het moet voor de jongvolwassene compleet duidelijk zijn wat concreet gewenst en ongewenst gedrag is. De jongvolwassene mag zich er nooit op kunnen beroepen dat hij deze informatie niet heeft gekregen of niet heeft begrepen. Het doornemen van deze informatie het plan is een vorm van instructie. Zie daartoe ook het *instructiegesprek binnen* situationeel leiding geven (Hoofdstuk 5, →⁵⁴).
 - De (jeugd)reclasseerder informeert de jongvolwassene over de gevolgen van het niet voldoen aan de verwachtingen. Hij moet goed weten welke gevolgen het voor hem zal hebben als hij zich aan de gekozen interventies onttrekt of als hij zijn afspraken met de (jeugd)reclasseerder niet nakomt. Deze gevolgen moet de jeugdreclasseerder zo concreet mogelijk beschrijven (waarschuwing - een gele kaart - alsnog vervolging,

53 HMJ 3.3.1.

54 HMJ Handreiking 4, zie ook MT 4.1.

opheffen schorsing voorlopige hechtenis, omzetting voorwaardelijke straf in een onvoorwaardelijke straf, enzovoort).

- De jeugdreclasseerder verzekert zich er van dat de jongvolwassene exact weet waar hij op welke momenten moet zijn en wat van die activiteit op dat moment het doel is. Bij LVB-jongvolwassenen is hier extra aandacht nodig. De (jeugd)reclasseerder besteedt veel aandacht aan het noteren van afspraken door de jongvolwassene. Hij adviseert de jongvolwassene een agenda te kopen of print een agenda van internet uit. Hij helpt de jongvolwassene afspraken (ook met andere instanties!) in zijn mobiel te zetten en een alarm in te stellen. Hij sms't en mailt de jongvolwassene om hem aan afspraken te herinneren. Hij plaatst die herinneringen *niet* op websites die anderen ook kunnen inzien (Facebook, Hyves), omdat dit de privacy schendt.
- Ouders, familie en andere betrokkenen in het netwerk (werkgever, mentor op de dagvoorziening, etc.) worden ingezet om de jongvolwassene te helpen herinneren aan afspraken. De (jeugd)reclasseerder geeft dus deze afspraken systematisch ook aan deze derden door.
- De (jeugd)reclasseerder kan op mogelijke uitval uit gedragsinterventies, behandeling of dagbesteding anticiperen door te letten op overgangen tijdens de begeleiding waarbij de jongvolwassene in nieuwe situaties of opnieuw in oude omgevingen moet functioneren. De jongvolwassene gaat bijvoorbeeld weer thuis wonen na detentie, gaat bij een andere ouder of pleegouder wonen, gaat voor het eerst weer werken of komt weer in contact met zijn oude vriendenkring. Deze overgangen doen een extra appèl op nieuwe vaardigheden en denkpatronen.

7.2.2 Aanpassen van gemaakte afspraken

- *Contacten*

Wanneer de begeleiding op gang is gekomen, wanneer training of behandeling eenmaal is gestart, én wanneer de jongvolwassene en de (jeugd)reclasseerder tevreden zijn over de voortgang, dan kan de tijd tussen twee contacten wat langer worden →⁵⁵. Het is zinvol om via mail of telefoon regelmatig contact te blijven houden met de jongvolwassene zelf en over de voortgang. De (jeugd)reclasseerder kan zo nodig tijdig ingrijpen.

- *Controle*

Het risico dat de jongvolwassene terugvalt in delictgedrag kan tijdens de uitvoering veranderen. De (jeugd)reclasseerder moet hierop aansluiten met versoepeling van de controle, omdat goed gedrag moet worden beloond. Dat geldt ook voor maatregelen als ET en urinecontrole, waarbij overleg met het OM nodig is.

Als het niet goed gaat met de jongvolwassene in een training of behandeling, nemen de risico's toe. Uitval is een sterke voorspeller van recidive (en kan duiden op een zwakke werkalliantie). De (jeugd)reclasseerder moet dan *eerst* het contact met de jongvolwassene intensiveren (de werkalliantie versterken), en *vervolgens* – in overleg met het OM - besluiten of ook de controle intensiever moet zijn. Dat geldt echter niet als de jongvolwassene de afgesproken (bijzondere) voorwaarden duidelijk niet nakomt. In dat geval moet de (jeugd)reclasseerder meteen overleggen met het OM.

In beide gevallen zorgt de (jeugd)reclasseerder ervoor dat de uitvoerders van de training of behandeling zich blijven inspannen, of meer gaan inspannen, en de moed niet verliezen.

55 MT 3.2; HMJ 5.3.1.

7.2.3 Omgaan met het niet nakomen van afspraken

De (jeugd)reclasseerder gaat er over het algemeen soepel mee om dat jongvolwassenen soms afspraken mist. Hij moet de afspraak natuurlijk wel inhalen, maar de procedure wordt niet (te) strak gehanteerd.

De (jeugd)reclasseerder laat het niet nakomen nooit zo maar voorbijgaan. De (jeugd)reclasseerder past het *correctiegesprek* toe als er sprake is van onmacht, en het *overtuigingsgesprek* als sprake is van onwil (zie Hoofdstuk 5). Hij doet dit in de rol van bondgenoot van de jongvolwassene, niet als bewaker. Hij mag laten zien dat het hem aan het hart gaat door binnen professionele grenzen teleurstelling, boosheid of verassing te laten zien. De (jeugd)reclasseerder stelt het OM op de hoogte van gemiste afspraken en andere 'slordigheden' in het gedrag van de jongvolwassene, ook als dat niet meteen steviger consequenties tot gevolg heeft. Het OM moet immers weten dat een traject niet zonder haperingen verloopt, waardoor het OM zich ook niet overvallen voelt als het echt misgaat en door de (jeugd)reclasseerder 'van stal' wordt gehaald om in te grijpen.

Wanneer is ingrijpen door het OM vereist? Menger en Krechtig (2004) maken onderscheid tussen afspraken die "essentieel en kaderstellend zijn voor het traject" en afspraken "waarvan het vervelend is dat de jongvolwassene ze niet nakomt en waaraan wel een consequentie moet worden verbonden, maar die niet meteen het traject in gevaar brengen". Zij geven bij dit laatste het voorbeeld dat het voor jongvolwassenen die gewend zijn laat op te staan, te zwaar kan zijn meteen vanaf de start 's morgens op tijd te komen. Dit moet dan een eerste leerdoel zijn. Menger en Krechtig adviseren eerst na te gaan of sprake is van onwil (sjoemelen, grenzen uitproberen) of onmacht (de stap is te groot). De (jeugd)reclasseerder kan ook zijn intuïties en vermoedens uiten: "Ik heb het idee dat je liegt, al kan ik dat niet bewijzen". Dit "houdt de communicatie open" en zorgt ervoor, dat de (jeugd)reclasseerder zich niet door uitsluitend zijn vermoedens laat leiden.

Het zich niet houden aan afspraken hoeft ook niet meteen te leiden tot verwijdering van de jongvolwassenen uit training (gedragsinterventies) of behandeling. De (jeugd)reclasseerder kan dit ook in constructieve zin gebruiken. Hij wijst de jongvolwassene er (in een overtuigingsgesprek of correctiegesprek) op dat het nog eens niet nakomen van afspraken ernstige consequenties kan hebben. Daarmee wijst hij hem op zijn verantwoordelijkheid. Hij mag dat alleen doen, als de jongvolwassene die verantwoordelijkheid ook aankan. De (jeugd)reclasseerder moet dus altijd bij het confronteren van de jongvolwassene met mogelijke sancties ook nagaan of de jongvolwassene de vaardigheden, motivatie en mogelijkheden hiertoe heeft: *"Wat heb je er voor nodig om je aan deze afspraak te houden? Heb jij dat al in huis, of kun je daar wat steun bij gebruiken? Van wie?"*.

Gedrag waarmee de jongvolwassene de kaders overtreedt die essentieel zijn voor het traject, moet altijd worden gemeld aan het OM. Het OM is afhankelijk van goede informatie van de (jeugd)reclasseerder. Om regels en voorwaarden consistent te kunnen toepassen, moet de informatie over de vorderingen en terugval van de jongvolwassene daarom op orde zijn. Hiervoor zijn twee argumenten: Als het OM en/of de (kinder)rechter hieraan consequenties wil verbinden, moet hij dit kunnen baseren op feiten. Ten tweede willen zij niet alleen naar het unieke gedragsmoment kijken, maar nagaan of er sprake is van een incident of een patroon. Ook daarvoor moet de informatie op orde zijn. Dit is een belangrijke verantwoordelijkheid van de (jeugd)reclasseerder.

Het is essentieel dat de (jeugd)reclasseerder alleen het gedrag van de jongvolwassene afwijst en nooit de (persoon van) jongvolwassene zelf. Dit kan voor de (jeugd)reclasseerder soms moeilijk op te brengen zijn, omdat hij veel in het contact heeft geïnvesteerd, en dan gaat het toch niet goed. Dat geldt ook voor de ouders, die al veel langer in de jongvolwassene hebben geïnvesteerd, of sinds de komst van de jeugdreclasseerder weer intensief aan het werk zijn gegaan met hun zoon of dochter. Intensivering is echter dan de enige weg om recidive te voorkomen. Wie nu opgeeft, geeft de

jongvolwassene op. En om zelf de moed niet op te geven is het eigenlijk een verplichting van de (jeugd)reclasseerder om juist dan met zijn leidinggevende of gedragswetenschapper/werkbegeleider, collega's en ketenpartners in gesprek te gaan en er niet van weg te lopen. Dat getuigt van een professionele houding. In dat verband kan de (jeugd)reclasseerder ook nagaan of de diagnostiek goed is geweest.

7.2.4 Terugmelden van de jongvolwassene

Alle voorgaande aanbevelingen hebben hun grens. Er is gedrag dat niet meer acceptabel is. De jongvolwassene pleegt bijvoorbeeld opnieuw een delict, of komt voortdurend op afspraken niet opdagen. De (jeugd)reclasseerder kan misschien wel wat schipperen met de regels, maar hij kan er niet mee marchanderen. Dat helpt de jongvolwassene niet verder. De begeleiding moet dan vervroegd stoppen. Ook dan blijft staan, dat de (jeugd)reclasseerder het gedrag van de jongvolwassene mag afwijzen, maar nooit de persoon. Bij het vervroegd stoppen van de begeleiding heeft de jongvolwassene nog steeds rechten: recht op informatie die hij begrijpt, recht op toegang tot zorg en basisvoorzieningen, recht op bescherming.

Eén van de afspraken die de (jeugd)reclasseerder altijd in een Plan van Aanpak opneemt is dat de jongvolwassene tijdens de begeleiding niet recidiveert. Dit is een eis. Gebeurt dit wel, dat zal de (jeugd)reclasseerder - afhankelijk van de aard en de ernst van het delict - de jongvolwassene een waarschuwing geven (eerst een gele kaart), of de jongvolwassene terugmelden en dit rapporteren aan de Raad (een rode kaart). Een waarschuwing geven (gele kaart) gebeurt op kantoor om de ernst te benadrukken. De (jeugd)reclasseerder past hier het correctiegesprek toe als er sprake is van onmacht, en het overtuigingsgesprek als sprake is van onwil (zie Hoofdstuk 5).

Na een gele kaart kan alleen een rode kaart volgen: de jongvolwassene wordt teruggemeld. Menger en Krechtig (2004) geven daarom de suggestie de gele kaart na (bijvoorbeeld) drie maanden weer in te trekken als de jongvolwassene zich aan de afspraak houdt of zich duidelijk daarvoor inzet om dat te doen.

Als de jongvolwassene tijdens de begeleiding een strafbaar feit pleegt en de jongvolwassene (of iemand anders) heeft dit *alleen* tegen de (jeugd)reclasseerder gezegd (politie of derden weten dit niet), dan overlegt de (jeugd)reclasseerder altijd met zijn leidinggevende.

Voor het terugmelden van de jongvolwassene is overleg met de leidinggevende of gedragswetenschapper/werkbegeleider nodig. Terugmelden is nodig als onwil steeds onwil blijft, ook na een gele kaart, en als de jongvolwassene opnieuw een delict pleegt dat zwaar genoeg is om te moeten terugmelden (hierbij is dus speelruimte: wat is de voortgang van het gehele traject?). De leidinggevende is eindverantwoordelijk voor het nemen van dit besluit. De rechtsgang wordt dan vervolgd. De (jeugd)reclasseerder moet alle betrokkenen - inclusief de ouders - onmiddellijk mondeling en daarna schriftelijk informeren.

Bij een terugmelding wordt het traject nog niet stopgezet; dat gebeurt pas als de rechter een beslissing neemt over het vervolg. Tot die tijd wordt het plan van aanpak aangepast. De (jeugd)reclasseerder blijft verantwoordelijk tot er een uitspraak is.

7.2.5 Elektronisch Toezicht

- *Geen lichte interventie*

Elektronisch Toezicht⁵⁶ is – ook voor jongvolwassenen - een ingrijpende interventie. De rechter legt ET niet lichtvaardig op. Deze vorm van toezicht is stevig verankerd in wetgeving, met het oog op een gerichte en afgewogen toepassing (Uit Bijerse 2004).

Er zijn twee vormen van elektronische controlemiddelen:

- GPS wordt toegepast bij een *locatieverbod*: het delict hangt samen met bepaalde locaties, de jongvolwassene dient weg te blijven van een specifieke locatie zodat hij niet de gelegenheid krijgt de met de locatie verbonden delicten te herhalen. (dynamische controle).
- RFI⁵⁷ wordt toegepast bij een *locatiegebod*. Dit is bedoeld om de bewegingsvrijheid te beperken; de jongvolwassene moet zich op bepaalde tijdstippen op een specifieke locatie bevinden, zoals thuis of op school (statische controle). In het vonnis – en dus in het (jeugd)reclasseringsadvies – moet de reikwijdte van het gebod aangegeven worden.

- *Voor wie?*

Een beschrijving van de doelgroep jongvolwassenen die voor ET in aanmerking komt is door Jeugdzorg Nederland opgesteld (2012). ET lijkt vooral geschikt voor jongvolwassenen met een hoog recidiverisico die niet of nauwelijks voor begeleiding zijn gemotiveerd, en waarbij sprake is van hardnekkige ontkenning van problematiek en delict. Het zal vooral gaan om de groep *life-course persistent* daders, die tegelijk met het ET intensief door de (jeugd)reclasseerder wordt begeleid.

- *Doelen*

ET is geen straf, en mag daarom ook niet als vervanging van detentie worden beschouwd^{57 58}. ET is een interventie met eigen doelen:

1. Bevorderen van maatschappelijke participatie (waaronder ook: thuis in het gezin zijn, in plaats van in detentie),
2. Beveiliging van bestaande en/of mogelijke slachtoffers (bijvoorbeeld bij uitgaan of in het stadion, bij zedendaders en bij daders van huiselijk geweld), en

56 Soms ook Elektronische Controle (EC) genoemd. Deze benaming is onjuist omdat de elektronische hulpmiddelen niet alleen ter controle maar ook (juist!) voor de begeleiding van de jongvolwassene worden ingezet. De term 'elektronische controlemiddelen' is wel mogelijk, omdat dit op de apparatuur duidt en niet op het kader.

57 Dat is wél het geval bij Elektronische Detentie (ED). Hierbij zitten gedetineerden (zelfmelders van 18 jaar en ouder) thuis hun gevangenisstraf uit ter vervanging van een vrijheidsstraf van maximaal drie maanden. Dit wordt gecontroleerd aan de hand van een elektronische enkelband die alarm slaat als deze gedetineerde zijn huis verlaat. Voor minderjarigen is het mogelijk dat de voorlopige hechtenis thuis wordt doorgebracht met elektronisch huisarrest (Een jeugdige kan in bewaring worden gesteld in de woning van de ouders die het gezag over hem uitoefenen conform art. 493 lid 3 Sv).

58 ET kan wel een geschikt middel zijn voor een snelle(re) schorsing van voorlopige hechtenis. Dit vanwege het subsidiariteitsbeginsel, wat inhoudt dat wanneer er minder ingrijpende middelen zijn om hetzelfde doel te bereiken, men die interventie moet kiezen (Uit Bijerse & Van Swaaningen, 2004).

3. Een voorwaarde die zich richt op gedragsverandering meer kans van slagen geven (bijvoorbeeld een behandeling of gedragstraining). Dit vraagt overigens bij huisarrest om goede afstemming.

Wat betreft het derde punt biedt ET de (jeugd)reclassering de kans een intensieve vorm van begeleiding in een meer dwingend kader op te starten, waarbij, in ieder geval in de initiële fase, een gebrek aan motivatie en afwijzing van het toezicht genegeerd worden. Omdat het uiteindelijk gaat om gedragsverandering is een goed (jeugd)reclasseringsadvies een voorwaarde, of - als dat door een gebrek aan medewerking niet mogelijk is - een scenario / advies van het veelplegersoverleg.

ET kan het persoonlijk contact tussen de (jeugd)reclasseerder en de jongvolwassenen niet vervangen. De interventie is bedoeld voor een lastige, niet makkelijk te begeleiden groep. Het risico is daarbij, dat er naast ET weinig gebeurt en dat het probleemgedrag in stand gehouden wordt omdat het slechts tijdelijk wordt begrensd.

- *Reactance*

ET kan vooral dienst doen als een onderdeel van een brede, intensieve aanpak waarin het dagelijks leven van de jongvolwassene strak wordt ondersteund en ingericht. Daardoor zijn tegenreacties (reactance) of hulpeloos/passief gedrag ("jullie bepalen toch alles") mogelijke bijeffecten. Daarom moet juist bij de inzet van ET een balans worden gevonden met de inzet op ontwikkelingstaken / levensdoelen, steun en veerkracht. Onderzoek naar elektronisch toezicht met GPS (Nijboer e.a., 2005) geeft aan dat elektronische middelen door delinquenten als onpersoonlijker worden ervaren dan direct contact met de toezichthouder. Daardoor zou de werkalliantie *minder* gevaar lopen dan bij persoonlijke controle: tegen het apparaat zelf valt immers weinig te ageren. Maar juist vanwege de ernst van de problemen in de doelgroep die ET krijgt, moet voor de werkalliantie zwaar worden ingezet: motiverende gespreksvoering en onderhandeling met de jongvolwassene zijn nodig over hoe om te gaan met het pittige kader.

- *Methodische aanwijzingen*

ET maakt sociale participatie mogelijk, maar vult deze niet verder in. Dat moeten de jongvolwassene en zijn omgeving samen doen, waarbij de (jeugd)reclasseerder kan faciliteren.

ET versterkt de controle, maar zorgt niet voor 100% beveiliging. Als de jongvolwassene echt kwaad wil, dan kan dat. Ook daarom is intensief contact met de (jeugd)reclasseerder naast ET altijd nodig.

ET beperkt de mogelijkheden voor de jongvolwassene om in risicovolle situaties opnieuw in de fout te gaan (omdat die situaties zijn 'geblokkeerd'), maar het apparaat zorgt niet voor verandering van (bijvoorbeeld) impulsbeheersing of woede bij de jongvolwassene, en zorgt ook niet voor de juiste sociale vaardigheden in de gezonde contexten. Daarvoor moeten de jongvolwassene en de (jeugd)reclasseerder aanvullende afspraken maken.

De (jeugd)reclasseerder moet voorbereid zijn op een mogelijk stigmatiserende effect van ET voor de jongvolwassene op het werk of op school. Hij moet met de jongvolwassene overleggen of hij aan zijn medeleerlingen of collega's vertelt dat hij onder ET staat. En zo ja, hoe hij dan om kan gaan met negatieve reacties. Hier gaat het om het doorspreken en oefenen van vaardigheden die horen bij de ontwikkelingstaak school, werk en opleiding. Bij huisarrest ligt dit anders: hier kan ET de jongvolwassene een 'legitieme reden' geven om in de avond thuis te zijn in plaats van met vrienden op straat rond te hangen.

In geval van elektronisch huisarrest moet de (jeugd)reclasseerder met de jongvolwassene én ouders bespreken wat zij kunnen doen als er binnenshuis spanningen of problemen zijn, maar de jongvolwassene toch niet even naar buiten kan om stoom af te blazen ^{→ 59}. Het is essentieel dat de (jeugd)reclasseerder deze middelen inzet om de thuissituatie ook bij huisarrest als beschermende factor te blijven 'benutten'. Daarnaast is het waarschijnlijk goed om de jongvolwassene zelf een ontspanningstechniek aan te bieden.

Het effect van ET staat of valt met de kwestie of direct gereageerd kan worden wanneer er van een afspraak wordt afgeweken. Dit stelt eisen aan de technologie, én de taakverdeling: wie bezoekt de jongvolwassene of spoort hem op als er een melding is? Als de politie dit doet, hoe wordt dan gereageerd en hoe is dan de afstemming met de (jeugd)reclasseerder geregeld?

7.3 Mogelijkheden en grenzen van tegemoetkomen

7.3.1 Inleiding: jongvolwassene, (jeugd)reclasseerder en netwerk.

Werken met jongvolwassenen houdt in dat de (jeugd)reclasseerder rekening moet houden met specifieke aandachtspunten voor de werkalliantie. Eén daarvan is dat hij meer dan gebruikelijk moeite doet om met de jongvolwassene in contact te komen om deze alliantie te ontwikkelen en vast te houden. Dat gebeurt het best in de eigen context: de (jeugd)reclasseerder zoekt de jongvolwassene thuis, op het werk of op straat op en is daarbij zeer vasthoudend.

Om een effectieve werkalliantie tot stand te brengen kan de (jeugd)reclasseerder ook extra interventies inzetten voor praktisch-materiële hulp, zoals het helpen bij het vinden van een huis, werk, of goede schuldsanering. Deze 'extra's' worden ook *outreaching werken* genoemd. Deze werkwijze staat in voor zowel de jeugd- als volwassen reclassering uitgebreid beschreven in de handboeken.

De grenzen van outreachend werken met jongvolwassenen staan in deze handboeken niet beschreven. Wanneer wordt extra gewoonweg teveel, in termen van verspilling van energie of een beloning van gemakzucht? Bejegening en gedrevenheid staan centraal in het werk met jongvolwassenen, maar dat heeft ook schaduwkanten. Choy, Pont en Doreleijers (2003) concluderen: "Door de gedrevenheid ... liggen 'veel' en 'teveel' soms dicht bij elkaar en kunnen er spanningsvelden ontstaan op persoonlijk, professioneel handelend en inhoudelijk gebied. Juist op dit punt kunnen methoden uitkomst bieden waarmee 'te veel' vermeden kan worden". Deze methoden om de eigen grenzen zelf te bewaken zijn er: De (jeugd)reclasseerder kan terugvallen op wetenschappelijk goed onderbouwde methoden die door hun duidelijke structuur de (jeugd)reclasseerder behoeden om over zijn eigen grenzen heen te gaan. Voorbeelden zijn motiverende gespreksvoering en erkende gedragsinterventies. Daarnaast kan de (jeugd)reclasseerder terugvallen op professionele reflectie (alleen, in het team of met de leidinggevende of werkbegeleider/gedragsdeskundige). In dit hoofdstuk geven we enkele voorzetten voor de ondersteuning van deze professionele reflectie. Daarbij maken we een onderscheid in drie 'bronnen' die aanleiding kunnen geven voor een 'teveel' aan outreachend werken: de jongvolwassene (inclusief zijn sociaal netwerk), de (jeugd)reclasseerder zelf, en het professionele netwerk.

59 HMJ: De Handreiking systemisch werken en ouderbegeleiding bevat aanwijzingen om met de jongvolwassene en ouders tot afspraken te komen over de taken en eigen ruimte in huis.

7.3.2 Grenzen bij de jongvolwassene

7.3.2.1 Is de begeleiding een draagkracht of draaglast?

Outreaching werken kan zowel voor de jongvolwassene als voor de (jeugd)reclasseerder bijzonder zwaar worden als de jongvolwassene niet goed in staat is van de begeleiding te profiteren, bijvoorbeeld door een licht verstandelijke beperking, niet goed beheersen van de Nederlandse taal, verplichtingen die hem belemmeren naar afspraken te komen, of niemand in de familie die hem een lift kan geven. Wellicht is de wil er wel, maar de weg is er niet. Ook de randvoorwaarden in de organisatie kunnen belemmerend werken. Is er bijvoorbeeld 's avonds ook de mogelijkheid om de jongvolwassene te spreken, omdat hij overdag moet werken? Wanneer dit soort zaken gaan tegenwerken, wordt de begeleiding meer een last dan dat het helpt. Voordat een (jeugd)reclasseerder de grilligheid van een jongvolwassene interpreteert in termen van relatievorming of motivatie, moet hij altijd nagaan of dit soort praktische en lichamelijke aspecten de begeleiding gewoonweg belemmeren, en deze proberen op te heffen.

7.3.2.2 Afstand en nabijheid

In elke werkalliantie ontstaat een mix van afstand en nabijheid. Nabijheid is positief als de jongvolwassene zich aan de (jeugd)reclasseerder kan en wil toevertrouwen. Het wordt negatief, als de (jeugd)reclasseerder zich laat opeisen door de jongvolwassene. Dit vindt gemakkelijker plaats naarmate de (jeugd)reclasseerder hiervoor zelf ook openstaat (hij wil de jongvolwassene bijvoorbeeld niet verliezen, of is erg begaan met de jongvolwassene). Afstand is positief wanneer de jongvolwassene zijn eigen, individuele, autonome inbreng bewaart. Niet alles wat de (jeugd)reclasseerder zegt, wordt door hem voor zoete koek aangenomen. Als de jongvolwassene een afspraak een keer wil verzetten, dan zegt hij dat gewoon. Als hij een advies niet zo geschikt acht, dan kan hij dat aangeven. Afstand wordt negatief als de jongvolwassene zich gaat afsluiten voor groei van de werkalliantie. Hij kan dat doen door te vluchten (problemen ontkennen, niet op afspraken komen) of te vechten (ruzie maken met de (jeugd)reclasseerder, hem diskwalificeren). Ook hier kunnen de wensen en angsten van de (jeugd)reclasseerder zelf een rol spelen. Zo laat een (jeugd)reclasseerder zich bijvoorbeeld gemakkelijker 'wegjagen' naarmate hij zelf een grotere afkeer krijgt van de jongvolwassene, of omdat hij moeite heeft sommige problemen van de jongvolwassene onder ogen te zien.

7.3.2.3 Eerste en tweede orde veranderingen van de jongvolwassene

Het kiezen van teveel nabijheid of teveel afstand heeft te maken met angst, onwil of onvermogen van de jongvolwassene om tot echte gedragsverandering te komen. Omdat het moet (het toezicht is immers verplicht) laat de jongvolwassene de (jeugd)reclasseerder in zijn leven toe. Maar tot echte veranderingen hoeft dat niet te leiden. De jongvolwassene 'gedraagt' zich een tijdje, maar er verandert in wezen niet veel. Watzlawick e.a. (1974) noemen deze fluctuaties ook wel 'eerste orde veranderingen'. Herhaalde aanhoudingen, en een reeks van herhaalde ingrepen van buitenaf, kunnen zo uitgroeien tot een patroon van eerste-orde veranderingen: Dit zijn *schijnveranderingen*. Het is schadelijk als de (jeugd)reclasseerder onbedoeld meewerkt aan het in stand houden van een dergelijk patroon.

Outreaching werken loopt doorgaans vast op eerste-orde veranderingen (gevolgd door *handhaven* door de (jeugd)reclasseerder). Op een gegeven moment *vlucht* de jongvolwassene, of hij gaat *vechten* tegen de (jeugd)reclasseerder (dit onderscheid wordt hieronder uitgewerkt). Wat nodig is, zijn *'tweede orde veranderingen'*, waarbij de jongvolwassene overstapt op daadwerkelijk andere patronen van denken en doen, die onderdeel worden van zijn leven. Dat is echte ontwikkeling. De (jeugd)reclasseerder moet samen met jongvolwassene de mogelijkheden voor tweede-orde veranderingen inschatten en hem daartoe motiveren.

De (jeugd)reclasseerder moet zich vooral realiseren dat de jongvolwassene met zijn vlucht- of vechtgedrag probeert te ontsnappen aan investeren in ander gedrag. Het is niet persoonlijk tegen de (jeugd)reclasseerder bedoeld. De jongvolwassene is er niet op uit om de (jeugd)reclasseerder te pesten of voor schut te zetten⁶⁰. Veranderen roept angst op, of de jongvolwassene ziet het nut er niet van in, of de jongvolwassene wordt wellicht niet graag herinnerd aan eerdere faalervaringen toen hij het wél probeerde. De jongvolwassene zal er dus niet zomaar afscheid van nemen. We noemen dit *weerstand* tegen verandering. De jongvolwassene zal in eerste instantie ook proberen de (jeugd)reclasseerder in deze 'oude patronen' in te passen. Wanneer dit lukt, is verandering niet mogelijk. In onderstaande alinea's beschrijven we een aantal vormen van deze weerstand, en we geven suggesties voor de (jeugd)reclasseerder om hier mee om te gaan.

7.3.2.4 Vluchten

- *Ontkennen of zwijgen.* Deze vorm van weerstand is het hardst en het gemakkelijkst: *'Er is niks gebeurd', 'Er is niets aan de hand'*. Of de jongvolwassene zegt gewoon niets. Hij doet dit om moeilijke vragen te vermijden en de eigen waardigheid te bewaren. Dit roept bij de (jeugd)reclasseerder gevoelens op van boosheid, ongeloof, en het gevoel de eigen waardigheid te hebben verloren, geen respect te krijgen. De strategie die hij kan toepassen gaat uit van het gegeven dat de jongvolwassene zijn waardigheid wil bewaren. Daarom blijft de (jeugd)reclasseerder respect tonen voor iemand die ontkent, maar hij blijft ook de kwestie als 'ernstig' benoemen. Hij kan zich als deskundige opstellen en opmerkingen maken als *'Dit soort dingen kunnen gebeuren als mensen onder spanning staan'* en dan voorzichtig naar de omstandigheden rond de kwestie vragen.
- *Vermijden.* Voor ontkennen is nog een soort 'moed' nodig: De jongvolwassene kijkt de (jeugd)reclasseerder aan en zegt 'het is niet zo'. Deze vorm van weerstand is primitiever: hard weglopen. Gevoelens bij de (jeugd)reclasseerder: woede, afwijzing, zich opgejaagd voelen (*ik moet mijn werk toch doen*), afkeer. Tenslotte neemt de (jeugd)reclasseerder het vermijden zelf over. Strategie: wanneer de jongvolwassene bij contacten of afspraken niet komt opdagen moet de (jeugd)reclasseerder via derden (ouders, familie, werkgever) laten weten dat hij de mening van de jongvolwassene wil horen. De jongvolwassene wordt op zijn status aangesproken. De (jeugd)reclasseerder moet hierbij niet doordrammen maar stellen: *'Tja, hij zal zelf wel weten wanneer het hier veilig / belangrijk genoeg is om wel te komen'*. Of: *'Ik houd er niet van om beslissingen over hem te moeten nemen wanneer ik hem niet heb gesproken.'*
- *Hulpeloos zijn.* De jongvolwassene heeft een houding van 'niets heeft toch zin, dus zeg jij het maar', of 'ik speel toch zo weinig klaar, help jij mij maar uit de ellende'. De (jeugd)reclasseerder merkt dit op in opmerkingen, lichaamstaal, besluiteloosheid, apathie. Dit is een weerstandsvorm waarop de (jeugd)reclasseerder *zeer alert* moet zijn. Immers, met deze houding zet de jongvolwassene hem in de stoel van regisseur. De (jeugd)reclasseerder moet het maar zeggen. Daarmee wordt hij meteen een tegenstander, iemand die de jongvolwassene zit te pushen, op te jagen. Gevoelens bij de (jeugd)reclasseerder: grote betrokkenheid. *Wow, hier kan ik veel bereiken, ik heb de regie!* De (jeugd)reclasseerder gaat in de weer om oplossingen aan te dragen (die allemaal worden afgekeurd of niet uitgevoerd). Wat ook kan gebeuren, is dat de (jeugd)reclasseerder de hulpeloosheid overneemt. Hij voelt de vermoeidheid over zich komen, het lijkt wel alsof alle inspiratie weg is. Strategie: de (jeugd)reclasseerder moet zijn gevoel benoemen: *'Wat een toestand zeg, het lijkt me dat je daar doodmoe van bent.'* Wanneer de

⁶⁰ Een uitzondering hierop kunnen jongvolwassene met een antisociale persoonlijkheidsstoornis zijn. Daarbij gaat het ook niet meer om het 'ontlopen' van echte verandering door vluchten of vechten, maar om de (jeugd)reclasseerder als object van de stoornis van de jongvolwassene.

jongvolwassene volhardt in een apathische houding, kan de (jeugd)reclasseerder hem irriteren, prikkelen, door het anders benoemen van de *functie* van hulpeloosheid. Hij “stelt” in dat geval “vast”, dat het hulpeloos en besluiteloos zijn een opoffering is om niets aan de situatie te veranderen: *'Misschien moeten we er maar mee leren leven dat jouw probleem nooit wordt opgelost. Je moet je leven gaan leven met deze problemen'*. De hulpeloze jongvolwassenen is een soort held. Dit kan de jongvolwassene zo prikkelen samenwerking mogelijk wordt.

- *Van crisis naar crisis.* De dramatiek en actie, de adrenaline van steeds een nieuwe crisis houdt de jongvolwassene bezig. “Over de echte problemen hoeft even niet te worden gesproken. Ik heb wel wat anders aan mijn hoofd!” “Deze oorlog wordt nooit gewonnen, er is altijd wat.” Deze weerstandsvorm is vaak verweven met hulpeloos zijn. De (jeugd)reclasseerder wordt door de jongvolwassene getest: “Blijft hij bij mij, of loopt hij hard weg? Kan hij de intensiteit van mijn ellende wel aan, of wordt hij bang en verdwijnt hij weer?” Gevoelens bij de (jeugd)reclasseerder: Zich overonderd voelen en meteen iets willen doen: “Dan wordt het misschien rustig en kan ik weer werken”. De strategie is: Niet weglopen, alleen de hoognodige concreet materiële hulp bieden of helpen regelen (huis, vervoer) als antwoord op deze 'test'. De (jeugd)reclasseerder laat hiermee de jongvolwassene zien: Ik word hier niet warm of koud van. Ook hier moet de (jeugd)reclasseerder zijn gevoel verwoorden: 'Het is zo uitputtend dat we maar aan één ding tegelijk moeten werken. Maar het is ook spannend.' Hierdoor wordt hij door de jongvolwassene geaccepteerd.
- *Inductie.* Vanaf het eerste contact is de jongvolwassene aardig en open. Hij oogt ontspannen en maakt zelfs grapjes. De (jeugd)reclasseerder slikt lastige vragen liever nog even in. Hij denkt: “Wat leuk, positieve kanten zijn meteen zichtbaar!” Negatieve kanten negeert hij al gauw. Zoals: De jongvolwassene lacht hem toe, maar ziet er onverzorgd uit. De jongvolwassene geeft makkelijk antwoord op vragen, maar zijn Nederlands is bar slecht. Gevoelens bij de (jeugd)reclasseerder: 'Deze jongvolwassene mag mij graag. Ik mag hier de goede moeder of de sterke vader zijn'. De (jeugd)reclasseerder voelt angst om de jongvolwassene weer kwijt te raken. Later raakt hij gefrustreerd geeft hij de jongvolwassene op. Strategie: vooral bij dit type jongvolwassenen is overleg met begeleiders of collega's nodig. De jongvolwassene spreekt de (jeugd)reclasseerder immers aan op zijn behoeften, zijn beroepsmissie: geliefd zijn, zielige mensen helpen, redder in de nood zijn. De (jeugd)reclasseerder moet echter afstand blijven houden en steeds alert blijven. Hij moet steeds zijn doel voor ogen houden en daarom de problemen / zorgen over de jongvolwassene aan de orde blijven stellen. Hij kan ook de grens benutten waarmee de jongvolwassene de wereld buitensluit. Die buitenwereld bestaat ook uit *uitspraken van anderen* over de jongvolwassene. De (jeugd)reclasseerder laat die uitspraken doorklinken, en geeft aan dat hij het daar zelf wel of niet mee eens is. Daarna kan hij de mening van de jongvolwassene vragen. Hij kan ook openlijk twijfelen (dat is: afstand nemen): 'Aan de ene kant (zegt)...., maar aan de andere kant (zegt)....., hoe denk jij daarover?'

7.3.2.5 Vechten

- *Beschuldigen.* Met deze vorm van weerstand kan de jongvolwassene de aandacht voor het zelf moeten investeren in gedragsverandering afleiden naar een duidelijk aanwijsbare oorzaak die kan worden bevochten. *'Het is die wijkagent, die is gewoon op zoek naar mij,* Beschuldigen is een meer agressieve vorm van ontkennen: niet ik, maar hij/zij, of die situatie is de schuld. De gevoelens bij de (jeugd)reclasseerder zijn ook hetzelfde als bij ontkennen. Als strategie kan de (jeugd)reclasseerder kiezen voor meerzijdige partijdigheid: *'Het kan best zijn dat de wijkagent een blok aan je been is, maar hij moet zijn werk doen en daar kunnen we niet omheen. Nu wil ik met jou bespreken waarom hij contact met jou heeft, wat jou daaraan ergert, en wat we kunnen doen.'*

- *Woede/boosheid.* Sommige jongvolwassenen zijn (vooral in de eerste contacten) alleen maar woedend en vijandig. De jongvolwassene kent de (jeugd)reclasseerder nog niet, dus dit kan onmogelijk persoonlijk bedoeld zijn. Hij moet de woede en vijandigheid dus opvatten als signalen voor iets anders:
 - Begrijpt deze (jeugd)reclasseerder wel hoe kwaad ik ben? Ik laat hem dat eens even goed merken.
 - Kan mijn woede deze (jeugd)reclasseerder misschien wegdagen? Kan hij mijn problemen dus niet aan?
 - Gaat deze (jeugd)reclasseerder (nummer zoveel) mij ook weer zeggen wat ik moet doen? Ik laat alvast merken daar niet van gediend te zijn.

De (jeugd)reclasseerder moet de woede en vijandigheid in de eerste plaats *benoemen*. Zij mogen nooit onuitgesproken blijven, anders escaleert de jongvolwassene net zo lang totdat de (jeugd)reclasseerder wel *moet* reageren. De (jeugd)reclasseerder laat daarmee zien dat hij niet wegloopt voor woede of boosheid. Die emoties horen gewoon bij het werk. Hij kan benoemen dat boosheid beter is dan apathie en niets meer voelen, en dat er waarschijnlijk energie genoeg is om de problemen aan te pakken. Tegelijk geeft de (jeugd)reclasseerder aan dat hij wil praten over de zorg die er over de jongvolwassene bestaat.

7.3.3 Grenzen bij de (jeugd)reclasseerder zelf

7.3.3.1 Behoeftte aan 'nodig zijn'

Gevoelens van vooral angst (waaronder ook: zorgen, onzekerheid, onduidelijkheid) of de behoefte om geaccepteerd te willen worden, kunnen de (jeugd)reclasseerder sturen, of hem juist ergens van weerhouden. Onder de inductie (zie vorige §) kwamen ze al ter sprake: de behoefte om te helpen, om nodig te zijn voor iemand die in de problemen zit. Deze gevoelens en wensen zijn legitiem, niet moreel afkeurenswaardig, en het is voor de werkalliantie belangrijk dat de (jeugd)reclasseerder laat zien dat hij gelooft in de jongvolwassene. Maar het helpt de jongvolwassene niet veel als de (jeugd)reclasseerder vooral de behoefte heeft in zichzelf te geloven. Nodig willen zijn is goed, maar mag niet in plaats komen van wat de (jeugd)reclasseerder zelf nodig heeft.

Wanneer deze behoefte van de (jeugd)reclasseerder te sterk is, zorgt dat in het contact met de jongvolwassene voor angsten en gedrag van de (jeugd)reclasseerder die helemaal niet op het professionele toneel thuishoren. Het wordt dan te belangrijk om aardig gevonden te worden, niet afgewezen te worden, het gevoel te ervaren echt nodig te zijn en 'het verschil te maken' (een prestatie neer te zetten), belangrijk te zijn in het leven van de jongvolwassene, of erkend te willen worden als een echte professional. "Ik moet (niet) ...", "Ik mag (niet) ...", "Ik wil (niet) ..." gaan een hoofdrol spelen. Als de (jeugd)reclasseerder geen zicht heeft op deze wensen en gevoelens, en ze blijven in de werkalliantie ook nog eens onbeantwoord door de grilligheid van de jongvolwassene, dan weet hij na verloop van tijd niet meer waar de grens ligt tussen zijn onbeantwoorde wensen en de problemen van de jongvolwassene. De strategie is hier daarom ook niet gericht op de jongvolwassene, maar op de (jeugd)reclasseerder zelf. Ernstige trauma's hebben de meeste (jeugd)reclasseerders niet opgelopen, maar verliezen hebben we allemaal geleden. De (jeugd)reclasseerder moet proberen zich zijn eigen verliezen te herinneren, en wat er toen in zijn gezin, in vorige relaties of andere situaties gebeurde. Ook is het nuttig zich zo goed mogelijk in de jongvolwassene in te leven: hoe is het om op jonge leeftijd in een pleeggezin geplaatst te zijn? Hoe is het om een residentiële instelling opgevoed te worden? Wat gebeurt er met een jongvolwassene als hij op zijn 17^e in een JJI verblijft? Tenslotte: de (jeugd)reclasseerder moet zich realiseren dat niet iedereen te helpen is, dat hij nooit alles kan

begrijpen en dat hij niet iedereen aardig kan vinden. Ook zal hij nooit door iedereen aardig, deskundig of behulpzaam gevonden worden.

7.3.3.2 Parallel proces

Vanuit de literatuur over de teambegeleiding bij hulp aan multi-probleemgezinnen (die zeer kundig kunnen vluchten en vechten) is bekend, dat een parallel proces kan optreden. De (jeugd)reclasseerder laat in het team, of ten overstaan van individuele collega's, tijdens de bespreking van de jongvolwassene, *tegenoverdracht* zien. Hij is gaan geloven in de projecties van de jongvolwassene. Wat betekent dit:

Vechten is overgenomen: De (jeugd)reclasseerder noemt de jongvolwassene 'onbehandelbaar' of 'niet gemotiveerd', geeft aan dat het 'gewoon niet klikt', hij praat kribbig en cynisch over de jongvolwassene.

Vluchten is overgenomen: De (jeugd)reclasseerder heeft weinig over de jongvolwassene (of ouders) te vertellen, stelt er geen vragen over aan collega's, voelt zich niet zo betrokken bij de jongvolwassene, is al enkele weken niet op huisbezoek geweest, stapt vlug over naar het volgende agendapunt. Bij navraag blijkt deze (jeugd)reclasseerder zich echter wel degelijk grote zorgen te maken over de afloop van de begeleiding van deze jongvolwassene. Het overnemen van vluchten kan ook de inductie betreffen: De (jeugd)reclasseerder praat vol vuur over de sterke kanten van de jongvolwassene, en de goede band die hij met hem heeft, terwijl de begeleiding eigenlijk al te lang duurt en de concrete doelen van de begeleiding naar de achtergrond zijn verschoven. Het gaat 'nergens' meer over.

Vluchten en vechten kunnen ook allebei zijn overgenomen door (jeugd)reclasseerder: Hij is hard aan het werk voor de 'hulpeloze jongvolwassene'. Hij regelt van alles en nog wat en doet dit met liefde, maakt soms overuren. "Het is fijn dit allemaal te kunnen doen voor deze jongvolwassene, en eigenlijk schandalig dat sommige instanties zo tegenwerken".

Teamleden, leidinggevendenden of gedragswetenschappers/werkbegeleiders moeten dit gedrag kunnen signaleren en moeten het initiatief nemen dit te benoemen als tegenoverdracht. Het moet in intervisie / supervisie besproken worden. Dit maakt ruimte in het hoofd vrij om de begeleiding weer professioneel aan te pakken. Het signaleren en erkennen van de eigen tegenoverdracht is soms niet prettig ('ik ben er ingetuind'), maar voor de professionele ontwikkeling uiteindelijk van grote waarde.

7.3.4 **Grenzen in het sociale netwerk**

Het risico om nieuw gedrag uit te proberen kan ook voor het gehele gezin (het systeem) te groot zijn. De gezinsleden 'werken dan samen' in patronen die er op wijzen dat er geen werkalliantie tot stand is gekomen. Voorbeelden van deze patronen zijn (zie volgende pagina):

- Bij een belangrijke afspraak komt men niet opdagen.
- Het gezin houdt zich niet aan afspraken maar belt wel 'steeds' op.
- De beschuldigende vinger gaat uit naar de jongvolwassene die 'gestoord' is, 'vuil spel' speelt (waardoor zij zelf niets hoeven te doen).
- Gezinsleden presenteren zich als 'zwak' en 'hulpeloos', zodat de (jeugd)reclasseerder er voor terugdeinst over problemen te praten.
- Er is in het gezin een gering besef van tijd (dag, week, maand) en van gevolgen van eigen handelen.
- Eén gezinslid staat centraal als reddende engel, rots in de branding (waardoor de anderen niets hoeven te doen).
- Wanneer de (jeugd)reclasseerder op bezoek komt, nodigt de jongvolwassene of het gezin ook vrienden uit, de computer en TV blijven tijdens het bezoek aan, of een ouder gaat koken of iets aan het huishouden doen.
- Gezinsleden bewegen tijdens het bezoek voortdurend. Anderen zijn onbeweeglijk, zij lijken maar half in leven.
- De gordijnen zijn dicht en de deuren zijn op slot, zodat het lijkt alsof er niemand thuis is.
- Lawaai van alle kanten, stank, ongedierte, gevaar en rommel in huis.
- Gezinsleden 'testen' de (jeugd)reclasseerder door woede op hem te richten, of gevaarlijk te doen (honden 'voor de grap' loslaten of seksueel getinte opmerkingen maken).
- Gezinsleden zeggen op alles 'ja' maar komen hun afspraken niet na.
- Het gezin verhuist regelmatig.
- Het gezin beweegt zich van crisis naar crisis, bijvoorbeeld door delinquent gedrag van de jongvolwassene, ziekenhuisopnames, of ernstig alcoholmisbruik.
- Met familie en vrienden is regelmatig ruzie, soms wordt er ook gevochten.

De (jeugd)reclasseerder die één of meer van deze patronen signaleert zal aanvullend moeten motiveren om en gezinsleden vertrouwen moeten geven om aan doelen te (gaan / blijven) werken. Er is een grens aan de investering die de (jeugd)reclasseerder hier doet, want hij is geen gezinsbehandelaar. De handreiking systemisch werken en ouderbegeleiding bij het handboek Jeugdreclassering helpt de (jeugd)reclasseerder deze patronen te herkennen, te bespreken en om eventueel te besluiten tot welke vorm van gezinsbegeleiding het gezin het best kan worden gemotiveerd →⁶¹.

8 Samenwerken in de keten

Samenwerking met en het verwijzen naar andere instellingen in een belangrijk onderdeel van het werk van een (jeugd)reclasseerder →⁶². Dit is van belang om de continuïteit van de behandeling en begeleiding van de jongvolwassene te garanderen en om een zo goed mogelijk op de jongvolwassene aangesloten begeleiding mogelijk te maken, die recht doet aan zijn ontwikkelingsfase en tegemoet komt aan zijn ontwikkelingstaken. In de samenwerking met en verwijzing naar andere instellingen is er onderscheid te maken tussen de gelijktijdige en volgtijdelijke continuïteit.

Voor een overzicht van de ketenpartners verwijzen we naar Bijlage 6.

Voor aanwijzingen met betrekking tot het samenwerken met het gezin, zie Hoofdstuk 4 en 6.

8.1 Gelijktijdige continuïteit

Bij gelijktijdige continuïteit staat de samenwerking centraal *tijdens* de begeleiding van de jongvolwassene. De (jeugd)reclasseerder richt zich in de begeleiding op het aanleren van de competenties die nodig zijn voor de levensfase van de jongvolwassene. Een deel daarvan kan de (jeugd)reclasseringsmedewerker zelf doen, een ander deel wordt eventueel gedaan door de trainer van de opgelegde gedragsinterventie. Indien deze twee wegen niet voldoende zijn om alle competenties aan de jongvolwassene aan te leren, moet een derde weg bewandeld worden. Deze derde weg is andere instanties die aan de jongvolwassene de mogelijkheid bieden om dat deel van het aanleren van de competenties op te pakken.

Samenwerking met het OM is tijdens de begeleiding verplicht. Het OM moet haar taak kunnen uitvoeren: bewaken van het kader waarin de begeleiding wordt uitgevoerd en indien nodig daarop ingrijpen. Een (jeugd)reclasseerder kan het gedwongen kader alleen adequaat methodisch inzetten (benutten voor gedragsverandering) als gelijktijdig de samenwerking met het OM goed verloopt.

8.2 Volgtijdelijke continuïteit

Bij volgtijdelijke continuïteit staat de keten *in de tijd* centraal: de jongvolwassene komt ergens vandaan op het moment van binnenkomst bij de (jeugd)reclassering, en bij afsluiting van de bemoeienis van de (jeugd)reclassering kan doorverwijzing van de jongvolwassene of het gezin voor aanvullende of zorg nodig zijn.

8.2.1 Veiligheidshuis

Het veiligheidshuis speelt een belangrijke rol binnen de volgtijdelijke continuïteit. In diverse casusoverleggen⁶³ worden jongvolwassenen besproken en wordt er een plan van aanpak opgesteld. Een (jeugd)reclasseerder kan een zaak inbrengen in een casusoverleg. In de casusoverleggen wordt een organisatie vaak (dus ook de (jeugd)reclassering) vertegenwoordigd door een medewerker uit de organisatie. Deze medewerker draagt vervolgens de informatie over op de werker die de casus gaat oppakken. De informatie die de vertegenwoordiger in het veiligheidshuis heeft gekregen over de

62 HMJ 5.3.1, 5.3.3 6.3.2, Handreikingen 12, 14 en 15; MT 4.6 en Bijlage 23.

63 Bijvoorbeeld: Justitieel Casusoverleg (JCO), nazorg, jeugdige veelplegers en huiselijk geweld.

jongvolwassene van de overige partners is hierin van belang. Zorg dus voor een goede interne communicatie binnen de eigen organisatie hieromtrent.

Daarnaast is het veiligheidshuis vaak belangrijk bij de aanpak van problematische jeugdgroepen (hinderlijke, overlastgevende en criminele groepen). Vanwege de verschillende organisaties die betrokken zijn bij deze aanpak, wordt het veiligheidshuis vaak gekozen als plek waar de organisaties samenkomen. Veel criminaliteit – naar schatting 75% - wordt gepleegd in groepsverband (Schuit 1993, in Ferwerda & Van Ham, 2010). Een (jeugd)reclasseerder dient er rekening mee te houden dat een jongvolwassene die door hem of haar wordt begeleid wellicht ook onderdeel is van een bredere aanpak vanuit de groepsaanpak.

Voor de (jeugd)reclasseringsmedewerker is het van belang om te realiseren dat een zaak vanuit het Veiligheidshuis bij hem of haar terecht kan komen. In de casusoverleggen wordt een organisatie (dus ook de (jeugd)reclassering) vertegenwoordigd door een medewerker uit de organisatie. Deze medewerker draagt vervolgens de informatie over op de (jeugd)reclasseerder die de casus gaat oppakken of daarin gaat samenwerken. In het casusoverleg wordt er op hoofdlijnen bepaald wat er ingezet wordt bij de betreffende jongvolwassene. De inhoud van de begeleiding moet door de (jeugd)reclasseerder worden ingevuld. De informatie die de vertegenwoordiger in het Veiligheidshuis heeft gekregen over de jongvolwassene van de overige partners is daarbij leidend. Zorg dus voor een goede interne communicatie binnen de eigen organisatie hieromtrent. Tijdens en bij afronding van de begeleiding stelt de (jeugd)reclasseerder op zijn beurt ook het Veiligheidshuis op de hoogte over belangrijke ontwikkelingen.

In toenemende mate worden jongvolwassene buiten het Veiligheidshuis om via een vorm van snelrecht berecht, of is de zaak via ZSM (zie onder) al afgedaan. In het Veiligheidshuis zelf worden daardoor in toenemende mate alleen nog complexe zaken besproken.

8.2.2 De ZSM-methode

De ZSM-aanpak (*Zo Snel, Slim, Selectief, Simpel, Samen en Samenlevingsgericht mogelijk*) richt zich op het proces van intake tot en met de start van de executie en gaat over alle aangehouden en opgeroepen verdachten. De aanpak is ontwikkeld als initiatief van politie en OM. Er zijn twee doelen: het eerste streven is (bijna) alle veel voorkomende criminaliteit (VVC) zo snel mogelijk af te doen, nog voordat de betreffende zaken (verder) in de strafrechtelijke keten worden gebracht (binnen zes uur, respectievelijk binnen drie dagen na de aanhouding). In de tweede plaats gaat het om het snel routeren en direct plannen op zitting van zaken die wel in de keten worden gebracht. Ook daarbij gaat het om een goede combinatie van snelheid en zorgvuldigheid.

De afdoenings- of routeringsbeslissing van het OM wordt gebaseerd op de uitkomst van het risicotaxatie-instrument (LIJ) in geval van 18-, het type delict en het professioneel oordeel van ketenpartners. ZSM ziet op selectief: licht waar het kan, zwaar waar het moet. De toepassing van de buitenstrafrechtelijke afdoening (o.a. Halt) wordt gestimuleerd. Bij het bepalen van de strafcomponenten is het streven om meer creativiteit te benutten en te komen tot maatwerk (o.a. specifieke bijzondere voorwaarden, inzet herstelbemiddeling, toepassen gedragsaanwijzing officier).

ZSM maakt gebruik van de afdoeningsmogelijkheden van het OM en de politie: de strafbeschikkingen en in dat verband de TOM of de SOM-zittingen, al dan niet in de vorm van OM-themazittingen.

ZSM gaat uit van één intakepunt per regio met ruimere openingstijden. Er is 7x14 uren-inzet van politie, OM en andere partijen, waaronder de Raad.

De professionaliteit van betrokken ketenpartners (met jeugdexpertise) wordt aan de voorkant van het proces optimaal benut: de verschillende ketenpartners worden bij deze vormen van directe afdoening

en routing betrokken en weken nauw met elkaar samen (op dezelfde gang). De Raad, de reclassering en Slachtofferhulp Nederland zijn standaard aanwezig. Voor de jeugdreclassering geldt dit niet altijd. Uiteraard is ook de aanwezigheid van de advocaat van belang.

8.3 Doorverwijzing naar....

Tijdens en na de begeleiding is het mogelijk om de jongvolwassene ergens anders naar door te verwijzen. Het gaat dan om hulp, begeleiding of een andere activiteit. Het zal bij jongvolwassenen vooral gericht zijn op het verkrijgen van een dagbesteding: werk en/of school, maar denk daarbij ook aan vrijetijdsbesteding. Er zijn verschillende mogelijkheden, namelijk voorliggende voorzieningen, zorgaanbieders en (speciaal) onderwijs.

8.3.1 Voorliggende voorzieningen

Deze voorzieningen zijn meestal aanwezig in de buurt en vrij toegankelijk voor iedereen. Zij worden meestal gefinancierd door de gemeente of vanuit privéfondsen. De voorzieningen bieden informatie, advisering en ondersteuning, maar ook trainingen en cursussen. De voorzieningen verschillen vaak per gemeente. Het voert daarom te ver om hier dieper op in te gaan⁶⁴.

8.3.2 Geïndiceerde hulpverlening

Het Bureau Jeugdzorg (BJZ) stelt vast welke zorg nodig is voor een jongvolwassene van 16 of 17 jaar bij ernstige opvoed- en opgroei problemen. Als dat nodig is, zorgt BJZ voor de toeleiding naar geïndiceerde zorg. De jeugdreclassering is, als onderdeel van BJZ, ook bevoegd om dit te doen.

Voor jongvolwassenen tot en met 22 jaar wordt de hulpverlening geïndiceerd door het Centrum Indicatie Zorg (CIZ). Bij de regionale kantoren van het CIZ kan geïndiceerde hulpverlening worden aangevraagd. Een (jeugd)reclasseerder kan dit ook doen.

8.3.3 (Voortgezet) speciaal onderwijs

Voor jongvolwassenen zijn er scholen voor speciaal onderwijs. Deze scholen zijn ingedeeld in 4 clusters:

1. Cluster 1: visueel gehandicapten jongvolwassenen;
2. Cluster 2: auditief en communicatief gehandicapte jongvolwassenen;
3. Cluster 3: lichamelijk gehandicapte jongvolwassenen, verstandelijk en meervoudig gehandicapte jongvolwassenen en langdurige zieke jongvolwassenen;
4. Cluster 4: jongvolwassenen met ernstige ontwikkelings-, gedrags- of psychiatrische stoornissen. Zeer moeilijk lerende jongvolwassenen. Zeer moeilijk opvoedbare jongvolwassenen. Psychiatrisch langdurig zieke jongvolwassenen. Jongvolwassenen in scholen verbonden aan pedologische instituten (psychische problemen).

De clusters 2, 3 en 4 werken samen in een Regionale Expertise Centra (REC). Voor een aanmelding voor een jongvolwassene kan de (jeugd)reclasseringsmedewerker terecht bij de Commissie voor de Indicatiestelling in een REC.

⁶⁴ Zie voor meer informatie HMJ Handreiking 14.

8.4 Hoe door te verwijzen

Doorverwijzing van de jongvolwassene naar de zorgaanbieders of het aanbod van de voorliggende voorzieningen moet nooit zo maar worden ingezet. Het aanbod moet nodig zijn. Teveel hulp is ongewenst. Als de hulp wel nodig is dan moet de jongvolwassene precies weten waar hij of zij aan toe is. Om de toeleiding goed te laten verlopen zijn moet een aantal stappen worden gevolgd ⁶⁵:

1. *Eerste contact en informatieverstrekking*: de intaker of aanmeldfunctionaris van de voorziening waar de jongvolwassene wordt aangemeld is vaak goed op de hoogte van het aanbod. De (jeugd)reclasseerder bespreekt dit aanbod (vaak in een telefonisch contact) met de intaker/aanmeldfunctionaris en bepaalt of het aanbod tegemoet komt aan de vraag van de jongvolwassene. Als het aanbod passend is vult de (jeugd)reclasseerder het aanmeldformulier volledig in.
2. *Intake/ overdrachtsgesprek*: de (jeugd)reclasseerder gaat in principe altijd mee met de jongvolwassene naar het intake/ overdrachtsgesprek. De jongvolwassenen kan tegen het moment dat het gesprek dichtbij komt terugkrabbelen. Het is goed aan de jongvolwassene duidelijk te maken dat dit aanbod goed aansluit bij hem of haar en dat het eerste gesprek nog niet definitief betekent dat de hulp ook daadwerkelijk ingezet gaat worden: de jongvolwassene kan ook nee zeggen. De ruimte om nee te zeggen is wel kleiner als de hulp onderdeel is van een bijzondere voorwaarde. Dan betekent nee zeggen dat hij of zij een voorwaarde breekt.
3. *Informatieverstrekking*: de (jeugd)reclasseerder verstrekt informatie over de jongvolwassene aan de andere instantie. Indien er sprake is van doorverwijzing tijdens de uitvoering van het (jeugd)reclasseringstraject krijgt de zorgaanbieder het plan van aanpak toegestuurd. Indien er sprake is van verwijzing bij het stoppen van het (jeugd)reclasseringstraject wordt de afsluitrapportage naar de andere instantie gestuurd. Indien het om geïndiceerde zorg gaat moet de (jeugd)reclasseerder zorgen voor een indicatiebesluit met de daarbij behorende rapportage.

8.5 Overdracht jeugdreclassering naar reclassering en vice versa

Uitgangspunt van het adolescentenstrafrecht is dat de begeleiding van een jongvolwassene uitgevoerd wordt door één instelling (jeugdreclassering of reclassering) de gehele periode. Er zijn echter wel verschillende momenten waarop een jongere overgedragen kan worden naar de reclassering. Als hij jonger is dan 18 jaar en een nieuw strafbaar feit heeft gepleegd, als een jongere 18 jaar wordt en wanneer een jongere ouder dan 18 jaar is en een nieuw strafbaar feit heeft gepleegd. Belangrijk bij de overdracht van een jongvolwassene is dat niet alleen het dossier van de jongvolwassene wordt overgedragen maar ook dat de jongvolwassene zelf wordt overgedragen. Van belang is dat de jongvolwassene meegenomen wordt in het proces van overdracht. Dit moment van overdracht is op het moment dat de begeleiding al bezig is. Door het adolescentenstrafrecht is de mogelijkheid ontstaan dat al vroeg in het traject een jongvolwassene door de reclassering wordt overgedragen aan de jeugdreclassering of vice versa.

Dit komt door de, door het adolescentenstrafrecht, geopende mogelijkheid dat een jeugdige van 16 of 17 jaar begeleid kan worden door de reclassering en de mogelijkheid dat een jongvolwassene van 18 t/m 22 jaar wordt berecht volgens het jeugdstafrecht en vervolgens wordt begeleid door jeugdreclassering. Aangezien de adviesrapportage voor jongvolwassenen van 18 t/m 22 jaar wordt opgesteld door de reclassering, bestaat de mogelijkheid dat jongvolwassene bij oplegging van een

⁶⁵ Zie voor een uitgebreide toelichting op de stappen HMJ Handreiking 14.

strafbeschikking door de officier van justitie of bij veroordeling door de rechter moet worden overgedragen aan de jeugdreclassering⁶⁶. Indien hij in het voortraject bij schorsing van de voorlopige hechtenis is begeleid door de reclassering dient de jongvolwassene overgedragen te worden aan de jeugdreclassering.

Dit ligt iets anders in het geval van 16- en 17-jarigen die volgens het gewone strafrecht worden berecht. Het advies voor hen wordt vastgesteld door de Raad. Vervolgens is het mogelijk dat een jongere wordt begeleid door de jeugdreclassering in het kader van de schorsing van de voorlopige hechtenis. Zodra vervolgens door de officier van justitie in het kader van een strafbeschikking of voorwaardelijk sepot of de rechter in het kader van een (voorwaardelijke) veroordeling wordt bepaald dat de 16- of 17-jarige moet worden begeleid door de reclassering, moet de 16- of 17-jarige worden overgedragen van de jeugdreclassering naar de reclassering.

8.6 Hoofdpunten bij samenwerking

De (jeugd)reclasseerder ...

- kent de rol van het veiligheidshuis in de regio: Is de jeugdreclassering of reclassering in de regio vertegenwoordigd in het Veiligheidshuis? Wie gaat daar naar toe als vertegenwoordiger? Welke informatie heeft deze persoon nodig van de (jeugd)reclasseerder of welke informatie heeft de (jeugd)reclasseerder nodig van deze persoon? Is er een aanpak gericht op een problematische jeugdgroep in het veiligheidshuis en is de begeleidde jongvolwassene onderdeel van die groep en dus van de aanpak?
- stelt zichzelf op de hoogte van de mogelijkheden in zijn regio om een jongvolwassene te verwijzen naar instanties (voorliggende voorzieningen, geïndiceerde zorg of (speciaal onderwijs)), die kunnen helpen bij het vinden en houden van een goede dagbesteding (werk, school/studie, vrijetijdsbesteding). Nog beter is het, als een van de medewerkers als specifieke taak heeft deze *sociale kaart* voortdurend bij te houden.
- heeft er weet van dat bij alle (voorlopig) erkend gedragsinterventies handleidingen horen, waarin *altijd* (dit is een eis van de erkenningscommissie) staat beschreven hoe de trainer van de gedragsinterventie en de (jeugd)reclasseerder voor, tijdens en bij de eindevaluatie contact moeten houden. De (jeugd)reclasseerder neemt hierop initiatief, en mag ook de trainer erop aanspreken als dit contact niet, te sporadisch of te laat wordt gelegd.
- zorgt voor betrokkenheid van de jongvolwassene en zijn ouders bij de intake bij of overdracht naar een andere instantie. Hij is daar ook zelf bij aanwezig.
- houdt rekening met de nieuwe momenten van overdracht tussen de jeugdreclassering en de reclassering die door het adolescentenstrafrecht mogelijk zijn geworden.
- zorgt bij de overdracht van een jongvolwassene van jeugdreclassering naar reclassering of vice versa er voor dat hij zelf aanwezig is.
- houdt rekening met de toetsende taak van de Raad bij 16- en 17-jarigen die volgens het gewone strafrecht worden veroordeeld.

⁶⁶ Gezien de huidige redactie van het wetsvoorstel is dit nog niet het geval bij de schorsing van de voorlopige hechtenis. Artikel 80 Sv bepaalt dat een verdachte onder voorwaarden geschorst kan worden uit de voorlopige hechtenis. Een voorwaarde daarvan kan zijn dat hij begeleid wordt door de reclassering. Eenzelfde bepaling staat in art. 493 Sv. voor de jeugdige verdachte. Deze twee artikelen ondergaan geen wijziging met het wetsvoorstel. In art. 493 Sv. staat dat aan de schorsing van voorlopige hechtenis de voorwaarde verbonden kan worden dat aan de jeugdige hulp en steun wordt verleend door de Jeugdreclassering. In dit artikel volgt niet de toevoeging 'of de reclasseringsinstelling als bedoeld in artikel 14d tweede lid Sr', zoals dat wel is gedaan bij de artikelen 77f (strafbeschikking) en 77jc (voorwaardelijke invrijheidstelling) voor de adolescent van 16 jaar en ouder.

9 Reclasseren met jongvolwassenen: professionele competenties

9.1 Houding, kennis, vaardigheden.

Doel van dit beknopte hoofdstuk is het presenteren van elementen uit de bestaande competentieprofielen die voor het werken met jongvolwassenen een extra belang of meerwaarde hebben. Voor dit hoofdstuk zijn de competentieprofielen van de jeugdreclassering en reclassering met elkaar vergeleken. Daartoe zijn ook gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van de reclassering en de jeugdreclassering.

Het competentieprofiel van de jeugdreclasseerder is zijn vervat in het handboek methode jeugdreclassering: het slot van elk hoofdstuk bevat een aantal competenties die passen bij de handelingsaanwijzingen in dat hoofdstuk. Het profiel van de reclassering is vervat in een apart document (Reclassering Nederland, ongedateerd). Daarnaast zijn door de JoVo-units van Reclassering Nederland Den Haag en Amsterdam documenten opgesteld met een specifiek profiel voor het werken met jongvolwassenen (2011).

Het heeft voor dit hoofdstuk geen meerwaarde om al deze profielen te presenteren, omdat zij niet alleen bedoeld zijn voor het werken met jongvolwassenen, maar voor het werken met alle cliënten (ook 12-15 jarigen en 23-plussers). Termen als 'flexibel', of 'doortastend' komen daarom in dit hoofdstuk niet aan bod, omdat ze altijd gelden.

Wanneer we het competentieprofiel van de reclassering overzien, vallen geen elementen op die bij de jeugdreclassering misstaan of overbodig zijn. Wel is voor de reclassering toevoeging nodig: Het feit dat jongvolwassenen nog in ontwikkeling zijn, extra kwetsbaar zijn, en dat de reclasseerder daarom extra kennis over de ontwikkeling én bescherming van jongvolwassenen nodig heeft, wordt in het profiel van de reclassering niet genoemd. Dat is logisch, want het profiel werd ontworpen voor er sprake was van een specifieke adolescentenreclassering. Het beschermende, pedagogische karakter van het werk met jongvolwassenen is daarom een aanvullende competentie voor reclasseringswerkers.

In de volgende § gaan we in op houdingsaspecten, kennis en vaardigheden die voor zowel de jeugd- als volwassenreclassering van aanvullend belang zijn. In de §9.3 wordt ingegaan op de invulling van de opleiding en implementatie.

9.2 Specifieke competenties voor het reclasseren met jongvolwassenen

De competenties die in het algemeen voor een (jeugd)reclasseerder gelden, zijn ook van toepassing bij het werken met jongvolwassenen. Daarnaast is er een aantal competenties die specifiek zijn en als belangrijk worden ervaren voor het werken met jongvolwassenen:

Jongere

1. Kennis van de ontwikkelingstaken van jongvolwassenen, ontwikkelingspsychologie en (ortho)pedagogiek.
2. Kennis over de desistance-benadering, en daarbinnen vooral vaardigheden voor het werken met het narratief van de jongvolwassene en het werken aan (het formuleren van) betekenisvolle levensdoelen
3. Kennis en vaardigheden voor het omgaan met jongvolwassenen met (combinaties van) LVB en psychiatrische problematiek.
4. Houding en vaardigheden: Oog voor de beschermende, pedagogische missie van het werken met jongvolwassenen en hiernaar handelen. Dit is vooral bij reclasseerders een aandachtspunt, minder bij jeugdreclasseerders.
5. Houding: extra doorzettingsvermogen en een laagdrempelige / toegankelijke manier van werken.
6. Vaardigheid: kleine, haalbare doelen stellen en actief hierop sturen.
7. Vaardigheid: kunnen 'levelen': op een aansprekende manier aansluiten bij de jongvolwassene in de communicatie. Daarbij hoort ook kennis over voor jongvolwassenen relevante politieke, maatschappelijke en culturele ontwikkelingen. De (jeugd)reclasseerder kent de straatcultuur, groepsdynamiek, cultuurgebonden gebruiken of kenmerken, gezinsculturen, en familieculturen. Vaardigheid: Als sociaal rolmodel kan de (jeugd)reclasseerder zich naar jongvolwassenen kwetsbaar opstellen, hij durft te wankelen en authentiek te zijn.

Ouders, gezin, familie

8. Vaardigheid: Het goed kunnen inschatten of het betrekken van ouders nodig en nuttig is: bij sommigen heel erg nodig, andere jongvolwassenen moeten juist los komen van de ouders.
9. Kennis en vaardigheden voor systeemgericht / gezinsgericht werken en (eenvoudige) ouderbegeleiding. De (jeugd)reclasseerder is in staat om met ouders, gezinsleden en/of sleutelfiguren om te gaan en hierin te sturen en pedagogisch te begeleiden. Onderhandelen is hierbij een onontbeerlijke vaardigheid. De (jeugd)reclasseerder kan de ouders op hun verantwoordelijkheid wijzen.

Professionele context

10. Kennis van een brede sociale kaart, die zowel de jeugdsector als volwassen sector bestrijkt. Hierbij past ook de competentie maatwerk te kunnen leveren in samenwerking met ketenpartners.
11. Vaardigheden voor het vertalen van de ervaringen en effecten van gedragsinterventies naar de eigen context van de jongvolwassene.
12. Kennis over het toeleiden naar arbeid; dit is minder vaak aan de orde bij jeugdreclasseerders, vandaar dat hier specifiek aandacht aan moet worden besteed.

9.3 Opleiding 'reclasseren met jongvolwassenen'.

De verschillende organisaties (Jeugdreclassering, 3RO en de Raad) zijn zelf verantwoordelijk voor implementatie van deze handreiking en de daarbij passende opleiding. Er is geen sprake van een gezamenlijke opleiding. Wel zoeken de organisaties over de implementatie en opleiding waar nodig afstemming.

Het aantal jeugdreclasseerders dat getraind wordt hangt af van de keuze van de organisatie (Bureau Jeugdzorg, William Schrikker Groep, Leger des Heils). Bij de reclassering is gekozen voor een e-

learning module voor alle reclasseringswerkers en een tweedaagse training voor JoVo-specialisten. De JoVo-specialisten zijn een vraagbaak voor andere reclasseringswerkers in hun eigen regio. De opleiding is een verdiepingsmodule in het 3RO Opleidingshuis.

Leidraad voor de inhoud van de opleiding is de samenvatting van deze methodische handreiking. Daarin wordt per thema puntsgewijs aangegeven waar de (jeugd)reclasseerder op moet letten bij het werken met jongvolwassenen. De verschillende organisaties hebben op basis van deze samenvatting afgewogen in welke aandachtspunten al was voorzien en welke ondergebracht moesten worden in de aanvullende training voor de (jeugd)reclasseerders. Daarbij zijn de competenties eerder in dit hoofdstuk meegenomen.

Om de impact van de training te waarborgen is van groot belang dat deze wordt gecombineerd geleide casuïstiekbespreking om het geleerde in de praktijk te toetsen en te verdiepen. *Training is nog geen implementatie*. Pas als er vanuit casuïstiek gekeken worden naar het geleerde, vindt er een goede 'landing' plaats en beklijft het geleerde beter.

Literatuur

- Andrews, D.A & Bonta, J. (2010) Rehabilitating criminal justice policy and practice, *Psychology, Public Policy and Law*, 16, 39-55.
- Andrews, D.A., Zinger, I., Hoge, R.D., Bonta, J., Gendreau, P., & Cullen, F.T. (1990). Does correctional treatment work? A clinically relevant and psychologically informed meta-analysis. *Criminology*, 28, 369-404.
- Arnett, J.J. (2000). Emerging Adulthood. A Theory of Development From the Late Teens Through the Twenties. *American Psychologist*, 55: 5, 469-480.
- Baart, A.J. (2001). *Een theorie van de presentie*. Utrecht: Lemma.
- Baart, A.J (1997)., Professionele presentie. *Markant. (Tijdschrift voor maatschappelijke activering)* 1997/1.
- Bakker, A. (2006). Straffen als jeugdige of als volwassene? Een checklist voor de rechtspraak. *PROCES*, 5, 189-196.
- Beke, B., Wijk, A. van H. Ferwerda (2000). *Criminaliteit in groepsverband ontrafeld. Tussen rondhangen en bendevoorming*. Amsterdam: SWP.
- Bijleveld, C.C.J.H., Geest, V. van der, & Hendriks, J. (2012). Vulnerable Youth in Pathways to Adulthood. In : R. Loeber, M. Hoeve, N.W. Slot & P. van der Laan (Red.), *Persisters and desisters in crime from adolescent into adulthood : explanation, prevention and punishment*. Franham: Ashgate.
- Blokland, A., & Palmen, H. (2012). Criminal Career Patterns. In : R. Loeber, M. Hoeve, N.W. Slot & P. van der Laan (Red.), *Persisters and desisters in crime from adolescent into adulthood : explanation, prevention and punishment*. Franham: Ashgate.
- Boeck, T., Fleming, J. & Kemshall, H. (2006): The context of risk decisions: does social capital make a difference? *Forum: Qualitative Social Research*, 7, 1, Art.17.
- Bruner, J.S. (1986). *Actual minds, possible worlds*. Cambridge, Ma: Harvard University Press.
- Bunting, S., White, M., Smeaton, T., & Martin, M. (2000). *Disability services' criminal justice program. Strengthening service provision*. Melbourne, Victoria: Department of human services.
- Burnett, R. (1992). *The Dynamics of Recidivism*. Oxford, UK: Centre for Criminological Research, University of Oxford.
- Burnett, R. (2004). One-to-one ways of promoting desistance: in search of an evidence base, in R. Burnett and C. Roberts (eds.) *What Works in Probation and Youth Justice: Developing Evidence-Based Practice*. Cullompton, Devon: Willan Publishing.
- Choy, J., Pont, S., & Doreleijers, Th. (2003). *Moet-willige hulpverlening. Systeemtheoretische methodiek voor gezinsvoogden en jeugdreclasserders*. Amsterdam: SWP.
- Condry, R. (2007). *Families shamed. The consequences of crime for relatives of serious offenders*. London / New York: Routledge.
- Crone, E. A. & Westenberg, P. M. (2009). Development of the social brain in adolescence. In: Haan, M. de en Gunner, M. (red.). *Handbook of Developmental Social Neuroscience*. New York: Guilford Press.
- Crone, E.A. (2009). *Executive functions in adolescence: Inferences from brain and behavior*. Developmental Science.
- Dankersvan der Spek, M. (2010). *Samenwerken in organisaties*. Den Haag: Boom | Lemma.
- Davis, L.A. (2005). *People with intellectual disabilities in the criminal justice system: victims & suspects. Factsheet*, www.thearc.org.
- De Croes, L. Adjimbaks, S., Kratsborn, B., Haspel, M. van den, Kolthoff, E., & Vogelvang B. (2011). „Outlaws“. Marokkaanse veelplegers in "s-Hertogenbosch: Kansen voor de aanpak in ketensamenwerking. Den Bosch: Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool.

- De Jonge, G., & Linden, A.P. van der (2004). *Jeugd en Strafrecht. Een leer- en praktijkboek over het (internationale) jeugdstrafrecht en jeugdstrafprocesrecht*. Deventer: Kluwer.
- De Kogel, C.H. (2008). *De hersenen in beeld*. Den Haag: WODC.
- De Wit, M. (2011). "*Richtlijn Effectieve Interventies LVB: Aanbevelingen voor het ontwikkelen, aanpassen en uitvoeren van gedragsveranderende interventies voor jeugdigen met een licht verstandelijke beperking*". Landelijk Kenniscentrum LVG.
- Donker, A. & Bakker, W. de (2012) *Vrij na een PIJvoorspellende factoren van acceptatie vrijwillige nazorg en recidive*. Leiden: Hogeschool Leiden - Toegepaste Psychologie & Social Work.
- Donker, A. (2004). *Prevalence and precursors of young-adult and adult delinquency*. Leiden: Academisch proefschrift Universiteit Leiden.
- Donker, A., Bulten, E., Thornberry, T.P., & Matsuda, M. (2012). Explanations of offending. In : R. Loeber, M. Hoeve, N.W. Slot & P. van der Laan (Red.), *Persisters and desisters in crime from adolescent into adulthood : explanation, prevention and punishment*. Franham: Ashgate.
- Došen, A. (2005). *Psychische stoornissen, gedragsproblemen en verstandelijke handicap*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.
- Drake, R.E., Wallach, M.A., Alverson, H.S., Mueser, K.T. (2002) Psychosocial aspects of substance abuse by clients with severe mental illness. *Journal of Nervous and Mental Disorders*. 190(2): pp. 100–106.
- Endicott, O.R. (1991). *Persons with intellectual disability who are incarcerated for criminal offences: a literature review*. Ottawa, Ontario: Correctional Service of Canada.
- Ferwerda, F. & Ham, T. van. (2012). *Problematische Jeugdgroepen in Nederland. Aard en omvang in het najaar van 2011*. Arnhem: Bureau Beke.
- Ferwerda, H. & Ham, T van (2010): *Problematische Jeugdgroepen in Nederland. Omvang, aard en politieproces beschreven*. Arnhem: Bureau Beke.
- Grandia, K., James, C., Van der Laan, P., Lamet, W., Meijer, T., & Wanschers, L. (2010). *Reclasseringstoezicht en jongvolwassenen; Een verkennend onderzoek naar kenmerken van jongvolwassen delinquenten in relatie tot reclasseringsbemoedienis*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Hadders, E, Moerland, W. & Veth, J. (2007). *Tewrugkeervervoering De Sluis, beschrijving van de methodiek*. Tilburg: RIBW.
- Hanna, F.J. (2002) *Therapy with Difficult Clients: Using the Precursors Model to Awaken Change*.
- Heemskerk, I. & Vogelvang, B. (2011). *Een delictvrije toekomst. Methode voor het begeleiden van delinquenten jongeren*. Baarn: Coutinho.
- Hermanns, J.M.A. & Laan, P.H. van der (2002). *Perspectief in jeugdreclassering. Missie en methodische uitgangspunten*. Utrecht: Vedio
- Hoek, A. van, Slump, G.J., Ochtman, A., & Leijten, M. (2011) De toepassing van herstelrecht in Nederland: toekomstvisie en advies. Amsterdam: Stichting Restorative Justice Nederland.
- Klockars, C. (1972). A theory of probation supervision. *Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science*, 64(4), 549–557.
- Krechtig, L. (2012). *Wegwijzer outreachend werken met jongvolwassenen (JoVo's)*. Den Haag: Reclassering Nederland.
- Krechtig, L., Lans, M., & Andreas, A. (2012): *Begeleidingsactiviteiten in de Reclassering*. Utrecht: Hogeschool Utrecht.
- Kruissink, M., & Verwers, C. (2001). *Het nieuwe jeugdstrafrecht. Vijf jaar ervaring in de praktijk*. Den Haag, WODC Ministerie van Justitie.
- Law Reform Commission New South Wales (1996): *Report 80 (1996) - People with an Intellectual Disability and the Criminal Justice System*. <http://www.lawlink.nsw.gov.au/lrc.nsf/pages/R80CHP2> (geraadpleegd op 25-08-2012).

- Leydesdorff, S. (2004). *De mensen en de woorden. Geschiedenis op basis van verhalen*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Liefboer, A.C. & J. Puy (2005). *De transitie naar volwassenheid en de rol van het overheidsbeleid: een vergelijking van institutionele arrangementen in Nederland, Zweden, Groot-Brittannië en Spanje. WRR serie Webpublicaties 11*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Loeber, R., Hoeve, M. Slot, N.W. & Laan, P. van der (2012). Introduction. In : R. Loeber, M. Hoeve, N.W. Slot & P. van der Laan (Red.), *Persisters and desisters in crime from adolescent into adulthood : explanation, prevention and punishment*. Franham: Ashgate.
- Maruna, S. (1997). Criminology, desistance and the psychology of the stranger. In A. Lieblich, & R. Josselson, *The narrative study of lives*. (pp. 287-320).
- McNeill, F. (2008). *Desistance research and offender supervision*. Lezing Hogeschool Utrecht, 24 oktober 2008.
- McNeill, F. (2009). *Towards Effective Practice in Offender Supervision*. Glasgow: Scottish Centre for Crime and Justice Research.
- Menger, A. & Krechtig, L. (2004): *Het delict als maatstaf. Methodiek voor werken in gedwongen kader*. Amsterdam: SWP.
- Menger, A. (2009). Wie werkt? Over het vakmanschap van de reclasseringswerker. In: J. Hermanns & A. Menger (Eds): *Walk the line. Over continuïteit en professionalisering in het reclasseringswerk. Openbare les Maart 2009*. Utrecht/Amsterdam : Hogeschool Utrecht, Kenniscentrum Sociale Innovatie / SWP.
- Ministerie van Justitie (2008). *Handreiking jeugdstrafrecht. Sancties, voorwaarden en nazorg*. Ministerie van Justitie Programma Aanpak Jeugdcriminaliteit, oktober 2008.
- Moffitt, T.E. (1993). Adolescence-Limited and Life-Course-Persistent Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy. *Psychological Review*, 100 (4), 674-701.
- Moffitt, T.E., & Caspi, A. (2001). Childhood predictors differentiate life-course persistent and adolescence-limited antisocial pathways among males and females. *Developmental Psychopathology*, 13, 355-375.
- Monahan, K., Steinberg, L., & Cauffman, E. (2009). Affiliation with antisocial peers, susceptibility to peer influence, and desistance from antisocial behavior during the transition to adulthood. *Developmental Psychology*, 45, 1520-1530.
- Mul, J. de (2009). *Het verhalende zelf: Over persoonlijke en narratieve identiteit*. Gedownload februari 2009 van: <http://www.allegrosite.be/artikels.html>.
- Nap, J. (2012). *Vragen naar goed politiewerk: belang-stellend ontwikkelen van de alledaagse praktijk. Een proeve van normatieve professionalisering*. Boom Lemma.
- Nijboer, J.A., Elzinga, H.K., Flier, C.A. van der, & Keekstra, L. (2005). *Elektronisch toezicht met GPS: Mogelijkheden en onmogelijkheden van GPS volgsystemen bij toezicht op reclasseringscliënten*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, vakgroep Strafrecht en Criminologie.
- Odgers CL, Moffitt TE, Broadbent JM, Dickson N, Hancox RJ, Harrington H, Poulton R, Sears MR, Thomson WM, Caspi A. (2008). Female and male antisocial trajectories: from childhood origins to adult outcomes. *Developmental Psychopathology*. 20(2), 673-716.
- Omer, H. (2007). *Geweldloos verzet in gezinnen: een nieuwe benadering van gewelddadig en zelfdestructief gedrag van kinderen en adolescenten*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Poort, R. (2008). *Fundamenten voor toezicht Over de grondslagen voor de ontwikkeling van reclasseringstoezicht*. Utrecht: Reclassering Nederland
- Popma, A., Blaauw, E. & Bijlsma, E (2012). Psychiatrische comorbiditeit van verslaving in relatie tot criminaliteit. In: E. Blaauw & H. Roozen (Red.): *Handboek Forensische Verslavingszorg*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Ricoeur, P. (1985). *Temps et récit III: La temps raconté*. Paris: Éditions du Seuil.

- RN/SVG/LJ&R (Reclassering Nederland / Stichting Verslavingsreclassering GGZ-Nederland / Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering) (2009). *Model Toezicht*. Utrecht/Amersfoort: interne publicatie reclasseringsorganisaties.
- Roisman, G.I., Aguilar, B., & Egeland, B. (2004). Antisocial behavior in the transition to adulthood: The independent and interactive roles of developmental history and emerging developmental tasks. *Development and Psychopathology*, 16, 857-873.
- Rovers, B. (2008). 'Ze deugen nergens voor': het belief effect in justitiële jeugdinterventies In: B. Rovers & H. Moors (Red.) *Geloven in veiligheid: tegendraadse perspectieven*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Schalock, R.L., Borthwick-Duffy, S.A., Bradley, V.J., Buntinx, W.H.E., Coulter, D.L., Craig, E.M., Gomez, S.C., Lachapelle, Y., Luckasson, R., Reeve, A., Shogren, K.A., Snell, M.E., Spreat, S., Tasse, M.J., Thompson, J.R., Verdugo-Alonso, M.A., Wehmeyer, M.L., & Yeager, M.H. (2010). *Intellectual Disability: Definition, Classification, and Systems of Supports (Eleventh edition)*. Washington DC: AAIDD.
- Silverthorn, P., & Frick, P.J. (1999). Developmental pathways to antisocial behaviour. The delayed the delayed-onset pathway in girls. *Development and Psychopathology* (11) / 01, 101-126.
- Skeem, J. L. & Manchak, S. (2008). Back to the Future: From Klockars' Model of Effective Supervision to Evidence-Based Practice in Probation. *Journal of Offender Rehabilitation*, 47: 3, 220 — 247
- Skeem, J.L., Eno Louden, J., Polaschek, D. & Camp, J. (2007). Assessing Relationship Quality in Mandated Community Treatment: Blending Care With Control. *Psychological Assessment* 19, No. 4, 397–410.
- Slot, N.W. (1988). *Residentiële hulp voor jongeren met antisociaal gedrag*. Academisch proefschrift. Amsterdam/Lisse, Swets & Zeitlinger.
- Slotboom, A., Wong, T., Swier, C., & Broek, van der, T. (2011). *Delinquente meisjes: Achtergronden, risicofactoren en interventies*. Den Haag, Boom Juridische uitgeverij.
- Spanjaard, H., Knaap, L. van der, Put, C. van der & Stams, G.J. (2012). Risk assessment and the impact of risk and protective factors. In : R. Loeber, M. Hoeve, N.W. Slot & P. van der Laan (Red.), *Persisters and desisters in crime from adolescent into adulthood : explanation, prevention and punishment*. Franham: Ashgate.
- Stattin, H. & Kerr, M. (2000). Parental Monitoring: A Reinterpretation. *Child Development* (71), 4, pp. 1072–1085.
- Stephens, E. (1982). Criminal justice in America: an overview. In: M. Santamour & Watson (eds.). *The Retarded Offender*. New York: Praeger Publishers.
- Stouthamer-Loeber, M., R. Loeber, E.H. Wei, D.P. Farrington, P.-O.H. Wikström (2002). Risk and promotive effects in the explanation of persistent serious delinquency in boys. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 70(1), 111-123.
- Sun, K (2008). *Correctional counseling. A cognitive growth perspective*. Burlington, Ma: Jones & Bartlett.
- Trotter, C. (1999). *Working with Involuntary Clients: A guide to practice*. London: Sage.
- Uit Beijerse, J. & Swaaningen, R. van (2004). Electronisch toezicht in het strafrechtelijk sanctiestelsel. *Proces. Maandblad voor Berechting en Reclassering*, 2004(5), 185-195.
- Valenkamp, M. Sondejker, F., Vogelvang, B., Schut, J., Bontes, M., Lever, M. & Sievers, R (2010): Nieuwe Perspectieven bij Terugkeer. Nazorg en preventie van terugval na vrijheidsbeneming voor jongeren met een licht verstandelijke beperking. Theoriehandleiding.. Woerden: Adviesbureau van Montfoort
- Van der Laan, P., Laan, A. van der, Hoeve, M., Blom, M. & Lamert, W. (2012). Jongvolwassen delinquenten en justitiële reacties. *Tijdschrift voor Criminologie* (54)/2: pp 99-117.
- Van der Put, C. (in press). *Preselect: Inschatting van het algemene recidiverisico op basis van gegevens afkomstig uit het politie registratiesysteem van jeugdige verdachten van een misdrijf*. Amsterdam: auteur.

- Van Domburgh, L., Vermeiren, R., Blokland, A., & Doreleijers, Th.A.H. (2009). Delinquent development in Dutch childhood arrestees: developmental trajectories, risk factors and comorbidity with adverse outcomes during Adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37, 93-105.
- Van Halderen, R., Croes, L. de & Vogelvang, B. (2012). *Weer naar buiten in Brabant. Levensverhalen en re-integratie en van ex-gedetineerden. Onderzoeksplan*. Den Bosch: Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool.
- Van Marle, H. (2004). Hulpverlening of justitie: keuzes in de zorg voor verstandelijk gehandicapten. In: R.Geus & L. Roelvink (red.), *Verstandelijk gehandicapten in aanraking met justitie. Verslag van een congres*. Utrecht/Brone: NIZW/Avelelijn.
- Van Regenmortel, T. (2009). Empowerment als uitdagend kader voor sociale inclusie en moderne zorg. In: *Journal of social intervention; theory and practice*. (18) 4: pp. 22-42.
- Vogelvang, B., Rutten, E., Jong, B de & Braak, J. van den (2012). *Strafrecht en (jeugd)reclassering voor adolescenten. Een analyse van de huidige aanpak en aanbevelingen voor de aanpak binnen het adolescentenstrafrecht*. Woerden: Van Montfoort / Collegio.
- Van Strien, P.J. (1986). *Praktijk als wetenschap. Methodologie van het sociaal-wetenschappelijk handelen*. Assen: Van Gorcum.
- Vogelvang, B. (2005) *De jongere aanspreken. Handboek methode jeugdreclassering*. Utrecht: MO Groep (Jeugdzorg Nederland).
- Vogelvang, B. (2009). *Een Sterk Verhaal; Over de invloed van reclasseringswerkers op het stoppen met criminaliteit na detentie*. Lectorale rede. Den Bosch: Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool.
- Vogelvang, B. (2011): Familierelaties en het stoppen met misdaad. Aangrijpingspunten voor het reclasseringswerk. *Justitiële Verkenningen* (5): pp. 102-120.
- Watzlawick, P, Weakland, J. & Fisch, R. (1974): *Change*. New York: Norton.
- Weijers, I. & Liefwaard, T. (2007). Jong vast – 1905 tot 1995. Vrijheidsbeneming in het Nederlandse jeugdstafrecht. *Proces*, 4, 173–181.
- Weijers, I, Hepping, K., & Kampijon, M. (2011) *Jeugdige veeplegers*. Amsterdam: SWP.
- Westenberg, P.M. (28 april 2008). *Laat studenten pas na een jaar flexibel studeren definitieve studiekeuze maken*. NRC Handelsblad.
- White, M. (2008). *Narratieve therapie in de praktijk*. Amsterdam: Hogreve.

Bijlage 1.

Ontwikkelingstaken en competentie van jongvolwassen delictplegers

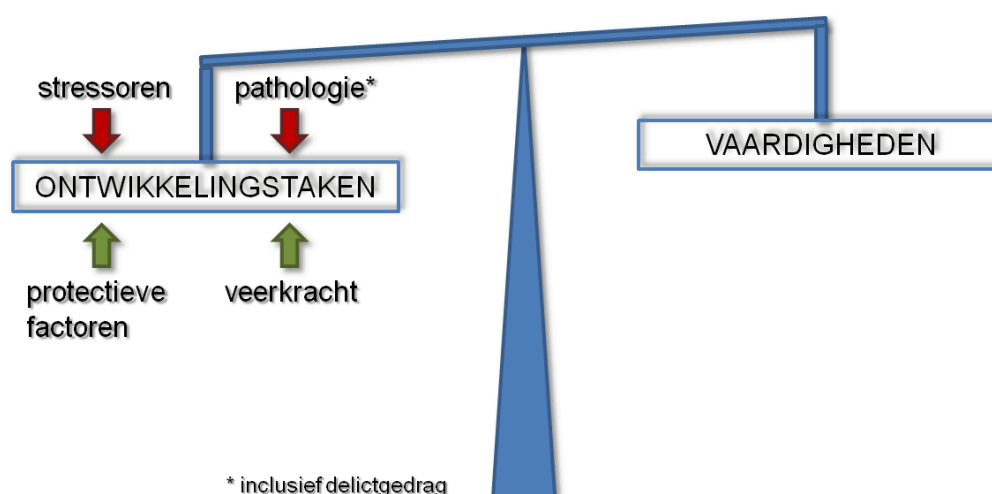
1. Ontwikkelingstaken en competentie

Volgens Slot (1988) is iemand competent als hij over voldoende vaardigheden beschikt om de taken te vervullen waarvoor het dagelijks leven hem stelt. Vanuit een ontwikkelingspsychologisch perspectief geredeneerd is van competentie sprake als de vaardigheden van de jongvolwassene toereikend zijn om de taken te vervullen die kenmerkend zijn voor de levensfase waarin hij verkeert. Deze taken heten ontwikkelingstaken. Competentie is tijd- en situatiegebonden: voor welke taken een individu komt te staan, is grotendeels afhankelijk van de samenleving en (sub)cultuur waarin hij leeft.

Competentie is ook een kwestie van evenwicht. Als de ontwikkelingstaken te zwaar zijn of wanneer zich teveel ontwikkelingstaken tegelijk aandienen, raakt het evenwicht verstoord en functioneert de jongvolwassene niet competent. Hetzelfde gebeurt wanneer de jongvolwassene over onvoldoende vaardigheden beschikt.

Ontwikkelingstaken zijn thema's die karakteristiek zijn voor een bepaalde levensfase en die van de jongvolwassene een bepaalde aanpassing vragen. Wie bijvoorbeeld voor het eerst naar een opleiding gaat, moet nieuw gedrag aanleren, en andere relaties aangaan. Zo zijn er vele situaties die om nieuwe vaardigheden vragen. Als het iemand lukt die vaardigheden te ontwikkelen, is hij beter voorbereid op volgende levensfasen. Wie bijvoorbeeld op de basisschool heeft geleerd vriendschap te sluiten, kan in de jongvolwassenheid beter relaties aangaan.

In onderstaande figuur wordt competentie voorgesteld als een balans tussen taken en vaardigheden. Tevens staan de factoren aangegeven die deze balans in gunstige zin kunnen beïnvloeden en de factoren die het evenwicht ongunstig kunnen beïnvloeden

Ontwikkelingstaken zijn opgaven waarvoor een persoon komt te staan in diverse levensfasen (zie volgende §). *Vaardigheden* zijn taakspecifieke gedragsrepertoires. Onder gedrag valt alles wat de jongvolwassene doet, denkt en voelt. Met een vaardigheid is de jongvolwassene in staat een bepaalde taak te vervullen. Er zijn cognitieve, sociale en praktische vaardigheden.

Factoren die de competentie negatief kunnen beïnvloeden zijn *stressoren* in de omgeving en *pathologie* van de jongvolwassene zelf

Stressoren zijn situaties of gebeurtenissen waaraan iemand zich moeilijk kan onttrekken en die een negatieve invloed uitoefenen op zijn functioneren. Voorbeelden zijn invloed van vrienden, ruzies thuis, voortdurend risico om slachtoffer te worden van agressie, het verlies van een baan, en ook de bemoeienis van de (jeugd)reclasseerder kan voor jongvolwassenen een *stressor* zijn. Stress is afhankelijk van de wijze waarop iemand de gebeurtenissen of omstandigheden beleeft of interpreteert. Daarom worden onder stressvolle gebeurtenissen ook gebeurtenissen en omstandigheden verstaan waarvan de negatieve invloed objectief gezien niet groot hoeft te zijn, maar die door de jongvolwassene toch als stressvol en bedreigend worden ervaren. De opstapeling van stressvolle gebeurtenissen in de loop van de tijd leidt vaak tot problemen, maar kan ook tot gevolg hebben dat iemand extra veerkracht krijgt. Stressoren kunnen verdeeld worden in chronische en incidentele stressoren. *Chronische stressoren* leiden gedurende langere tijd tot extra taken in het dagelijks leven. Voorbeelden van chronische stressoren zijn: langdurige werkloosheid, geldgebrek en een slechte huisvesting (niet alleen in de zin van gebreken, maar ook in de zin van ruimte en rust om bijvoorbeeld huiswerk te maken of alleen te kunnen zijn). *Incidentele stressoren* zijn meestal het gevolg van een eenmalige gebeurtenis, bijvoorbeeld een afwijzing bij verliefdheid.

Pathologie betekent letterlijk ziekteleer. Onder pathologie verstaan we hier: een binnen de geldende cultuur ongebruikelijk patroon van gedachten, gevoelens en gedragingen dat gepaard gaat met:

- leed, bijvoorbeeld angst, woede of verdriet bij de persoon zelf of bij anderen,
- een minder goed functioneren, of
- een groter risico om in aanraking te komen met lijden, de dood of vrijheidsverlies.

De storende gedragingen kunnen betrekking hebben op stemmingen, cognities of percepties. Voorbeelden van pathologie zijn *delictgedrag* (!) psychiatrische problematiek, LVB-problematiek, en alcohol- of drugverslaving.

Protectieve factoren zijn steunende en beschermende aspecten in de omgeving, die risico en tegenslag helpen voorkomen. Voorbeeld: beschikbaarheid van ondersteuning door de ouders, positieve opleidings- of werkervaringen, aansluiting en verbondenheid met maatschappelijke instanties (clubs of verenigingen, kerk) en een goede afstemming van de (jeugd)reclasseerder het gedrag en de kenmerken van de jongvolwassene.

Onder *veerkracht* verstaan we eigenschappen van jongvolwassenen zelf, die hen kunnen beschermen tegen de invloed van stressoren en die bepaalde uitingen van pathologie kunnen verzachten, zoals intelligentie, weerbaarheid, specifieke talenten, een positief zelfbeeld, en een sterke motivatie.

2. Ontwikkelingstaken per leeftijdsgroep

Het begrip *ontwikkelingstaken* staat voor de taken die op een bepaalde leeftijd aan de orde zijn. We beperking ons hier tot de periode van het basisonderwijs (± 4 t/m 12 jaar), de adolescentie (± 12 t/m 25 jaar), en de periode van de jongvolwassenheid / het jonge ouderschap. De reden om ook de

basisschoolperiode te bespreken is de ervaring van (jeugd)reclasseerder dat jongvolwassenen (en zeker LVB-jongeren) regelmatig laten zien dat zij ook die ontwikkelingstaken nog niet beheersen.

Voor het vervullen van deze taken moet iemand vaardigheden leren. Het vervullen van de ontwikkelingstaken vormt een noodzakelijke voorwaarde voor een goed verloop van de ontwikkeling en kan daarom het beste tijdens de daartoe geëigende levensfasen gebeuren. Is dat niet het geval, dan hoeft dat nog niet te leiden tot een onomkeerbare problematische ontwikkeling. De mens is flexibel, hij kan gemiste ontwikkelingen later compenseren.

Binnen elke ontwikkelingstaak zijn verschillende subtaken en vaardigheden te onderscheiden. Hoe concreter de (jeugd)reclasseerder de taken benoemt, des te gemakkelijker is het voor hem om te bepalen welke vaardigheden de jongvolwassene al beheerst en welke hij nog moet leren.

Ontwikkelingstaken zijn afgestemd op 'modale' jongvolwassenen in onze huidige Nederlandse samenleving. Voor jongvolwassenen (en hun ouders) die in afwijkende omstandigheden verkeren, kunnen bepaalde taken extra moeilijk zijn en kan er sprake zijn van meer ontwikkelingstaken. Te denken valt bijvoorbeeld aan jongvolwassenen die te maken hebben met verschillende culturele perspectieven doordat hun ouders verschillende culturele achtergronden hebben.

In de drie perioden in deze handreiking vinden we de volgende ontwikkelingstaken:

Ontwikkelingstaken voor kinderen in de basisschoolleeftijd (6 tot 12 jaar)

1. *Rekening houden met anderen*: het vormen van oordelen en het plannen van handelingen mede op basis van belangen van anderen;
2. *Onafhankelijkheid*: het vergroten van de onafhankelijkheid ten opzichte van ouders of andere opvoeders;
3. *Onderwijs*: het participeren in het onderwijs teneinde die vaardigheden en kennis te verkrijgen die noodzakelijk zijn om in de samenleving te kunnen functioneren;
4. *Vriendschappen*: het aanknopen en onderhouden van (vriendschappelijke) contacten met leeftijdgenoten;
5. *Verantwoordelijkheden thuis*: het nemen van deeltverantwoordelijkheden in huis en voor broers/zussen;
6. *Gebruik van basale infrastructuur*: zelfstandig gebruik maken van basale infrastructurele voorzieningen zoals openbaar vervoer, geldsystemen, communicatiemiddelen, vrijetijdsvoorzieningen;
7. *Veiligheid en gezondheid*: keuzes kunnen maken met betrekking tot de eigen veiligheid en gezondheid.

Ontwikkelingstaken voor adolescenten (12 – 22 jaar)

1. *veranderende relaties in het gezin*: het onderhouden of verbeteren van de banden met ouders, broer(s) en/of zus(sen) en ook het ontwikkelen van zelfstandigheid en eigen keuzes;
2. *onderwijs of werk*: het participeren in onderwijs of werk, het maken van keuzes voor de toekomst met betrekking tot onderwijs en werk;
3. *vrije tijd*: zinvol invullen van de tijd waarin je niets hoeft te doen; geen school, werk, of taken thuis;

4. *autoriteit*: het benaderen van en communiceren met verschillende soorten autoriteiten, zoals leerkracht, gezinsvoogd, politie, loketbeambte enzovoort.
5. *gezondheid en uiterlijk*: het zorg dragen voor lichaam en gezondheid, het voorkomen van ziektes, veilig vrijen;
6. *vriendschappen en sociale contacten*: het opbouwen en onderhouden van vriendschappen, het maken van keuzes tussen vrienden, het maken van onderscheid tussen vrienden en sociale contacten;
7. *intimiteit en seksualiteit*: het vorm geven en onderhouden van intieme en seksuele relaties.

Ontwikkelingstaken voor jongvolwassenen / jonge ouders

1. *opvoeding*: het nemen van verantwoordelijkheid voor en het verdelen van de taken t.a.v. de opvoeding van kinderen.
2. *relatie*: het ontwikkelen van een relatie waarin tegemoet gekomen wordt aan beider behoeften aan autonomie en afhankelijkheid en waarin voldoende ruimte is voor de relationele behoeften van kinderen;
3. *seksualiteit*: het vorm geven van een seksuele relatie die tegemoet komt aan beider behoeften;
4. *werk en bezigheden*: het kiezen voor en realiseren van (een perspectief op) werk en bezigheden die recht doen aan de eigen ambities en mogelijkheden, de aspiraties van de partner en de financiële behoeften van het gezin;
5. *ouders*: het opnieuw vorm geven van de relatie met (schoon)ouders;
6. *vriendschap en sociale contacten*: het opbouwen en onderhouden van contacten met broers, zussen en andere familieleden, kennissen en vrienden van beide kanten;
7. *financiën en huishouden*: het nemen van verantwoordelijkheid voor en het verdelen van de taken t.a.v. de financiën het huishouden en het omgaan met allerlei instanties en regelingen (Slot & Spanjaard 1996);

3. Competentiegericht werken

Uit bovenstaand model blijkt dat een jongvolwassene zijn competentie kan vergroten door:

- het leren van nieuwe vaardigheden;
- gericht inzetten van al aanwezige vaardigheden;
- het verlichten of juist verrijken van taken;
- het verlichten of reduceren van de invloed van stressoren;
- het activeren of vergroten van protectieve factoren;
- het verminderen van (de invloed van) pathologie.

Bij het werken met jongvolwassenen gaat het er doorgaans om dat zij zich adequater/handiger leren te gedragen. Op een of andere wijze lukt het hen in bepaalde situaties niet om zich zo te gedragen, zoals zij en/of hun omgeving graag zouden willen. Zij laten dan inadequaat/onhandig gedrag zien,

waardoor ze niet bereiken wat ze willen, vaak negatieve feedback krijgen en/of vereenzamen. Jongvolwassene hebben daar last van en willen vaak gedrag en/of neigingen onder controle krijgen en daarvoor in de plaats ander gedrag leren, waarmee ze wel/meer bereiken wat ze willen. Dit sluit aan op het narratief / de levensdoelen van de jongvolwassene.

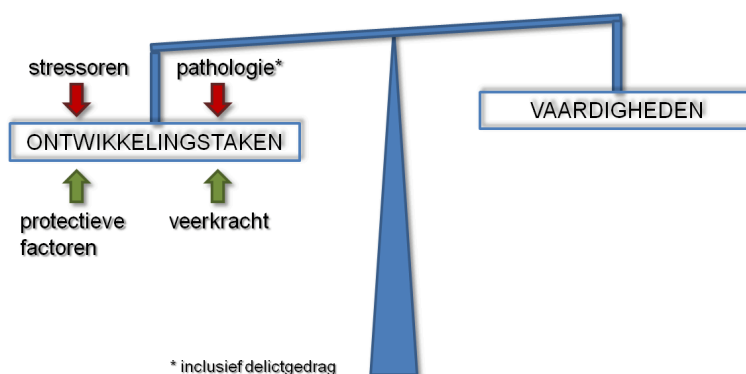
De (jeugd)reclasseerder heeft in de eerste plaats oog voor, en maken we gebruik van, dat wat *wel goed gaat*. De eerste aandacht gaat daarom uit naar het *versterken van vaardigheden*, of het eventueel verlichten van taken. Jongvolwassenen hebben vaak al heel dikwijls gehoord wat ze verkeerd doen en wat ze niet kunnen. Het is dan prettig te ervaren dat iemand de nadruk legt op dingen die zij al kunnen en die zij er nog bij kunnen leren.

Een tekort aan vaardigheden hoeft niet alleen een gevolg te zijn van probleemgedrag, maar kan ook een oorzaak zijn van probleemgedrag. Als 'het niet kunnen' op de voorgrond staat, dan zien we dat vaak ook zo. Als een jongvolwassene 'leeftijdsinadequaat gedrag', 'deviant' of 'storend' gedrag laat zien, lijkt het minder op 'niet kunnen'. Dan denken we niet direct aan competentie vergroting maar eerder aan bestraffend toespreken en straffen. Toch is ook bij 'leeftijdsinadequaat en deviant gedrag' veel te bereiken met versterking van vaardigheden.

Het direct *werken aan gedragsproblemen* (inclusief delictgedrag) is vereist als deze problemen zo groot zijn, dat de aandacht niet (direct) op de vaardigheden kan worden gericht. Dan is ook risicomanagement nodig.

Indien rechtstreeks aan probleemgedrag wordt gewerkt, moet in kaart worden gebracht hoe het probleemgedrag er precies uit ziet, hoe vaak het plaats vindt, wat eraan vooraf gaat, wie erbij zijn en hoe die reageren op dat probleemgedrag en wat de gevolgen zijn. Gedrag is vaak situationeel bepaald en daardoor ziet men het bijvoorbeeld wel op straat maar niet thuissituatie, wel in het verkeer maar niet op het werk. Daarom is een goede observatie thuis en/of in de werk-/opleidingsomgeving nodig, of goed vragen stellen (als de (jeugd)reclasseerder afhankelijk is van de informatie van anderen). Bij zowel de jeugdreclassering als reclassering wordt daarvoor vaak een *delictanalyse* met de jongvolwassene gemaakt. Bij ander probleemgedrag noemt men dit een *functionele analyse*.

Op basis van de diagnostiek kiest de (jeugd)reclasseerder met de jongvolwassene een of meer van de volgende interventies:

- Versterken van bestaande vaardigheden en het leren van nieuwe.

Vaardigheden worden op concreet uitvoeringsniveau beschreven en het is handig om ze in stappen onder te verdelen. De mate van detaillering wordt afgestemd op het vaardigheidsniveau van de jongvolwassene. Het instrueren, voordoen en het later laten oefenen van vaardigheden door de jongvolwassene is vaak effectiever dan het praten over vaardigheden. Feedback geven op adequaat gedrag versterkt de vaardigheid. Als de jongvolwassene hoort wat hij goed heeft gedaan, is hij ook

eerder bereid om te luisteren naar wat nog beter kan. Als de jongvolwassene de vaardigheid alleen in bepaalde situaties niet toont, bekijk dan welke stressoren, emoties en/of gedachten er in die situatie meespelen.

- Taakverlichting en taakverrijking

Taakverlichting gebeurt door een taak in kleinere taken onder te verdelen of door je voorlopig alleen even te richten op slechts 1 situatie. Een permanente taakverlichting voor de jongvolwassene is bijv. een opleiding op het juiste niveau. Taakverrijking door de jongvolwassene bijv. meer verantwoordelijkheden en/of leermomenten te geven kan voor een jongvolwassene meer uitdaging betekenen en kan probleemgedrag (uit verveling) voorkomen.

- Vertalen van probleemgedrag in vaardigheidstekorten

De (jeugd)reclasseerder stopt, of stuurt het probleemgedrag bij, door de vaardigheid te instrueren die het positieve alternatief voor het probleemgedrag kan zijn. Dus i.p.v. *'Stop met steeds te laat komen, Harry'*, zegt hij: *'Harry, als je wilt meerijden met de bus naar de opleiding, kun je beter op tijd opstaan'*.

- Verminderen van probleemgedrag

Wanneer de veiligheid in het geding is, moet het probleemgedrag stilgelegd worden. Wanneer erachteraan nog een instructie volgt hoe de jongvolwassene zijn doel wel kan bereiken en/of wat van de jongvolwassene wordt verwacht, dan is de (jeugd)reclasseerder toch bezig met de competentie vergroting van de jongvolwassene.

Verminderen van probleemgedrag start met een functionele analyse of, rond het delictgedrag, een delictanalyse met de jongvolwassene.

Het geven van een goede 'waarom' is zeer belangrijk. Jongvolwassenen vatten het iets niet mogen vaak negatief op: "hij mag mij niet". Een goede 'waarom' voelen ze niet als afwijzing. Het maakt het leren van nieuw gedrag makkelijker. Een goede 'waarom' is kort en bondig en niet suggererend van toon en moet passen in de beleavingswereld van de jongvolwassene.

- Interventies gericht op het verminderen van (de invloed van) stressoren en pathologie

Door praktische hulp kan de jongvolwassene meer aan, waardoor de stressoren afnemen. Ook medicatie, psychotherapie of psycho-educatie kunnen de klachten van de pathologie van de jongvolwassene verminderen, waardoor hij meer kan. Een belangrijk voorbeeld is ook het werken met cognitieve technieken, zoals helpende en storende gedachten.

- Interventies gericht op het versterken van protectieve factoren

De (jeugd)reclasseerder gaat met de jongvolwassene na wie de mensen zijn op wie hij kan terugvallen uit de omgeving en stimuleert hem daar weer contact mee op te nemen. Meegaan naar deze personen of bezoeken voorbereiden kan heel ondersteunend werken.

Bijlage 2.

Psychosociale ontwikkeling van mensen met een LVB

Wanneer sprake is van een LVB bij een jongvolwassene zijn de volgende aspecten te zien in denken, gedrag en emoties en persoonlijkheid. Zij komen qua ontwikkeling overeen met een ontwikkelingsleeftijd van 7 t/m 12 jaar

Cognitief	• problemen met logisch denken (oorzaak-gevolg denken)
	• spreken over concrete situaties
	• problemen met het verstaan van complexe boodschappen
	• problemen met abstract denken
	• leren door concrete ervaringen of door voorbeelden
	• lezen, schrijven, rekenen: circa groep zes basisschool
Sociaal	• gebonden aan belangrijke personen
	• conformisme aan regels
	• zwakke sociale verantwoordelijkheid
	• geen groepsverband
	• loyaal tegenover belangrijke anderen
Emotioneel	• wil sociaal geaccepteerd en competent zijn
	• mogelijk problemen met agressieregulatie
	• het verleden kan bepalend zijn voor het gevoel nu
	• de toekomst is minder belangrijk
	• goed ontwikkelde emoties: verdriet, geluk, liefde, haat, vertrouwen, wantrouwen, eigenwaarde
	• minder ontwikkelde emoties: geweten, seksuele liefde, empathie
Persoonlijkheid	• geloof in 'Gouden Regels'
	• 'ego' is afhankelijk van het oordeel van anderen
	• gewetensfunctie: extern, gezagstrouw (kan dus wegvallen)

Bron: Došen (2005).

Bijlage 3.

Werken met jongvolwassenen met een licht verstandelijke beperking.

De *belangrijkste richtlijn* is: overvraag de jongvolwassenen niet, maar wees tegelijkertijd ook niet te kinderachtig. Daar zijn de jongvolwassenen vaak allergisch voor. Het is dus zaak de balans te zoeken en aan te sluiten bij de beperkingen en mogelijkheden van de persoon die je voor je hebt (zie ook richtlijn voor het ontwikkelen van interventies voor mensen met een licht verstandelijke beperking (De Wit, 2011).

1. Eenvoudig maken

- ✓ Maak de technieken simpeler
- ✓ Deel interventies op in kleinere delen
- ✓ Geef overzicht van wat gaat komen
- ✓ Bied concreet materiaal aan
- ✓ Bied geen of weinig keuzes aan
- ✓ Herhaal

2. Taal

- ✓ Gebruik concrete formuleringen (geen 'denk-taal' maar 'doe-taal')
- ✓ Stel enkelvoudige vragen
- ✓ Gebruik korte zinnen; vermijd ingewikkelde zinsconstructies
- ✓ Gebruik simpele woorden zonder kinderachtig te zijn
- ✓ Bouw pauzes in voor opname, verwerking en reactie
- ✓ Blijf checken en verhelderen

3. Luisteren

- ✓ Stel concrete en directe vragen
- ✓ Begrijpen gaat vóór begrepen worden
- ✓ Achterhaal het perspectief van de jongvolwassenen
- ✓ Stel verkennende vragen
- ✓ Zoek naar de betekenisgeving van de jongvolwassenen (waarom doen ze zoals ze doen?)
- ✓ Wees alert op sociaal wenselijke antwoorden

4. Tempo

- ✓ Pas je tempo van praten en handelen aan het bevattingsvermogen en tempo van de jongvolwassenen
- ✓ Praat rustig en duidelijk
- ✓ Zorg voor een lange adem
- ✓ Toon geduld
- ✓ Wees kort

5. Inhoud

- ✓ Bespreek niet teveel onderwerpen tegelijk
- ✓ Bied informatie aan in kleine hoeveelheden
- ✓ Behandel één gedachte per keer

6. Leerstijl

Hou rekening met de concrete en egocentrische leerstijl van de jongvolwassenen:

- ✓ Maak de jongvolwassenen duidelijk welk nut iets heeft voor zijn alledaagse leven en hun zelfstandigheid
- ✓ Richt je op wat concreet is
- ✓ Richt je op wat nabij is in tijd en ruimte
- ✓ Richt je op de eigen emotionele beleving van de jongvolwassenen

7. Zichtbaar en concreet

- ✓ Maak opdrachten of gespreksthema's visueel, bijvoorbeeld door te tekenen
- ✓ Doe voor, wees een rolmodel
- ✓ Oefen samen met de jongvolwassenen

8. Erkenning

- ✓ Veroordeel niet maar toon begrip
- ✓ Neem de opvattingen van de jongvolwassenen serieus
- ✓ Zoek naar gemeenschappelijkheid in doelen en bedoelingen
- ✓ Ga uit van de redelijkheid van de jongvolwassenen

9. Betrekking

- ✓ Werk vanuit oprechte aandacht voor en interesse in de jongvolwassenen
- ✓ Wees betrouwbaar in af- en uitspraken
- ✓ Blijf voorspelbaar en gelijkmatig; ga niet mee in grillig gedrag

10. Actief en haalbaar

- ✓ Vergroot het aantal actieve technieken om verandering en leren te verdiepen
- ✓ Gebruik helder uitgelegde (gevisualiseerde) opdrachten om mee te oefenen
- ✓ Zorg dat opdrachten haalbaar zijn; stel reële eisen
- ✓ Biedt praktische steun waar de jongvolwassene iets niet kan
- ✓ Voorkom (teveel) faalervaringen

11. Op (ontwikkelings)maat

- ✓ Laat technieken en materialen aansluiten op het ontwikkelingsniveau
- ✓ Gebruik non-verbale technieken
- ✓ Gebruik speltechnieken
- ✓ Gebruik creatieve technieken, maar zorg wel dat het niet kinderachtig wordt!

12. Directief

- ✓ Geef duidelijke overzichten van doelen en voortgang
- ✓ Bied structuur in de tijd (vaste ritmes en tijdstippen) en persoon (steeds dezelfde persoon)
- ✓ Geef overzicht van de tijdsduur en inhoud van sessies
- ✓ Wees helder en concreet over de structuur van gesprekken
- ✓ Wees concreet en duidelijk over grenzen

Bijlage 4.

Ouders in geweldloos verzet

Justine van Lawick

Haim Omer, hoogleraar psychologie aan de universiteit van Tel Aviv, heeft zich gespecialiseerd in het werken met problematische adolescenten en hun gezinnen. Omer werd elf jaar geleden getroffen door een krantenbericht dat signaleerde dat een grote groep ouders in Israël bang was voor hun kinderen. Voor deze groep ouders ontwikkelde hij een programma, dat zich richt op doorbreking van hun verlamming en machteloosheid zonder dat zij zelf ook overgaan tot gewelddadig gedrag, zoals schelden, dreigen of slaan.

Veel ouders hebben de ervaring dat zij hun positie als ouder hebben verloren. Zij hebben het gevoel dat ze geen betekenis meer hebben, dat ze 'lucht' zijn. Omer houdt ouders voor dat kinderen niet van hen kunnen scheiden: 'Ik ben je ouder en ik blijf je ouder' is het uitgangspunt.

Omer vindt het een slecht advies dat ouders opstandige jongeren meer ruimte moeten geven omdat zij dat nodig zouden hebben. Adolescenten genieten van macht en zullen die willen vergroten. Wanneer ze daarvoor de ruimte krijgen, zullen ze ook hun ouders willen overheersen. Macht corrumpeert en haalt niet het beste in mensen naar boven. De moraal van adolescenten raakt aangetast wanneer ze te veel macht krijgen. Ouders voelen zich niet meer thuis in hun eigen huis. Ze zijn hun zeggenschap kwijtgeraakt over de tv, etenstijden, wie hun huis in en uit gaan en op welke tijd. De ouders lijden daaronder, krijgen psychosomatische klachten en symptomen van depressie en demoralisatie, en beginnen hun huis te haten en te mijden. Partnerconflicten nemen vaak toe. Broers en zusjes lijden volgens Omer nog het meest. Wanneer een kind met fysiek geweld geconfronteerd wordt, is dat in de meeste gevallen afkomstig van broers en zusters. Daarna volgen andere kinderen en pas in de derde plaats de ouders. Deze feiten zijn lange tijd genegeerd omdat er altijd bij de ouders naar de schuldige werd gezocht, ook wanneer een jongen in elkaar wordt geslagen door zijn oudere broer.

Wanneer ouders genoeg hebben van hun ondergeschikte positie en terug gaan vechten, verergert de situatie. Veel van hun interventies zijn escalerend: preken, beschuldigen, uitleggen, dreigen, schreeuwen. Adolescenten zullen terugvechten en het geweld zal toenemen. Adolescenten winnen altijd. Zij zijn minder bang voor geweld dan de ouders en geven ook niets om de burens en andere omstanders. Ze zetten desnoods de ramen wijd open. Omdat geweld altijd een vertoon van machteloosheid is, zal de macht van ouders eerder af- dan toenemen. De opdracht luidt daarom dat ouders hun positie weer innemen terwijl escalaties worden voorkomen. Het principe van het niet-gewelddadige verzet is dat aanwezigheid (*presence*) gecreëerd wordt door je bestaan en positie als ouder weer kenbaar te maken. Inspiratiebronnen hiervoor zijn Ghandi, Martin Luther King en Mandela. Het gaat om een sterk en aanwezig verzet, een geweldloos gevecht, maar wel een gevecht.

Een van de technieken waarmee Omer ouders deze vorm van geweldloos verzet aanleert, is de *sit-in*. Hij inventariseert met de ouders de gedragingen van hun kind die ze het destructiefst vinden. Op een moment dat er geen conflict is en de ouder zich rustig voelt, gaat hij de kamer van de jongere binnen, posteert zich voor de deur en zegt welk gedrag, bijvoorbeeld het in elkaar slaan van het jongere broertje, hij onaanvaardbaar vindt. Vervolgens zegt de ouder dat hij wacht op een voorstel van de jongere om dit gedrag te veranderen. De adolescent zal zich op alle mogelijke manieren tegen deze indringing in zijn territorium verzetten, de ouder sommeren de kamer te verlaten, ruzie en argumentaties uitlokken, tegenwerpen maken, spelen op schuldgevoel, dreigen of ander intimiderend gedrag laten zien. Het is de opdracht aan de ouder om nergens op in te gaan en alleen te herhalen dat bepaald gedrag onaanvaardbaar is en dat hij wacht op een constructief voorstel van de adolescent om dit te stoppen. De ouder moet in gedachten houden dat hij vasthoudend moet zijn maar niet hoeft te winnen. 'Ik ben hier, ik blijf hier en je kunt me niet wegzenden,' is de boodschap. Als er geen voorstel komt, bepaalt de ouder wanneer hij of zij weggaat. Wanneer een jongere door een raam vlucht, blijft de ouder rustig zitten en verandert daarna het een en ander in diens territorium. De ouder kan ook een tijdje in zijn of haar

bed gaan slapen. Steeds worden er variaties uitgevonden om de aanwezigheid van de ouder kenbaar te maken. De basishouding blijft dezelfde: 'Ik laat dat gedrag niet toe en ik laat je niet vallen.' En: 'Ik verzet me tegen je gewelddadige gedrag maar ik val je niet aan.'

Wanneer adolescenten gewelddadig zijn, is het raadzaam om een vertrouwenspersoon in huis te hebben die de ouder kan helpen bij gevaar. Zo zijn er meerdere scenario's voor jongeren die veelvuldig drugs gebruiken of verslaafd zijn en voor volwassenen van in de twintig of dertig die thuis zitten en vooral consumeren. Omer traint ouders om minder te spreken, geen discussies aan te gaan en niet te antwoorden. Zo raadt hij ouders aan, als ze last hebben van het gescheld van hun kind, om oordoppen in te doen zodat alles zachter klinkt: 'Ik heb oordoppen in gedaan zodat ik je wel hoor maar veel zachter, want ik wil niet boos op je worden.' Hij traint ouders om er een uur de tijd voor te nemen, want korter werkt niet goed. Een uur is een eeuwigheid voor de rusteloze adolescent. Tijdens dat uur krijgen ouders weer het gevoel dat zij niet van lucht zijn, dat zij aanwezig zijn in het leven en in het territorium van hun kind. Elk redelijk voorstel van de jongere wordt aanvaard, ook wanneer het alleen klinkt als een vage belofte: 'Ik zal mijn best doen het niet meer te doen.' De ouder kan het voorstel aannemen en de *sit-in* beëindigen. Wanneer het gedrag toch weer voorkomt, wordt de sit-in herhaald. Komen jongeren niet met een voorstel, dan verlaat de ouder na een uur de kamer op eigen initiatief: 'Blijkbaar lukt het je niet nu iets te verzinnen, misschien de volgende keer wel.' Het is niet het voorstel dat het verschil maakt maar de aanwezigheid van de ouders. De belangrijkste verandering voltrekt zich in de ouders; pas daarna gaan de kinderen veranderen. Ouders gaan zich anders voelen, durven weer ruimte in te nemen en voelen zich weer thuis in hun huis. De sit-in is als het ware een trainingslaboratorium en maakt deel uit van een veel bredere mentaliteitsverandering en gedragsverandering.

Na het geweldloze gevecht volgt een verzoeningsritueel. De ouder kan bijvoorbeeld een lievelingsgerecht klaarmaken. Het verzoeningsritueel maakt de kans op nieuwe escalatie kleiner. Daaruit spreekt ook de liefde voor het kind. Ook kan de ouder excuses aanbieden voor eerdere escalaties waarin hij zelf is gaan schelden en dreigen.

Omer traint ouders ook om hun problematische adolescent te gaan superviseren. Ze worden uitgedaagd om te achterhalen waar de jongere uithangt, wie zijn vrienden zijn en wat ze ondernemen. Het gaat niet om controle; controle is een illusie en lokt gevechten uit. Uit supervisie spreekt zorg. Hij stimuleert ouders om een lijst aan te leggen van alle telefoonnummers van vrienden en ouders van vrienden. Wanneer zij niet weten waar de jongere uithangt, kunnen zij deze vrienden en ouders bellen. Jongeren die zich voorspoedig ontwikkelen, kunnen losgelaten worden, moeten niet steeds in de gaten gehouden worden en krijgen vertrouwen. Wanneer zij destructief gedrag vertonen naar zichzelf en de omgeving is het juist goed hun gangen na te gaan en contact te houden. Natuurlijk hebben adolescenten hier een hekel aan. Ouders uiten hun bezorgdheid en nodigen de jongere uit te onderhandelen over waar ze heengaan en hoe lang ze wegblijven.

Omer stimuleert ouders ook een netwerk te vormen met de ouders van vrienden zodat ze kunnen samenwerken. Vaak schamen ouders zich voor de misdragingen van de jongere en isoleren ze zich daarom. Opheffing van dit isolement en samenwerking met andere bezorgde ouders levert gunstige resultaten op. Wanneer jongeren naar drugs party's gaan, of naar dance events waar veel ecstasy wordt gebruikt, en zij komen niet op de afgesproken tijd thuis, dan stelt hij ouders voor om naar dat feest te gaan, er te gaan zitten en gesprekken aan te knopen met de vrienden van de jongere. Adolescenten hebben daar een hekel aan en zullen uit eigenbelang meer gaan overleggen.

De ouders doorbreken systematisch alle taboes: de kamer van de jongere in gaan, zijn of haar vrienden bellen, naar party's gaan enzovoort. Zij tonen hun bereidheid om impliciete regels te doorbreken en zich uitzonderlijk te gedragen, als het destructieve gedrag van de jongere daar aanleiding toe geeft.

Meer lezen: Omer, H. (2007). *Geweldloos verzet in gezinnen: een nieuwe benadering van gewelddadig en zelfdestructief gedrag van kinderen en adolescenten*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Bijlage 5.

Leren kennen van het narratief van de jongvolwassene⁶⁷

Introductie

Ik wil het hebben over je levensverhaal: je verleden, het hier en nu, en je idee over de toekomst.
Ik ga vragen naar belangrijke gebeurtenissen en naar belangrijke personen.
Ik wil ook weten wat de rol is van criminaliteit in je leven.
En ik zal vragen naar je verwachtingen over de toekomst en welke personen daarin belangrijk zijn.
Mijn doel van het gesprek is niets meer of minder dan het begrijpen van je verhaal.

1. Levensloop samengevat in perioden

We kunnen naar je levensverhaal kijken alsof we het beschrijven in een boek.
Als we nadenken over je leven als een verhaal in een boek, dan zijn de hoofdstukken de periodes in je leven.
Laten we tussen de 2 en 5 hoofdstukken noemen. Laten we eerst de titels van de hoofdstukken bepalen. Als je terugkijkt op je leven, welke periodes zie je dan?

Noteer de hoofdstukken / periodes (zie overzichtsblad aan einde interview).
Als de jongvolwassene moeite heeft met het formuleren van periodes, overweeg dan om suggesties te doen over een algemene indeling, bijvoorbeeld: kindertijd, puberteit en volwassenheid. Als de jongvolwassene kiest voor een indeling die onderling van aard verschilt, geeft dat niet, het is zijn indeling.

2. Kern van de periodes

Laten we nu de hoofdstukken inhoud geven. Ik ben benieuwd waarom dit volgens jou hoofdstukken zijn.
Welke mensen waren voor jou in dat hoofdstuk belangrijk. (Dit kunnen ook helden zijn die je nooit sprak, of zelfs dieren).

Ik wil weten wat de hoogte- en dieptepunten in de periodes waren, en wat ze te maken hebben met je criminele gedrag. We beginnen met periode <naam eerste periode>.

Per periode doorvragen op de volgende factoren:

- Wie zijn de hoofdrolspelers en waarom?
- Welke sleutelgebeurtenissen kenmerken de periodes
Probeer deze sleutelgebeurtenissen te duiden als ondersteunend voor een leven zonder of met criminaliteit.
- Wanneer is er sprake van de eerste criminaliteit en welke factoren hadden hier volgens de jongvolwassene mee te maken (motieven)
- Vraag naar gevoelens en gedachten in relatie tot criminaliteit. Denk aan schuldgevoelens, frustraties, angsten of kicks.

⁶⁷ Van Halderen, de Croes, & Vogelvang (2012).

- Loop in de volgende periodes de criminele ontwikkeling door, koppel ze aan eerder omschreven periodes, personen en motieven
- Sta uitgebreid stil bij (langere) periodes zonder criminaliteit: hoe verklaart de jongvolwassene deze?
- Vraag naar hoogte-, diepte- en keerpunten die te maken hebben met de criminele carrière.

Rond iedere periode af met een korte samenvatting waarin aandacht is voor ontwikkelingen in criminaliteit, motieven en sociaal kapitaal (hoofdrolspeleers, etc.) en formuleer met de jongvolwassene de overgang naar het volgende hoofdstuk.

Bij de laatste periode:

- Vraag naar het meest recente delict en de verklaringen hiervoor.

3. Toekomstvisie

We hebben nu periodes uit het verleden besproken, belangrijke personen en de dingen die volgens jou te maken hebben met je criminele carrière.

Ik wil nu graag de bladzijde omslaan en naar het volgende hoofdstuk kijken: de toekomst.

- Hoe denk je dat dit hoofdstuk eruit ziet?
- Wat zijn je dromen, verwachtingen en plannen?
- Welke levensgebieden, zoals relaties, werk, financiën, huisvesting vind je belangrijk in het toekomsthoofdstuk?
- Welke rol hebben de andere spelers uit je verhaal hierbij?
- Wanneer ben je tevreden over het toekomsthoofdstuk?
- Wat is de titel van het toekomsthoofdstuk?
- Verwacht je dat criminaliteit een verdere rol speelt in je leven?
- Welke factoren zijn hier belangrijk? Waarom wel / niet?
- Welke verwachtingen heb je?
- Welke ondersteuning vindt je noodzakelijk?
- Hoe denk je in de toekomst om te gaan met de hindernissen die je eerder in uw leven bent tegengekomen? Welke eerdere ervaringen zijn hiervoor van belang? Wat heb je opgestoken van eerdere levensfasen?

Stel vast: Hoe gestructureerd is de toekomstvisie: zeer concreet of een uiting van wensen en verwachtingen?

Wanneer er sprake is van een uitgesproken streven om geen delicten meer te plegen:

- Hoe kijk je nu terug op je criminaliteit?
- Hoe neem je afscheid van het criminele leven?
- Welke voorbeelden heb je hoe ziet je jezelf in de toekomst?
- In welke mate spelen de factoren die bijdroegen aan het laatste delict nog en hoe verwacht je hiermee om te gaan?
- Welke verwachtingen heb je van de (jeugd)reclassering of andere instanties?

Bij een minder duidelijke 'afkeer' van criminaliteit:

- Hoe denk je om te gaan met risico's en verleidingen?
- Hoe sta je tegenover kansen die mogelijk wel geboden worden? Hoe wordt een 'kans' door jou beoordeeld?
- Welke verwachtingen heb je van de (jeugd)reclassering of andere instanties?.

4. Kernthema

- Herken je als je terug- en vooruitkijkt, een centraal thema in je leven?
Wanneer het moeilijk is om een kernthema te kiezen, stel dan dat op de achterkant van het boek zes kernwoorden als omschrijving staan. Welke kernwoorden worden dit?

Levensperiodes

Nr.	Titel	Periode met criminaliteit
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		

Levensperiodes met criminaliteit. Let op:

Context

- Woonsituatie
- Dagbesteding
- Voornaamste inkomstenbron
- Schulden
- Middelengebruik
- Verslaving
- Lichamelijke klachten
- Psychische klachten
- Hoofdrolspeleers
- Omgang / reacties hoofdrolspeleers op crimineel gedrag

Criminaliteit

- Soort delict(en)
- Sleutelgebeurtenis(sen)
- Bekentenis/ontkenning
- Schaamte / spijt / afkeuring / houding t.o.v. slachtoffer
- Motieven / verantwoording / redenen voor criminaliteit
 - o Bij jongvolwassene zelf
 - o In de omgeving
- Rechtvaardigen / excuses / goedpraten of kleiner maken
- Reacties van politie, Justitie, professionele ondersteuning bij het stoppen met criminaliteit
- Positieve betekenisgeving voor anderen richting toekomst
 - o Zorg voor anderen
 - o Kinderen
 - o Werk, productiviteit
 - o Bijdragen aan samenleving, volgende generatie
- Positieve betekenisgeving voor jongvolwassene zelf richting toekomst
 - o Persoonlijk meesterschap ervaren
 - o Status/overwinning voelen
 - o Prestatie/verantwoordelijkheid voelen

Levensperiodes zonder criminaliteit. Let op:

- Context (zie boven)
- Sleutelgebeurtenissen
- Hoofdrolspelers
- Motieven/verantwoording/redenen voor uitblijven van criminaliteit
 - o Bij jongvolwassene zelf
 - o In de omgeving

Bijlage 6.

Ketenpartners

Bij het (jeugd)strafrecht zijn de Officier van Justitie (OvJ), Rechter-commissaris (RC) en de Kinderrechter betrokken. Voor wat betreft de reclassering gaat het bij volwassenen om de drie reclasseringsorganisaties RN, LJ&R en SVG en bij het jeugdstrafrecht zijn dat de jeugdreclassering bij Bureau Jeugdzorg en bij de WSG. Tevens is bij het jeugdstrafrecht de Raad voor de Kinderbescherming een belangrijke partij. Andere justitiële ketenpartners, die in deze handreiking niet verder worden besproken, zijn: het NIFP en DJI.

1 OM en ZM

Het Openbaar Ministerie (OM) is de vervolgende instantie, de Zittende Magistratuur de rechtsprekende instantie.

Officier van Justitie (OvJ)

Wanneer het vooronderzoek is afgerond kan de OvJ de volgende beslissingen nemen:

- seponeren, d.w.z. niet vervolgen;
- voorwaardelijk seponeren;
- transactie aanbieden, d.w.z. niet vervolgen als de verdachte een voorwaarde nakomt;
- strafbeschikking uitvaardigen⁶⁸;
- dagvaarden, d.w.z. wel vervolgen en de verdachte voor de terechtzitting oproepen.

Rechter-commissaris (RC)

Wanneer de OvJ de verdachte na de invezekeringstelling nog langer wil vasthouden, moet hierover een officiële beslissing worden genomen. Die officiële beslissing neemt niet de OvJ maar de RC (of Raadkamer, zie onder). Dat is in jeugdstrafzaken een kinderrechter, die niet beslist over de zaak zelf (of de verdachte straf krijgt of niet), maar over het langer vasthouden.

Als de OvJ heeft gevraagd de verdachte in bewaring te stellen, wordt de verdachte voorgeleid aan de RC. De voorgeleiding moet binnen 3 dagen en 15 uur na de aanhouding plaatsvinden. Tijdens de voorgeleiding beslist de RC of de verdachte in bewaring wordt gesteld, dat wil zeggen of hij nog langer wordt vastgehouden. Voordat de RC over de bewaring beslist, gaat hij na of de invezekeringstelling rechtmatig is. Het is mogelijk dat de OvJ heeft gevraagd een gerechtelijk vooronderzoek in te stellen of een persoonlijkheidsonderzoek te laten doen. In dat geval beslist de RC ook hierover.

De verdachte mag in beginsel van de wetgever niet langer worden vastgehouden wanneer hij nog minderjarig is. Deze wettelijke 'druk' bestaat niet wanneer de verdachte meerderjarig is.

⁶⁸ Het is de bedoeling dat de strafbeschikking op termijn de transactie gaat vervangen.

Raadkamer / Meervoudige kamer

De Raadkamer is een rechterlijk college dat bestaat uit drie rechters en één griffier. De Raadkamer heeft meerdere taken. Voor deze notitie is de taak van belang dat de Raadkamer, en niet de RC, bij zwaardere en meer complexe zaken het verzoek tot inbewaringstelling beoordeelt

(Kinder)rechter

Misdrijven en overtredingen worden berecht door de rechtbank. Bij de rechtbank worden de meeste zaken tegen jeugdigen behandeld door de kinderrechter. In sommige gevallen wordt de zaak door de meervoudige kamer van de rechtbank behandeld. De meervoudige kamer bestaat uit 3 rechters onder wie een kinderrechter.

De OvJ dagvaardt de jongere voor de meervoudige kamer wanneer:

- hij vindt dat de maatregel PIJ of een gevangenisstraf van 6 maanden of meer moet worden opgelegd;
- de zaak te ingewikkeld is om door een OvJ behandeld te worden;
- er verdachten van 18 jaar of ouder in de zaak betrokken zijn
- en de zaak niet gesplitst kan worden tussen de verdachten jonger dan 18 jaar en die van 18 jaar of ouder.

Wanneer de zaak voor de kinderrechter komt, kan de kinderrechter de zaak alsnog verwijzen naar de meervoudige kamer als hij vindt dat hiervoor redenen zijn.

2 Reclassering

In Nederland zijn drie reclasseringsorganisaties werkzaam: Reclassering Nederland (RN), het Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering (LJ&R) en de Stichting Verslavingsreclassering GGz (SVG).

De drie reclasseringsorganisaties voeren in opdracht van het Openbaar Ministerie, de Zittende Magistratuur (ZM) en het Gevangeniswezen (de Dienst Justitiële Inrichtingen) de volgende taken uit (zie voor een meer uitgebreide bespreking §4.1):

1. Diagnose en advies over de meest geschikte straf en (in voorkomende gevallen) over de passende interventie (voorafgaand aan een uitspraak van OM of ZM). De reclasseringswerker vormt zich een beeld van de leefsituatie van de jongvolwassene en hoe hij heeft kunnen komen tot het plegen van het strafbare feit. De reclasseringswerker gaat in gesprek om na te gaan of de jongvolwassene bereid is om te veranderen en welke veranderingen er moeten plaatsvinden om de kans op herhaling te verkleinen. Ter ondersteuning van dit werk en ter onderbouwing van zijn advies vult hij de QuickScan of de RISC in (gestructureerde risicotaxatie-instrumenten → ⁶⁹), op basis van informatie van de jongvolwassene, andere respondenten (doorgaans de ouders), beschikbare dossiers, en eventueel aanvullende instrumenten (bijvoorbeeld: LVB-checklist, B-Safer bij huiselijk geweld) of uitbestede verdiepingsdiagnostiek door (meestal) het NIFP. De resultaten van de risicotaxatie (recidivekans en een profiel van criminogene factoren) worden kritisch naast de persoonlijke observaties en inschatting en observaties gelegd en besproken met de

69 Handleiding LIJ (deel 2A en 2B) jeugdreclassering, Handleidingen Quick-Scan en RISC (inclusief aanvullende instrumenten) reclassering

werkbegeleider. Aan de hand van deze informatie stelt men een Plan van Aanpak op, met hierin de doelen bij de criminogene factoren die matig tot ernstig aanwezig zijn. Daartoe kan (per factor, en indien de cliënt in aanmerking komt) ook een (erkende) gedragsinterventie worden ingezet (verzorgd door de reclassering zelf of uitgevoerd door zorgaanbieders, bijvoorbeeld de forensische GGZ).

2. Toezicht op de uitvoering van voorwaardelijke straffen (zoals voorwaardelijke gevangenisstraf, voorwaardelijke invrijheidsstelling of TBS met behandeling), waarbij een combinatie van gedragsverandering en risicomanagement wordt ingezet op basis van het Plan van Aanpak. De reclasseringswerker besteedt zelf aandacht aan de criminogene factoren die aanleiding kunnen geven tot een nieuw delict (zoals dagbesteding, verslaving, tekorten aan sociale vaardigheden, of relatieproblemen). Dit gebeurt door middel van gesprekscontacten (op kantoor of bij niveau 2 en 3 ook thuis), door praktisch-materiële ondersteuning, en door het volgen en helpen toepassing van de vorderingen bij gedragsinterventies en zorg / behandeling in het dagelijks leven. Deze activiteiten zijn ingedeeld in algemene en specifieke begeleidingsactiviteiten. Voor factoren die ook zorg vereisen zonder dat zij bij een individuele dader een relatie met het delictgedrag hebben, wordt samenwerking gezocht en onderhouden met bijvoorbeeld met de psychiatrie.
3. Uitvoering van (voorlopig of geheel erkende) gedragsinterventies (binnen toezicht of tijdens detentie). Binnen toezicht heeft de reclassent dan naast de toezichthouder ook een trainer, doorgaans wordt hier in groepen getraind (zie ook punt 1).
4. Uitvoering van taakstraffen, vooral werkstraffen.

NB: Bij de reclassering is sprake van taakscheiding. De vier taken worden door steeds verschillende medewerkers uitgevoerd.

De reclassering voert deze taken uit binnen een justitieel kader. In het kader van lokale veiligheid heeft de reclassering daarnaast contact met cliënten in vrijwillig kader. De reclassering heeft, in het kader van diagnose en advies en ook de uitvoering van gedragsinterventies (doorgaans groepstrainingen), ook contact met gedetineerden. Toezicht binnen detentie komt soms voor, zoals in het kader van de jongvolwassenen aanpak in Den Haag.

Bovenstaande werkzaamheden zijn alle specialistische taken gericht op gedragsverandering en ter voorkoming van nieuw delictgedrag (tertiaire preventie). Daarnaast levert de reclassering door participatie in veiligheidshuizen en lokale justitieberaden een bijdrage aan primaire en secundaire preventie. De belangrijkste kenmerken van de drie reclasseringsorganisaties staan in onderstaande tabel aangegeven (stand zomer 2011).

	Medewerkers	Reclasseringswerkers	Organisatie
RN	1785	1488	Landelijk kantoor en 10 regio's met 35 units en 12 werkstrafunits
SVG	933	778	Landelijk kantoor en 25 afdelingen binnen (vnl.) verslavingsklinieken
LJ&R	285	238	Landelijk kantoor en 10 units

3 Jeugdreclassering

Er zijn in Nederland drie organisaties voor jeugdreclassering: Afdelingen jeugdreclassering die zijn verbonden aan de 15 Bureaus Jeugdzorg, de afdeling jeugdreclassering van het Leger des Heils, en de William Schrikker Groep (WSG). De WSG is een aparte en landelijke werkende organisatie voor gezinsvoogdij en jeugdreclassering bij (licht) verstandelijk beperkte jeugdigen.

De essentie van jeugdreclassering is te omschrijven als het bieden van een pedagogische interventie in het kader van een strafrechtelijke omgeving. Deze interventie dient te voldoen aan de karakteristiek snel, vroegtijdig en consequent.

Doel van jeugdreclassering is het tegengaan van een criminele carrière, dan wel het vergroten van handelingskader, dan wel gedragsverandering als gevolg waarvan participatie en integratie van jongeren in de samenleving kan toenemen. In het kader van haar begeleidingstaak helpt de jeugdreclassering bedoelde jeugdigen bij het vinden van een realistisch toekomstperspectief en bij het ontwikkelen van de competenties die hiervoor nodig zijn. Voor elke jeugdige wordt een op maat gesneden begeleidingsplan opgesteld. De jeugdreclassering is verantwoordelijk voor de totstandkoming en uitvoering van het plan⁷⁰. Op onderdelen kan het plan op verzoek van de jeugdreclassering door andere instanties en/of hulpverleners worden uitgevoerd, waarbij gebruik gemaakt kan worden van aanvullend hulpaanbod, zoals vormen van intensieve gezinsbehandeling (bijvoorbeeld FFT) of speciale trainingen voor jeugdigen (bijvoorbeeld So-Cool).

De begeleiding kan vrijwillig zijn (Toezicht en Begeleiding tot aan de strafzitting of vrijwillige nazorg na detentie), maar ook verplicht worden gesteld door de officier van justitie en/of de rechter (Hulp en Steun of ITB). Wanneer de jongere vrijwillig wordt begeleid maar zich niet aan de afspraken houdt, kan dit gevolgen hebben voor zijn strafzaak.

Daarnaast heeft de jeugdreclassering tot taak om de voorbereidingen en het toezicht op de uitvoering van de gedragsbeïnvloedende maatregel te coördineren. Voor de WSG is aanvullend belangrijk dat het vanwege de beperkingen van de jongere ook kan gaan om het realiseren van zorg op de langere termijn, vaak door versterking van het sociaal netwerk en inzet van professionals (naast *cure* ook *care*). De jeugdreclassering moet beslissen hoe de opgelegde maatregel concreet ingevuld wordt (Plan van Aanpak) en deze ook uitvoeren.

Ook de begeleiding van minderjarigen na verblijf in een justitiële jeugdinrichting wordt verzorgd door de jeugdreclassering. Deze nazorg kan zowel een verplichtend als een vrijwillig karakter hebben. In geval van een PIJ maatregel (die wordt opgelegd aan minderjarigen) is de nazorg bij de reclassering belegd. In grote meerderheid zijn deze jongeren dan al 18 jaar of ouder.

Het gaat bij de begeleiding door de jeugdreclassering voornamelijk om gedragsverandering van de jongere. De ouders worden er zeker bij betrokken, maar de doelstellingen van de begeleiding zijn gericht op de jongere.

De werkwijze van de jeugdreclassering komt sterk overeen met die van de reclassering op het gebied van diagnostiek en toezicht (zie voor een meer uitgebreide bespreking §4.1). De jeugdreclasser

70 Art. 46 Uitvoeringsbesluit behorende bij de Wet op de Jeugdzorg.

probeert een beeld te krijgen, mede op basis van informatie van de Raad (via het LIJ), van de leefsituatie van de jongere en hoe hij heeft kunnen komen tot het plegen van het strafbare feit. Er wordt bekeken of de jongere bereid is om te veranderen en welke veranderingen er moeten plaatsvinden om de kans op herhaling te verkleinen. Aan de hand van deze informatie stelt men een Plan van Aanpak op, met hierin de doelen bij de criminogene factoren die matig tot ernstig aanwezig zijn. Ook bij de jeugdreclassering kunnen, indien de jongere daartoe in aanmerking komt, (erkende) gedragsinterventies worden ingezet. De jeugdreclasseerder besteedt, zoals ook bij de reclassering gebeurt, aandacht aan de criminogene factoren in gesprekscontacten (op kantoor of thuis), door praktisch-materiële ondersteuning, en door het volgen en helpen toepassing van de vorderingen bij gedragsinterventies en zorg / behandeling in het dagelijks leven.

We noemen enkele belangrijke verschillen met de werkwijze van de reclassering:

- Een eerste verschil is, dat een deel van de diagnostiek (doorgaans het deel voorafgaand aan de begeleiding door de jeugdreclassering) door de Raad wordt gedaan, waarop de jeugdreclassering vervolgens aansluit met een aanvulling of herhaalde afname van hetzelfde instrument: het LIJ. Het advies aan de OvJ, RC of kinderrechter wordt altijd gegeven door de Raad, maar de jeugdreclassering heeft hier in overleg met de Raad een duidelijke inbreng. De Raad heeft de casusregie, niet de jeugdreclassering.
- Een tweede verschil is het ontbreken van taakscheiding bij de jeugdreclassering.
- Een derde verschil is dat de jeugdreclassering geen werkstraffen uitvoert. Er zijn wel leerstraffen voor minderjarigen (ook in de vorm van lichte, erkende gedragsinterventies), maar deze worden uitgevoerd door de Raad.
- Een laatste verschil is, dat de jeugdreclassering zelf ook geen zwaardere gedragsinterventies uitvoert, maar deze altijd uitbesteed aan zorgaanbieders.

Wanneer de jongere en zijn ouders erg gemotiveerd zijn om iets te veranderen en zelf stappen te ondernemen, kan de begeleiding beperkt zijn tot alleen controle of er ook daadwerkelijk stappen worden gezet. Ook wanneer de jongere al de nodige hulpverlening krijgt, zal de begeleiding doorgaans niet meer inhouden dan het verloop in de gaten houden en ingrijpen wanneer het nodig is. De begeleiding kan echter ook intensiever zijn, tot aan 1 keer per week of soms vaker. Van de begeleiding wordt een rapport gemaakt voor de Raad, dat met de rapportage van de Raad zelf wordt meegezonden naar de OvJ en/of de rechter.

4 Raad voor de Kinderbescherming

De Raad voor de Kinderbescherming is actief in het jeugdstrafrecht voor jongeren van 12 t/m 17 jaar. De Raad heeft de wettelijke taak de Officier van Justitie, Rechter-commissaris en de rechter voor te lichten over een jongere die wordt verdacht van het plegen van een strafbaar feit. De Raad verzamelt informatie over de jongere en zijn leefomstandigheden. Naar aanleiding van dit onderzoek geeft de Raad een advies over wel of niet vervolgen en welke straf opvoedkundig gezien het beste is, als het OM besluit tot vervolgen. Als de Raad constateert dat er problemen zijn, kan zij de ouders en jongere in een vrijwillig kader verwijzen naar een hulpverleningsinstantie.

Omdat het gepleegde delict signaalgedrag kan zijn, heeft de Raad ook altijd aandacht voor de aanpak van eventuele achterliggende problematiek van de jeugdige. Waar nodig vervult de Raad een schakelfunctie tussen straf en zorg. Dit betekent dat de Raad de jeugdige en diens ouders op het spoor zet van de hulpverlening. Als hulpverlening op vrijwillige basis niet mogelijk of toereikend is, kan

de Raad gebruik maken van zijn civielrechtelijke bevoegdheid om aan de kinderrechter te vragen een kinderbeschermingsmaatregel op te leggen.

De Raad kan ook adviseren voor het opleggen van een taakstraf. Een taakstraf kan bestaan uit een werkstraf, een gedragsinterventie (leerstraf) of een combinatie van beiden. Wanneer een jongere een taakstraf heeft gekregen, zorgt de Raad voor de coördinatie en de begeleiding. De uitvoering van de taakstraf wordt door derden gedaan.

De Raad kan aansturen op het inzetten van jeugdreclassering door a) het geven van een opdracht aan de jeugdreclassering voor Toezicht en Begeleiding in de fase tot aan de zitting en b) in het strafadvies begeleiding van de jongere door de jeugdreclassering op te nemen, zo nodig inclusief de verplichting van de jongeren om zich te houden aan de aanwijzingen van de jeugdreclassering (hulpverlening, behandeling etc.) in het kader van bijzondere voorwaarden.

Tot slot is de Raad ook belast met casusregie. Het doel hiervan is het bevorderen van de samenhang tussen verschillende activiteiten van de ketenpartners in het jeugdstrafrecht om te komen tot een snelle, vroegtijdige en consequente reactie op het gedrag van de jeugdige.

Bijlage 7.

Begeleidingscommissie en geraadpleegde wetenschappers

Begeleidingscommissie

Vicky Drost	- Significant (voorzitter)
Carlo Dronkers	- Openbaar Ministerie
Anja Frowijn	- Raad voor de Kinderbescherming
Fatima Ghabri	- Reclassering Nederland
Corine von Grumbkov	- Stichting Verslavingsreclassering GGZ Nederland
Marius van der Klei	- Jeugdzorg Nederland
Sophie Leenders	- Ministerie van Veiligheid en Justitie
Anneke Menger	- Hogeschool Utrecht, Kenniscentrum Sociale Innovatie
Anne Ochtman	- Reclassering Nederland (opdrachtgever)
Ciska de Ridder	- Stichting Verslavingsreclassering GGZ Nederland
Rob Schuddemat	- William Schrikker Groep, afdeling jeugdreclassering
Wim Veldhof	- Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering

Geraadpleegde wetenschappers

Dr. Eric Blaauw	- Verslavingszorg Noord-Nederland
Drs. Joep Choy	- Choy Consultants
Dr. Andrea Donker	- Hogeschool Utrecht, Kenniscentrum Sociale Innovatie
Prof. Dr. Peter van der Laan	- Nederlands Studiecentrum Criminologie en Rechtshandhaving
Prof. Dr. Wim Slot	- Vrije Universiteit, Faculteit der Psychologie en Pedagogiek